

3
M. Tullii Ciceronis

ORATIONUM
SELECTARUM
LIBER,

Editus in usum Scholarum Hol-
landiæ & West-Frisiæ :

EX DECRETO

Illustriss. D. D. Ordinum ejusdem Provinciæ.



LONDINI:

Impensis M. Wotton, J. Walthoe, G. Conyers,
J. Nicholson, J. and B. Sprint, D. Midwinter,
T. Ballard, W. Innis, B. Coufe. 1711.

V. 44 f. 321

I

Le
per
exc
plun
mul
sent
que
Qu
pra
pat
esse
bar
ret
fuit

A D

LECTOREM.

IN hac nova Orationum Ciceronis
selezione, quæ Mandato illu-
striss. D. D. Ordinum facta
est, idem præstitimus, Benevole
Lector, quod in Epistolis; nempe, ut,
perlustratis diligenter omnibus, eas
excerperemus, quarum lectio juventuti
plurimum esset profutura, sive ob For-
mularum elegantiam, sive ob rerum
sententiarumque momenta, sive deni-
que ob oratorii artificii applicationem.
Quum vero eos, qui in epistolis su-
pradictis initiati sunt, in eloquentiæ
patris Orationibus planè perpetuòque
esse hospites, inconueniens sit: ideo
harum usus ut cum illarum conjunge-
retur in ditionis hujus Scholis, merito
fuit consultum.

A 2

ORA²

ADVERTISEMENT.

Nomenclatura trilinguis Anglo-Latino-Græca : Or a short Vocabulary, English, Latin, and Greek, containing Nouns Substantive, and Adjective with their Gender and Declension, Verbs with their several Conjugations, with the Quantities of all doubtful Syllables: To which is added a Collection of witty Proverbs and Examples of the five Declensions of Nouns, and for declining Greek Nouns. The Fourth Edition carefully Revised and Corrected. And contains many hundred Words more than any other Book of that kind. Recommended by several Eminent Schoolmasters in London and the Country. Sold by G. Conyers, at the Ring in Little-Britain.

Sylla
man
civ
lex
Pra
chu
sav
effe
esse
a S
hab
cer
ipsu
num
Arc
& a
ferch
apud
se to
stud
bus
civi
erga
esse.

ORATIO I.

Quæ est pro

Aulo Licinio Archia Poeta.

Argumentum.

Syllanus & Carbo legem tulerant, ut ii Cives Ro-
mani haberentur, qui adscripti essent fœderatis
civitatis & domicilium in Italia, tum cùm
lex ferebatur, habuissent, ac intra 60 dies apud
Prætores professi essent. Hac lege adductus Grac-
chus quidam, Archiam Poetam in iudicio accu-
savit, quod in urbe se pro Cive gereret, cùm non
esset Cives. Negavit enim Archiam adscriptum
esse fœderatis civitatibus, & tempore legis latæ
a Syllano & Carbone in Italia domicilium
habuisse, ac apud Prætores professum esse. Ci-
cero cùm unicè diligeret Poetam, hac Oratione
ipsum, in magna frequentia & concursu homi-
num literatorum, defendit. Ac primùm comprobat
Archiam legitimum civem esse, cùm Heracleæ
& aliis civitatibus adscriptus sit, & tum, cùm lex
ferebatur, domicilium in Italia habuerit, ac deniq;
apud Prætores professus sit. Deinde, cùm causa per
se tenuis sit, digreditur in locum communem de
studiis literarum, ac in laudationem Archiæ: qui-
bus persuadet iudicibus, Archiam, etiamsi non esset
cives, eum tamen propter eruditionem & merita
erga populum Romanum, in urbem adsciscendum
esse. Et quia in publico iudicio novum & ineptum:

videbatur laudare studia literarum, at personam, excusat se Cicero in exordio, quod novum dicendi genus in forum adferat, alienum à consuetudine judiciorum. Genus orationis judiciale est: Status vero conjecturalis, an Archias sit civis. Hoc confirmat à testibus, & objecta dissolvit.

Exord.

Siquid est in me ingenii, judices, quod sentio quam sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse; earum rerum omnium vel imprimis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo jure debet: Nam quoad longissimè potest mens mea respicere spacium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem & ad suscipiendam & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox, hujus hortatu præceptisque conformata, nonnullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus quo cæteris opitulari & alios fervare possemus, huic profectò ipsi, quantum est situm in nobis, & opem & salutem ferre debemus. Ac nè quis à nobis hoc ità dici fortè miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenii, neque hæc dicendi ratio aut disciplina: nè nos quidem huic cuncti studio penitùs unquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum; & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed nè cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima, & in
judi,

judicio publico, cùm res agatur apud prætorem populi Romani lectissimum virum, & apud severissimos judices, tanto conventu hominum, at frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à consuetudine judiciorum, verùm etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à vobis, ut in hac causa mihi detis hanc veniam accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum spero, non molestat, ut me pro summo poeta, atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum literatissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique Prætoris exercente judicium, patiamini de studiis humanitatis ac literarum paulò loqui liberiùs: & in ejusmodi persona, quæ propter otium ac studium minimè in judiciis periculisq; tractata est, uti propè novo quodam & inusitato genere dicendi. Quod si mihi à vobis tribui concedique sentiam, perficiam profectò, ut hunc A. Licinium non modò non segregandum, cùm sit civis, à numero civium; verùm etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse. Nam, ut primùm ex pueris excessit Archias, atque ab iis artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: Primùm Antiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosâ, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq; studiis affluent) celeriter antecellere omnibus ingenii gloriâ contigit. Post in cæteris Asiæ partibus, cunctâq; Græcia, sic ejus adventus celebrabatur, ut famam ingenii, expectatio hominis, expectationem, ipsius adventus, admiratióque, superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium, ac disciplinarum; studiaque hæc & in Latio vehementiùs tum colebantur, quàm nunc iisdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem reipubl.

Nar.

non neglegebantur. Itaq; hunc, & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani civitate caterisq; præmiis donârunt; & omnes, qui aliquid de ingenii poterant judicare, cognitione atque hospitio dignum existimârunt. Hac tantâ celebritate famæ, cùm esset jam absentibus notus, Romam venit, Mario consule & Catulo. Nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cùm res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cùm prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenii, ac literarum, verum etiam naturæ, atq; virtutis fuit, ut domus quæ hujus adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis jucundus Q. Metello illi Numidico & ejus Pio filio: audiebatur à M. Æmilio; vivebat cum Q. Catulo, & patre, & filio: à L. Crasso colebatur. Lucullos verò, & Drusum & Octavios, & Cato-
rum, & totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere aut audire studebant, verum etiam, siqui fortè simulabant. Interim satis longo intervallo, cùm esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cùm ex ea Provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cùm esset civitas æquissimo jure, ac fœdere, ascribi se in eam civitatem voluit: idque cùm ipse per se dignus putaretur; tum auctoritate & gratiâ Luculli ab Heracleensibus impetravit. Data est civitas Syllani lege & Carbonis, *Si qui fœderatis civitatibus adscripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud Pretorem essent profecti.* Cùm hic do-

mici-
prof
liariss
tate a
sa di
che, p
gabis
one, &
sed se
fuisse,
gati,
causâ,
nio ve
sem di
ensum
bulari
ad ea
habere
tacere,
habeas
munic
pravari
las, qu
re. An
tot ann
rerum
vit? A
lis prof
legiòq;
larum a
neglige
quamdi
tionem
signasse
destin
ad L. Le
& uniu

nticilium Romæ multos jam annos haberet; professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. * Si nihil aliud, nisi de civitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius: causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleæne esse eum ascriptum negabis? adest vir summa auctoritate, & religionem, & fide, L. Lucullus, qui se non opinari sed scire; non audisse, sed vidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, qui hujus judicii causâ, cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt; qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interiisse scimus omnes? Est ridiculum, ad ea quæ habemus, nihil dicere: quærere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: & cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii jusjurandum, fidemq; ea, quæ depravari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. An domicilium Romæ non habuistis, qui, tot annis ante civitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocavit? At non est professus? immò verò iis tabulis professus, quæ solæ ex illa professione, collegiòq; Prætorum, obtinent publicarum tabularum auctoritatem. Nam cum Appii tabulæ negligentius asservatæ dicerentur, Gabinii, quamdiu incolumis fuit, levitas, post damnationem calamitas, omnem tabularum fidem resignasset, Metellus homo sanctissimus, modestissimusq; omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem, & ad iudices venerit, & unius nominis liture se commotum esse

*Confiam
1 pars*

dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinii videtis. Quæ cum ita sint, quid est quod de ejus civitate dubitetis? præfertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus. Etenim cum mediocribus multis, & aut nullâ, aut humili aliquâ arte præditis gratuito civitatem in Græcia homines impertiebantur; Rheginos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summâ ingenii prædito gloriâ noluisse; quid? cum cæteri non modò post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepererint; hic qui nec utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit, rejicietur? Census nostros requiris scilicet. Est enim obscurum proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodem quæstore fuisse in Asia: primis Julio & Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniam census non jus civitatis confirmat, ac tantummodo, indicat, eum, qui sit census, ita se jam tum gessisse pro cive: iis temporibus, quæ tu criminaris, nè ipsius quidem judicio, in eum civium Rom. jure esse versatum: & testamentum saepe fecit nostris legibus, & adiit hæreditates civium Rom. & in beneficiis ad ærarium delatus est à L. Lucullo Prætoris & Consulis. Quare argumenta si qua potes: nunquam enim hic, neque suo, neque amicorum judicio revincetur. Quæres à nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur; quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convitio defessæ conquiescant. An tu existimas, aut superere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta

varie

2^a pars

varietate rerum, nisi animos nostros doctrinâ excola-
mus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi
eos doctrinâ eadem relaxemus? Ego verò fateor,
 me his studiis esse deditum: cæteros pudeat, si
 qui ità se literis abdiderunt, ut nihil possint ex
 his neque ad communem asferre fructum, ne-
 que in aspectum lucémque proferre. Me au-
 tem quid pudeat? qui tot annos ità vixi, judi-
 ces, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut
 commodum, aut otium meum abstraxerit, aut
 voluptas avocârit, aut deniq; somnus retardârit.
 Quare quis tandem me reprehendat, aut quis
 mihi jure succenseat, si quantum cæteris ad suas
 res obeundas, quantum ad festos dies ludorum
 celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad
 ipsam requiem animi & corporis conceditur
 temporis, quantum alii tribuunt intempestivis
 conviviis, quantum deniq; alex, quantum pilæ;
 tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda
 fumpsero? Atque hoc adeò mihi concedendum
 est magis: quod ex his studiis hæc quoque cres-
 cit oratio & facultas: quæ quantacunque in
 me est nunquam amicorum periculis defuit.
 Quæ si cui levior videtur; illa quidem certè,
 quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sen-
 tio. Nam nisi multorum præceptis multisque
 literis mihi ab adolescentia suasissem, nihil
 esse in vita magnopere expetendum, nisi lau-
 dem atque honestatem; in ea autem prose-
 quenda omnes cruciatus corporis, omnia pe-
 ricula mortis atque exilii, parvi esse ducen-
 da: nunquam me pro salute vestra in tot &
 tantas dimicationes, atque in hos profligato-
 rum hominum quotidianos impetus objecis-
 sem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sa-
 pientum voces, plena exemplorum vetustas;
 quæ jacerent in tenebris omnia, nisi literarum
 lumen

lumen accederet. Quàm multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores, & Græci, & Latini reliquerunt; quas ego mihi semper in administranda repub. proponens, animum & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quispiam: Quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes literis proditæ sunt, istane doctrinâ, quem tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare; sed tamen est certum, quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope divino, per seipsos, & moderatos, & graves extitisse fateor: etiam illud adjungo, sæpius ad laudem atque virtutem, naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam. Atq; idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam confirmatioque doctrinæ; tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere: ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri viderunt, divinum hominem Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos: ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profectò, si nihil ad percipiendam colendamque virtutem literis adjuvarentur, nunquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex his studiis delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam judicaretis. Nam cæteræ neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. *Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant,*

oblectant,
solam
fortis
tur.
fenti
ri d
Qu
Ros
cū
lent
no r
tant
bus
taté
hun
beni
dice
hun
num
rebu
quot
tatis
cogi
ad v
Hun
omn
à sur
mus,
præc
sâ va
divin
re no
quod
nere
igitur
homi
barba

delectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent; delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Quod si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur; qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac venustatem, videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam vidi, iudices (utar enim vestram benignitate: quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de his ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis; quæ verò accuratè cogitatæque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni oratione defendendum putem? Atqui sic à summis hominibus eruditissimisque accepi-mus, cæterarum rerum studia, & doctrinam & præceptis, & arte constare; poetam naturam ipsam valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari. Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos humanissimos homines hoc poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria violavit. Saxa & solitudines voce
respon-

respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur atq; consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant: itaq; etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt: permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergò illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui & voluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim, cum omne olim studium, atq; omne ingenium contulerit Archias ad pop. Rom. gloriam laudemq; celebrandam. Nam & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, jucundus fuit. *Neque enim quisquam est tam aversus à musis, qui non mandari verbis æternum suorum laborum facile præconium patiatur.* Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cujus vocem lubentissimè audiret? Ejus, à quo sua virtus optimè prædicaretur. Itaque ille Marius item eximiè L. Plotium dilexit; cujus ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum verò bellum magnum, atq; difficile, & in multa varietate terrâ mariq; versatum, totum ab hoc expressum est: qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum & clarissimum virum, verum etiam populi Rom. nomen illustant. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pontum & regiis quondam opibus, & ipsâ naturâ regionis vallatum: populi Rom. exercitus, eodem duce, non maximâ manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi Romani laus est, urbem amicissimam Cyzicenorum, ejusdem consilio, ex omni impetu regio, ac toti-

us belli ore ac faucibus ereptam esse, atq; conservatam : nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis: nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri triumphî. Quare, quorum ingeniis hæc feruntur, ab iis populi Romani fama celebratur. Charus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaq; etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. At iis laudibus certè non solum ipsi qui laudantur; sed etiam populi Rom. nomen ornatur. In Cœlum hujus proavus Cato tollitur: magnus honos populi Rom. rebus adjungitur: omnes deniq; illi Maximi Marcelli Fulvii, non sine communi omnium nostrûm laude decorantur. Ergò illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem majores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate ejiciemus? Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè continentur. Quare, si res hæ quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quò minùs manuum nostrarum tela pervenerint, eodem gloriâ famâq; penetrare: quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt: tum iis certè, qui de vita, gloriæ causâ dimicant, hoc maximum, & periculorum incitamentum est, & laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? Atque is tamen, cum in Sigao ad Achillis tumulum adstitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui

qui tuæ virtutis Homerum præconem inven-
ris! & verè. Nam nisi Ilias extitisset illa; idem
tumulus, qui corpus ejus contexerat, nomen
etiam obruisset. Quid noster hic Magnus, qui
cum virtute fortunam adæquavit? nonne The-
ophanem Mytilenæum scriptorem rerum sua-
rum, in concione militum civitate donavit,
& nostri illi fortes viri, sed rustici, ac milites,
dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi par-
ticipes ejusdem laudis, magno illud clamore
approbaverunt? itaq; credo, si civis Romanus
Archias legibus non esset; ut ab aliquo impera-
tore civitate donaretur, perficere non potuit.
Sylla cum Hispanos & Gallos donaret, credo,
hunc petentem repudiasset. Quem nos in con-
cione vidimus, cum ei libellum malus poeta de
populo subjecisset, quod epigramma in eum fe-
cisset tantummodo alternis versibus longiuscu-
lis, statim ex iis rebus, quas tunc vendebat, ju-
bere ei præmium tribui, sub ea conditione nè
quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali
poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam,
hujus ingenium, & virtutem in scribendo, &
copiam non expetisset? Quid à Q. Metello pio,
familiarissimo suo, qui civitate multos donavit,
neq; per se, neq; per Lucullos impetravisset?
qui præsertim usque eò de suis rebus scribi
cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis pingue
quiddam sonantibus, atque peregrinum, ta-
men aures suas dederit. Neque enim est hoc
dissimulandum, quod obscurari non potest,
sed præ nobis ferendum: *trahimur omnes laudis
studio, & optimus quisque maximè gloriâ ducitur.*
Ipsi illi Philosophi, etiam in illis libellis, quos
de contemnenda gloriâ scribunt, nomen suum
inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem
nobilitatémq; despiciunt, prædicari se ac nomi-
nari

nari volunt. Decimus quidem Brutus, summus ille vir, & imperator, Attii amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Jam vero ille, qui cum Ætolis Ennio comite, bellavit Fulvius, non dubitavit Martis manubias musis consecrare. Quare, in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen & musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à musarum honore & à poetarum salute abhorrere. Atque ut id libentius faciatis, jam me vobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, veruntamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res non in consulatu nostro vobiscum simul pro salute hujus urbis atque imperii, & pro vita civium, proutque universa rep. gessimus, attigit hic versibus, atq; inchoavit. Quibus auditis, quod mihi magna res & jucunda visa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: quæ quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam brevi, tantis nos in laboribus exerceamus? certe si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus vitæ spacium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis, vigiliisque angeretur, nec toties de vita ipsa dimicaret. Nunc insidet quadam in optimo quoque virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri; sed cum omni posteritate adæquandam. An verò tam parvi animi videamur esse omnes, qui in repub. atque in his vitæ periculis laboribusque ver-

samur,

famur, ut cùm usque ad extremum spacium, nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An cùm statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum, studiosè multi summi homines reliquerunt: consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarum effigiem nonne multò malle debemus, summis ingeniis expressam, & politam? Ego verò omnia, quæ gerebam, jam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc verò sive à meo sensu post mortem abfutura sunt, sive ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certè cogitatione quadam spèque delector. *Peror.* Quare conservate judices, hominem pudore eo, quem amicorum studiis videtis comprobari, tum dignitate, tum etiam venustate; ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis; causa vero ejusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus à vobis, judices, si qua non modò humana, verùm etiam divina in tantis negotiis commendatio debet esse; ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur; quique est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti atque dicti: sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestrâ levatus potiùs, quàm acerbitate violatus esse videatur: Quæ de causa, pro mea consuetudine, breviter simplicitérque dixi,

dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus :
quæ non fori, neque judiciali consuetudine,
& de hominis ingenio, & communiter de ip-
sius studio locutus sum, ea, iudices, à vobis
spero esse in bonam partem accepta : ab eo,
qui iudicium exercet, certò scio.

ORATIO II.

Quæ est pro

M. MARCELLO.

Ant. Lufchi Argumentum.

M. Marcellus civis Romanus, amplissimus atque
clarissimus in dissensione civili fuit cum Pom-
peio, quemadmodum & Cicero cum multis aliis
Senatoribus, civibusq; Rom. Confecto autem bel-
lo, Cæsar victor multos ex inimicis suis, fau-
toribusque Pompeii, in patriam restituit, & ad
pristinam dignitatem, inter quos Ciceronem :
& postmodum deprecante senatu, populoque Rom.
restituit & Marcellum, & ad patriam & ad
pristinam dignitatem : non obstante quòd Mar-
cellus Cæsarem offendisset, & quòd Cæsar ad-
huc suspicari se diceret de voluntate Marcelli :
tamen illa sua notissima benignitate suæ pri-
vatæ voluntati, publicam anteposuit voluntatem,
unde hanc Cicero orationem agit ad Cæsarem,
quæ ipsum de sua illa humanitate divino prope
ore commendat : ostendens eum esse, per suam cle-
mentiam

mentiam in restitutione Marcelli, summam, atque immortalem gloriam consecutum. Deinde ostendit multis rationibus non debere Cæsarem de aliquo suspicari, & tamen cum rogat, ut pro salute publica vitam suam custodiat, sine qua nec possit dignitas reipub. nec restitui, nec servari.

Exordium.

Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit: idémque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac penè divinam, tacitus nullo modo præterire possum. M. enim Marcello vobis P. C. reique pub. reddito non solum illius, sed meam etiam vocem, & auctoritatem, & vobis & reipub. conservatam ac restitutam puto. Dolebam enim, P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem causa in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum quasi quodam socio à me & comite distracto. Ergo & mihi & meæ pristinae vitæ consuetudinem, C. Cæsar, interclusam aperuisti; & his omnibus, ad benè de omni repub. sperandum, quasi signum aliquod fustulisti. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maximè in meipso; sed paulò antè omnibus, cum M. Marcellum Senatui populoq; Rom. & reipub. concessisti, commemoratis præfertim.

*Confessio
per per*

ferim offensionibus, te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipub. tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnibus anteaetæ vitæ hodierno die maximum cepit, cum summo consensu Senatûs, tum præterea judicio tuo gravissimo & maximo. Ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est vere fortunatus ille, cujus ex salute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem meritò, arque optimo jure contigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præstantior? Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantâq; copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuâ; nullam in his esse laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consecutus es.

*Confessio
per per*
*Soleo sæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec verò disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quàm tuis non dicam cursibus, sed victoriis illustratæ sunt. Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus,

ducibus, communicare cum militibus, nè propriæ sint imperatorum, & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes commeatus, multum juvant; maximam verò partem quasi suo jure Fortuna sibi vendicat, & quidquid est prosperè gestum, id pene omne ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcumq; est, quod certè maximum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex istâ laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quinetiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit, tuam esse totam & propriam fatetur. Nunquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum deo judico. Itaq; , C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non solùm nostris, sed penè omnium gentium literis atque linguis, neque ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen ejusmodi res, nescio quomodo, etiam, dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sono. At verò,

cum

cum aliquid clementer, mansuetè, justè, moderatè, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ naturâ insolens & superba est, aut audimus, aut legimus: quo studio incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis? ut eos sæpe, quos nunquam vidimus, diligamus. Te vero, quem præsentem intuemur, cujus mentem, sensusq; & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reip. fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? quâ benevolentia complectemur? parietes, medius fidius, C. Cæsar, ut mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, & suis sedibus. Equidem, cum C. Marcelli, viri optimi & memorabili pietate ac virtute præditi, lachrymas modò vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit: quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamq; familiam, jam ad paucos redactam, penè ab interitu vindicasti. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure antepones. Hæc enim res unius est propria Cæsaris: cæteræ, duce te, gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnoq; comitatu. Hujus autem rei tu idem es & dux, & comes, quæ quidem tanta est, ut tropheis monumentisque tuis non ulla unquam allatura sit finem ætas. Nihil enim est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & consumat vetustas. At verò hæc tua justitia & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam
antè

antè æquitate & misericordiâ viceras, hodierno vero die teipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atq; ego ipse cogitans sentio. Ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta, victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo etiam ipsius victoriæ conditio visq; devicta est. Atque hoc C. Cæsaris judicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipub. misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus. Nam cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipub. conservavit: memet mihi, & item reip. nullo deprecante, reliquos amplissimos viros & sibi ipsis, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam & dignitatem hoc ipso in confessu vedetis. Non ille hostes induxit in curiam, sed judicavit, à plerisque ignoratione potius & falso atque inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate civile bellum esse susceptum. Quo quidem in bello semper de pace agendum audiendumque esse putavi; semperque dolui, non modo pacem, sed orationem etiam civium pacem efflagitantium repudiari. Neque enim ego illa, nec ulla unquam secutus sum arma civilia, semperque mea consilia pacis, & togæ socia, non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum secutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nullo non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens, & sciens tanquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consilium minimè obscurum fuit. Nam & hoc ordine, in-

tegrâ

tegrâ re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam injustus rerum aestimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit: cum pacis auctores conservandos statim censuerit; cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum videretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli. Qui verò victor, pacis auctores diligit, is profectò declarat se maluisse non dimicare quàm vincere. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis. Nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse, non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victoriæ præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit; non ira victoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret; quoniam, ex eadem acie conservat, quos potest. Alterius verò partis nihil amplius dicam quàm id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam. Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur: nec, quid quisque sensisset, sed, ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiamsi pœnas à populo Romano ob aliquod delictum expetiverint, qui civile bellum tantum & tam luctuosum excitaverunt; vel placati jam, vel etiam satiati, aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris, & sapientiam contulisse.

Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fruiere cùm fortunâ & gloriâ, tum etiam naturâ & moribustuis : ex quo quidem maximus est fructus jucunditâsque sapienti. Cætera cùm tu recordabere, etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere : de nobis, quos in republ. tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis : quæ non modò summa bona, sed nimis audebo vel sola dicere ; tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim aut pravitate aliquâ lapsis, sed opinione officii stultâ fortasse, & non improbâ, & specie quadam reipub. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt : contrâque summæ laus quòd plerique minimè timendum fuisse senserunt.

2^a pars

Nunc verò venio ad gravissimam querelam & atrocissimam suspicionem tuam : quæ nobis tibi ipsi magis, quàm cùm omnibus civibus, tum maximè nobis qui à te conservati sumus, provocanda est, quam, etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est : ut si in alterutro peccatum sit, malim videri nimis timidus, quàm primum prudens. Sed quisnam est iste tam demens qui scilicet tibi insidiaretur ? de tuisne ? tamen qui magis sunt tui, quàm quibus tu salutem sperantibus reddidisti ? An ex eo numero, quoniam una tecum fuerunt ? Non est credibilis tantum in ullo furor, ut, quo duce omnia summa

adepta

adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At, si
 tu nihil cogitant sceleris, cavendum est, nè quid
 inimici tui? Omnes enim, qui fuerunt, aut suâ
 pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericor-
 diâ retinuerunt: ut aut nulli supersint de ini-
 micis, aut qui superfuerant, amicissimi sint. Sed
 tamen, cùm in animis hominum tantæ latebræ
 sint, & tanti recessus, augeamus sanè suspicio-
 nem tuam, simul enim augebimus & diligentia-
 m. Nam quis est omnium tam ignarus rerum,
 tam rudis in repub. tam nihil unquam nec de
 ea, nec de communi salute cogitans, qui non
 intelligat tuâ salute contineri suam? & ex uni-
 tate tui, vitam pendere omnium? Equidem de
 dies, noctesque, ut debeo, cogitans, casus
 taxat humanos, & incertos eventus valetu-
 dinis, & naturæ communis fragilitatem exte-
 resco: doleoque, cùm respub. immortalis
 esse debeat, eam in unius mortalis anima con-
 sistere. Si vero ad humanos casus, incertosque
 eventus valetudinis, sceleris etiam accedat infir-
 mitas; consensus: quem deum, etiamsi cupi-
 mus, optulari posse reipub. credamus? Omnia
 excitanda tibi, C. Cæsar, uni quæ jacere
 belli ipsius impetu, quod necesse fuit,
 culsa, atque prostrata: constituendâ judicia,
 vocanda fides, comprimendæ libidines, pro-
 boscenda soboles: Omnia, quæ dilapsa jam
 fuerunt, severis legibus vincienda sunt. Non
 recusandum in tanto civili bello, tantoque
 armorum ardore, & armorum, quin quassata
 quicunque belli eventus fuisset, multa per-
 et & ornamenta dignitatis, & præsidia stabi-
 litatis suæ: multaque uterque Dux armatus
 quæ idem togatus fieri prohibuisset.
 quæ quidem nunc tibi omnia belli vulne-
 curanda sunt: quibus præter te mederi
 adeptus

nemo potest. Itaque illam tuam præclariissimam & sapientissimam vocem invitus audiui; satis te diu vel *naturæ* vixisse, vel *gloriæ*: satis, si ita vis, *naturæ* fortasse: addo etiam, si placet, *gloriæ*: at. quod maximum est, patriæ certè parum. Quare omitte, quæso, illam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam. Noli nostro periculo sapiens esse. Sæpè enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebrò dicere, fatiste tibi vixisse, credo; sed tum id audirem, si tibi soli viveres, aut si tibi etiam soli natus esses: nunc, cum omnium salutem civium, cunctamque rep. res tuæ gestæ complexæ sint, *tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jeceris.* Hic tu modum tuæ vitæ non salute reipub. sed æquitate animi definies? quid, si istud nè *gloriæ* quidem tuæ satis est? cujste esse avidissimum quamvis sis sapiens, non negabis. Parùmne igitur, inquires, gloriam magnam relinquemus? immo verò aliis, quamvis multis satis, tibi uni parùm. Quidquid enim est, quamvis amplum sit, id certè parum est tum, cum est aliquid amplius. Quod si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit ut, devictis adversariis, repub. in eo statu relinqueres, in quo nunc est: vide, quæso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura quam *gloriæ*. Siquidem gloria, est illustri ac pervagata multorum & magnorum vel in suis cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritum. Hæc igitur tibi reliqua pars est: hic restat actus: in hoc elaborandum est, ut rep. constituas, eaque tu in prima composita, summâ tranquillitate & otio perfruiare: tum te, si voles, cum & Patriæ, quod debes, solveris, & naturam ipsam expleveris

tietat

tietat
enim
extre
prater
lit? Q
angust
dit, co
amore
da est,
inquan
memor
alet, q
Huic
quæ qu
habet:
stupefc
Rhenu
biles, i
nera, t
Sed, ni
stitutis
gè atqu
miciliu
tiam qu
dissensio
gestas e
idq; vel
salute
videatu
dicibus
bunt, &
nos. Na
rursus
Id auter
lo putar
et, te
nulla un

tietate vivendi, fatis diu vixisse dic' to. Quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum? quod cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihil est, quia postea nulla futura sit? Quanquam iste tuus animus nunquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semperque immortalitatis amore flagravit. Nec verò hæc tua vita dicenda est, quæ corpore & spiritu continetur: Illa, inquam, illa vita est tua, Cæsar, quæ virebit memoriâ seculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa æternitas semper intruebitur. Huic tu infervias, huic te ostentes oportet: quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet: nunc etiam quæ laudet, expectat. Obstupescunt posteri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumera- biles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes & legentes tuos. Sed, nisi hæc urbs stabilita tuis consiliis & institutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè atque latè: sedem quidem stabilem & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio; cum alii laudibus ad cælum res tuas gestas efferent: alii fortasse aliquid requirent, idq; vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriæ restinxeris: ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. Servi igitur iis etiam iudicibus, qui multis post seculis de te judicabunt, & quidem haud scio, an incorruptiùs quàm nos. Nam & sine amore & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidia judicabunt. Id autem, etiamsi tunc ad te, ut quidem falso putant, non pertinebit; nunc certè pertinet, te esse talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio. Diversæ volunta-

tes civium fuerunt, distractæque sententiæ. Non enim consiliis solum, & studiis, sed armis etiam, & castris diffidebamus. Erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces; multi dubitabant quid optimum esset: multi, quid sibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quidliceret. Perfuncta resp. est hoc misero fataliq bello: vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium suum, sed bonitate leniret. Neque omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt. Ingratus est, injustusq; civis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, quàm qui in causa animam profudit. Quæ enim pertinacia est quibusdam, eadem aliis constantia videri potest. Sed quia jam omnis fracta dissensio est armis, & extincta æquitate victoris: restat, omnes unum velint, qui modò habent aliquid ut non solum sapientiæ, sed etiam sanitatis: nisi te, C. Cæsar, salvo, & in ista sententia, qua cum antea, tum hodie vel maximè usus es, manente, salvi esse non possumus. Quare omnes te, qui hæc salva esse volumus, & hortamur, & obsecramus, ut vitæ, ut salutis tuæ consulas: Omnesq; tibi, (ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipse sentio) quoniam subesse aliquid putas quod cavendum sit, non modò excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus & corporum pollicemur. Sed, ut unde est orsa, in eodem terminetur oratio mea, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar, majores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus & lachrymis sentire potuisti. Sed, quia non est astantibus omnibus necesse dicere,

Peroratio

cere
quo
Mar
reip
telli
lùm
tio
quæ
it, u
fratr
cùm
stiter
tum
stis,
C. C
rebu
nato,
meri
maxi

Quint
dio
ante
dece
vine

cere, à me certè dici volunt, cui necesse est quodammodo, & quod volunt, & quod M. Marcello, à te huic ordini populoq; Rom. & reip. reddito, præciq; id à me fieri debere intelligo: nam latari omnes non ut de unius solùm, sed ut de communi omnium salute, sentio. Quod autem, summæ benevolentiae est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello optimo & amantissimo fratri, præter eum quidem cederem nemini; cùm id sollicitudine, curâ, labore tamdiu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum: certè hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus præstare debeo. Itaq; C. Cæsar, sic tibi gratias ego, ut omnibus me rebus à te non conservato solùm, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

ORATIO III.

Quæ est pro

Q. LIGARIO.

Argumentum.

Quintus Ligarius civis Romanus, cum C. Confidio consule profectus est legatus in Africam, ante belli civilis principium. Deinde provincia decedente C. Confidio, Ligarius, præfectus provinciae, mansit in Africa: postea cum bellum ex-

arisset inter Cæsarem & Pompeium. Ligarius, nullo negotio se implicari passus est, ut dicit Cicero; nam P. Accius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit & arripuit imperium ad clamorem multitudinis imperitæ, ad cum facto concursu: & Ligarius adventu suo quievit, sed necessitate mansit in Africa, quæ provincia contra Cæsarem tenebatur: ad quam provinciam bello ardente, L. Tubero, cum justo imperio sibi à senatu & sorte, ut moris erat, dato venisset, eam intrare non potuit, prohibente Ligario, ut assererat ipse Tubero, unde ad Pompeium ivit in Macedoniam, & apud eum de injuria questus est, ut dicit Cicero, & tum eo fuit in bello civili: quo bello finito, Cæsar victor Tuberoni & multis aliis patriam restituit: sed Ligarius exulabat, domi manentibus duobus fratribus Ligarii, qui cum Cæsare semper fuerant; & cum Q. Tubero, filius L. Tuberonis, Ligarium apud Cæsarem accusavisset, quòd contra Cæsarem fuisset in Africa, quodque ipsum cum patre suo provinciâ prohibuisset: Ligarium Cicero hac insigni oratione defendit, & pro ipso gratiam Cæsaris nititur impetrare. Q.

6x.

NOVUM crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Panfa, præstanti vir ingenio, fretus fortasse eâ familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque, quò me vertam, nescio; paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratio-
ne tuâ ad hominis miseri salutem abuterer. Sed quoniam diligentiam inimici investiga-
tum est, quòd larebat, confitendum est, ut

opinor:

opin
sa f
que
am t
serva
errat
Tubo
dum,
tente
quâ v
Itaq;
cesse
henda
nulla
procon
legatio
deced
minib
ciæ pr
cusans
vitùs:
sociis g
Bellum
ca, ant
dito, p
caco qu
studii f
Ligariu
piens,
Interim
obtinue
cursum
te arripu
potuit
dinis
ferebatu
negotium

opinor: præsertim cum meus necessarius C. Pan-
 sa fecerit ut id jam integrum non esset: omis-
 que controversiâ omnis oratio ad misericordi-
 am tuam conferenda est, qua plurimi sunt con-
 servati, cum à te non liberationem culpæ, sed
 errati veniam impetravissent. Habes igitur,
 Tubero, quod est accusatori maximè optan-
 dum, confitentem reum: sed tamen ità confi-
 tentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero,
 quâ virum omni laude dignum, patrem tuum.
 Itaq; prius de vestro delicto confiteamini ne-
 cesse est, quam Ligarii ullam culpam repre-
 hendatis. *Q.* igitur Ligarius, cum esset adhuc *Narr.*
 nulla belli suspicio, legatus in Africam cum
 proconsule C. Confidio profectus est, qua in
 legatione & civibus, & fociis ità se probavit, ut
 decedens Confidius provinciâ, satisfacere ho-
 minibus non posset, si quenquam alium provin-
 ciæ præfecisset. Itaq; *Q.* Ligarius, cum diu re-
 cusans nihil profecisset, ptovinciam accepit in-
 vitus: cui sic præfuit in pace, ut & civibus &
 fociis gratissima esset ejus integritas, & fides.
 Bellum subito exarsit: quod qui erant in Afri-
 ca, antè audierunt geri quàm parari: quo au-
 dito, partim cupiditate inconsideratâ, partim
 cæco quodam timore, primò salutis post etiam
 studii sui, quærebant aliquem ducem. Tum
 Ligarius domum spectans, & ad suos redire cu-
 piens, nullo se implicari negotio passus est.
 Interim, P. Accius Varus, qui prætor Africam
 obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim con-
 cursus est, atque ille non mediocri cupidita-
 te arripuit imperium: si illud imperium esse
 potuit, quod ad privatum, clamore multitu-
 dinis imperitæ, nullo publico consilio de-
 cerebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale
 negotium cuperet effugere, paulum adventu

Vari conquievit. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpâ vacat: domo est egressus non modò nullum ad bellum, sed nè ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatissima ità se gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere: Num igitur remansio? multo minùs: nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. Ergò hæc duo tempora carent crimine: unum, cùm est legatus profectus; alterum cùm efflagitatus à provincia, præpositus Africæ est. Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod si est criminofum, necessitatis crimen est, non voluntatis. An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticæ potiùs quàm Romæ; cùm P. Accio quam cum concordissimis fratribus? cum alienis esse, quàm cum suis maluisset? cùm ipsa legatio plena desiderii ac sollicitudinis fuisset, propter incredibilem quandam fratrum amorem, hic æquo animo esse potuit, belli dissidio distractus à fratribus? Nul- lum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q. L. signum alienæ à te voluntatis: cujus ego causam, animadverte, quæso, quâ fide defendam, cùm prodo meam. O clementiam admirabilem, atq; omni laude, prædicatione, literis monumentisque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit; ne quid tibi de alio audienti de seipso occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem: vide quanta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur, quantum potero voce contendam, ut hoc populus Rom. exaudiat. Suscepto bello, Cæsar, gessit
etiam

*Conten-
tio.*

etia
me
qua
hoc
scir
red
ut e
rato
set,
Pan
ces
mih
si ea
V
dub
ri
Tu
cuj
pter
ing
ado
um
ro:
gar
ca e
ritu
gre
dist
cuj
arm
nus
bas
fcer
Qu
hic
plu
ipso

etiam ex magna parte, nullâ vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit: qui ad me ex Ægypto literas misit, ut essem idem, qui fuisset: qui cum ipse Imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum passus est: à quo hoc ipso C. Pansa mihi nuncium perferente, concessos fascces laureatos tenui, quoad tenendos putavi: quæ mihi tum denique se salutem putavit reddere, si eam nullis spoliata ornamentis redderet.

Vide quæso, Tubero, ut qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem ignosceret: cujus ego industriæ gloriæque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod ejus ingenio studiisque delector, vel quod laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quaero: quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? nempe is, qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se à Ligario queritur, & certè contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adolescens. Ad me revertar. Iisdem in armis fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipforum ad crudelitatem te acuet oratio; Atque

in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multò magis patris tui prudentiam desidero : quodd homo cum ingenio, tum etiam doctrinâ excellens, genus hoc causæ quod esset, non viderit. Nam si vidisset, quovis profectò, quam isto modo à te agi maluisset. Arguis fatentem : non est satis : accusas eum qui causam habet, aut, ut ego dico, meliorem, quàm tu, aut, ut tu vis, parem. Hæc non modò mirabilia sunt, sed prodigiis similia, quæ dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi isti sunt mores : usq; ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium Barbarorum. Nam quid aliud agis ? ut Romæ ne sit ? ut domo careat ? nè cum optimis fratribus, nè cum hoc T. Brocho avunculo suo, nè cum ejus filio consobrino suo, nè nobiscum vivat ? nè sit in patria ? num est ? num potest magis carere his omnibus, quàm caret ? Italiâ prohibetur, exulat. Non tu ergò hunc patriâ privare, quâ caret, sed vitâ, vis. At istud nè apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse jubebat occidi, nullo postulante : præmiis etiam invitabat. Quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego verò istud non postulo, inquires. Ità mehercule existimo, Tubero. Novi enim te, novi patrem tuum, novi domum, noménque vestrum : studia denique generis ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ plurimarum artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia. Itaque certò scio, Vos non petere sanguinem : sed parùm attenditis. Res enim

eò

eò spectat, ut eâ pœnâ in qua adhuc Q. Ligari-
 us sit, non videamini esse contenti. Quæ est
 igitur alia, præter mortem? si enim in exilio
 est, sicuti est, quid amplius postulatis? an nè
 ignoscatur? hoc vero multò acerbius, multò-
 que est gravius. Quod nos domi petimus pre-
 cibus & lachrymis, prostrati ad pedes, non tam
 nostræ causæ fidentes, quàm hujus humanita-
 ti: id nè impetremus, pugnabis? & in no-
 strum fletum irrumpes? & nos jacentes ad pe-
 des supplicum voce prohibebis? Si, cum hoc
 domi faceremus, quod & fecimus, & ut spero,
 non frustra fecimus, tu derepente irrupisses,
 & clamare cœpisses, C. Cæsar, cave credas,
 cave ignoscas, cave te fratrum pro fratribus sa-
 lute obsecrantium misereat: nonne omnem
 humanitatem exuisses? quanto hoc durius,
 quod nos domi petimus, id à te in foro op-
 pugnari? & in tali miseria multorum, perfu-
 gium misericordiæ tollere? Dicam planè, C.
 Cæsar, quod sentio: si in hac tanta tua fortu-
 na lenitas tanta non esset, quantum tu per te,
 per te, inquam, obtines (intelligo quid lo-
 quar) acerbissimo luctu redundaret ista victo-
 ria: quàm multi enim essent de victoribus,
 qui te crudelem esse vellent, cùm etiam de vi-
 ctis reperiantur quàm multi, qui, cùm à te ne-
 mini ignosci vellent, impedirent clementiam
 tuam, cùm etiam ii, quibus ipse ignovisti,
 nolint te in alios esse misericordem? Quod
 si probare Cæsari possemus, in Africa Ligari-
 um omnino non fuisse: si honesto, & miseri-
 cordi mendacio, saluti civis calamitosi con-
 sultum esse vellemus; tamen hominis non es-
 set in tanto discrimine & periculo civis refel-
 lere & coarguere nostrum mendacium: & si est
 alicujus, ejus certè non esset, qui in eadem
 causa

causa & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri. Tum diceres, Cave, Cæsar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. Nunc quid dicis? Cave ignoscas. Hæc nec hominis, nec ad hominem vox est: quâ qui apud te, C. Cæsar, utetur, suam citius abjiciet humanitatem, quàm extorquebit tuam. Ac primus aditus, & postulatio Tuberonis hæc, ut opinor, fuit, velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quod de nullo alio quisquam, vel quoddam is, qui in eadem causa fuisset, vel quidnam novi facinoris adferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit: alii errorem appellant, alii timorem: qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui gravissimè, temeritatem: scelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium & verum nomen nostri mali quærat, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupavisse: ut nemo mirari debeat humana consilia divinâ necessitate esse superata. Liceat esse miseros, quanquam, hoc victore, esse non possumus. Sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt: fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris verò crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quisquam ex te, Cæsar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi à te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille invictus exercitus, nisi ut suum justueretur, & dignitatem tuam? quid? tu, cum pacem esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? Mihi verò, Cæsar tua in

me maxima merita, tanta certè non viderentur, si me ut sceleratum à te conservatum putarem. Quomodo autem tu de rep. bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Cæsar, initio, non bellum, non hostile odium, sed civile dissidium: utrisque cupientibus rempubl. salvam, sed partim consiliis, partim studiis à communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum, qui sequebantur: causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea judicanda est, quam etiam dii adjuverint. Cognitâ verò clementiâ tuâ! quis non eam victoriam prober, in qua occiderit nemo nisi armatus? Sed ut omittam communem causam, veniamus ad nostram. Utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam non venire? Poteramusne, inquires, cum senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo. Sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cùm parere senatui necesse erat: vos tunc parvistis, cùm paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minimè verò; neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiæ, disciplinæ. Sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis fors conjecta est ex S. C. cùm ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. Hæc ego novi propter communes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tubero: domi unâ eruditi, militiæ contubernales, post affines, in omni denique vita familiares; magnum etiam vinculum, quod iisdem
semper.

semper studiis usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse. Sed ita quidam agebant, ita reip. sanctissimum nomen opponabant, ut, etiamsi aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit: una est profectus cum iis, quorum erat una causa: tardius iter fecit: Itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius: nam, si crimen est prohibere illum voluisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. Atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certè habebat. Sed quoquo modo sese illud habet, hæc querela vestra, Tubero, quid valet? recepti in provinciam non sumus. Quid si essetis? Cæsarine eam tradituri fuissetis, an contra eam retenturi? Vide quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det vel potius audaciæ. Si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum sorsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cujus id eum facere interfuit, gravissimis verbis ejus consilium reprehendere. Non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed jam hoc totum omitto, non tam ut nè offendam tuas patientissimas aures; quam nè Tubero, quod nunquam cogitavit, facturum fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam Provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maximè infestam, in qua erat rex potentissimus, inimicus huic causæ, aliena voluntas, conventus firmi atque magni. Quæro, quid

quid facturi fuissetis: quanquam quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam quid feceritis. Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere: & prohibiti, ut perhibetis, summa cum injuria. Quomodo id tulistis? acceptæ injuriæ querelam ad quem detulistis? nempe ad eum, cujus auctoritatem secuti, in societatem belli veneratis? quod si Cæsaris causâ in provinciam veniebatis, ad eum profecto exclusi provinciâ venissetis. Venistis ad Pompeium: Quæ est ergò apud Cæsarem querela, cum eum accusetis, à quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? Arque in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Cæsari tradituros, etiamsi à Varo & quibusdam aliis prohibiti essetis. Ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantæ laudis occasione privaverit. Sed vide quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem, nisi à te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari. Quæ fuit igitur unquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio an melius patientiam possem dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut à quibus partibus in dissentione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate ejectus, ad eas ipsas rediret? magni cujusdam animi, atque ejus viri est, quem de suscepta causa, propositaque sententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum posset depellere. Ut enim cætera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt: hoc certè præcipuum Tuberonis fuit, quod justo cum imperio

ex

ex S. C. in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus non ad Cæsarem, ne iratus? non domum, ne iners? non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur: in Macedoniam, in Cn. Pompeii castra venit, in eam ipsam causam, à qua erat rejectus cum injuria. Quid? cum ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis, languidiore, credo, studio in causa fuistis. Tantummodo in prædiis eratis; animi vero à causa abhorrebant: an, ut sit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? pacis equidem semper auctor fui, sed tum serò: erat enim amentis, cùm aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus: tu certè præcipuè, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses: quanquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriæ. Hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui pœniteret. Nunc quæro, utrùm vestras injurias, an reip. persequamini? si reipub. quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis? Si vestras; videte nè erretis, qui Cæsarem vestris inimicis iratum fore putetis, cùm ignoverit suis. Itaque num tibi videor, Cæsar, in causa Ligarii occupatus esse? Num de ejus facto dicere? quicquid dixi, ad unam summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ. Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum: dum te in foro tenuit ratio bonorum tuorum: certè nunquam hoc modo, Ignoscite, judices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac ad parentem sic agi solet. Ad judices, Non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen. Dic

te,

te, Cæsar, de facto Ligarii judicem esse: quibus in præsiidiis fuerit, quære. Taceo: ne hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud judicem: legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus. Tum etiam fuit totus animo & studio tuus. Ad judicem sic agi solet, sed ego ad parentem loquor, Erravi, temerè feci, pœnitet. Al clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro: si nemo impetravit, arroganter: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. An sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quamquam neque in hac oratione spes est posita causæ, nec in eorum studiis, qui à te pro Ligario petunt, tui necessarii. Vidi enim, & cognovi, quid maxime spectares, cum pro aliqujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiores esse, quàm preces: neque spectare, quàm tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quàm illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ità multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tuâ liberalitate fruuntur, quàm tu ipse, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen apud te causas, ut dixi, Rogantium valere plus, quàm preces: ab iisque te moveri, maximè, quorum iustissimum dolorem videas in petendo. In Q. Ligario conservando, multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc quæso considera, quod soles: possum fortissimos viros Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, robur reipubl. proponere: nôsti optimè homines. Animadvertite horum omnium mœstitiam & dolorem; hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid existimes, lachrymas. Iqualoremque ipsius & filii vides. Quid de fratribus.

tribus dicam? noli, Cæsar, putare de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarii in civitate retinendi sunt, aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exilium his est optatius, quàm patria, quàm domus, quàm dii penates, uno illo exulante. Si fraternè, si piè, si cum colore faciunt, moveant te horum lachrymæ, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit: te enim dicere audiebamus, Nos omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent: te omnes, qui contra te non essent, tuos. Videsne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brochorum domum, hunc L. Martium, C. Cæsetium, L. Corfidium, hosce omnes equites Rom. qui adsunt veste mutatâ, non solum notos tibi, verum etiam probatos viros qui tecum fuerunt? Atque his maximè irascebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. Conserva igitur tuis suos, ut quemadmodum cætera quæ dicta sunt à te, sic hoc verissimum reperiatur. Quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum judicares fuisse. An potest ququam dubitare quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis est, qui horum consensum conspirantem, & penè conflatum, in hac prope æqualitate fraterna non noverit? qui hoc non sentiat, quidvis priùs futurum fuisse, quàm ut hi fratres diversas sententias fortunâsque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempestate abreptus est unus: qui, si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. Sed ierit ad bellum: dissenserit non à te solum, verum etiam à fratribus. Hi te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus negotiis interessèm, memoriâ teneo,

teneo, qualis tum T. Ligarius quæstor urbanus fuerit erga te & dignitatem tuam. Sed parum est me hoc meminisse: spero etiam te, qui oblivisci nihil soles, nisi injurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de hujus quæstoris officio cogitantem, etiam de aliis quibusdam quæstoribus reminiscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc divinabat) nisi, ut tu eum tui studiosum & bonum virum judicares, nunc à te supplex fratris salutem petit: quam hujus admonitus officio cum utrisque his dederis, tres fratres optimos, & integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam reipublicæ condonaveris. Fac igitur, quod de homine nobilissimo & clarissimo M. Marcello restituto fecisti nuper in curia, nunc quidem in foro de optimis & huic omni frequentiæ probatissimis fratribus; ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo, cujus voluntatem clarissimam semper habuisti, & si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit, noli, obsecro, dubitare, C. Cæsar, similem illi gloriæ laudem quam sapissimè quærere. Nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordiâ est. Homines enim ad deos nullâ re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut possis; nec natura tua melius, quam ut velis conservare quamplurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua cerrè natura breviora. Quare, cum utilius esse arbitrer, te ipsum, quam me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam: tantum te ipsum admonebo, si

illi

illi absenti salutem dederis, presentibus his omnibus te daturum.

O R A T I O IV.

Quæ est pro

REGE DEIOTARO.

Argumentum.

Deiотarus rex amicissimus populo Roman. bello civili cum Pompeio fuit, & post pugnam Pharsalicam se contulit domum, atque deinde C. Cæsarem bella gerentem subsidiis adjuvat. Quare ab ipso Cæsare relictus rex fuit in regno suo aliquantulum ab eo, quia sibi Pompeium in amicitia prætulisset, verum suarum parte mulctatus. Is Deiотarus post per Philippum medicum, servum suum (quem Romam cum legatis suis miserat) accusatus est apud Cæsarem, quia cum ipse Cæsar diversaretur in hospitio apud Deiотarum in castello Luceio, eum rex interficere per insidias voluerit, collocatis primum armatis in loco ubi erat regia dona daturus Cæsari. Deinde in balneo compositis insidiatoribus, cum Cæsar ire percuravisset, dicitur ab accusatore non voluntate Deiотari, sed suâ fortunâ esse servatus, etiam accusatus Deiотarus, ab eodem, quod fuisset semper adversus Cæsarem animo impio atque alieno, quodque exercitum contra ipsum comparavisset, quodque nuncios ad Cælium quendam inimicum Cæsaris destinare voluisset, quodque equites non bonos Cæsari misisset, & in his servum quendam

judicatum:

judicatum: quodque bello Africano audiens Domitium periisse naufragio, Cæsarem obsideri, versum Græcum dixisset diræ, atque suspectæ sententiæ, quodque præ lætitiâ vino obrutus in convivio saltavisset: quodque Blesamius legatus & amicus regius, regi scripisset probra de Cæsare. Has accusationes Philippus ille servus & medicus intendit contra Deiotarum, Dominum suum, ut dicit hic Cicero, corruptus & subornatus à Castore quodam adolescente, Deiotari ex filia nepote, & avo suo inimicissimo. Contra quas accusationes inductas, Cicero coram Cæsare hanc orationem habuit.

CUM in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoveri soleam vehementiùs, quàm videtur vel usus, vel ætas mea postulare: tum in hac causa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studii mihi adferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite, fortunisque regis: quod ipsum, etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo: tamen est ità inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis ejus in nostram remp. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate alterius indignitate perturber. Crudelis Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat:

con-

commendationemque ineuntis ætatis ab impietate & scelere duxerit : avi servum, corruptum præmiis, ad accusandum dominum impulserit & ab legatorum pedibus abduxerit. Fugitivum autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ reiipsum, cum os videbam, cum verba audiebam, non tantum afflicta regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Nam cum more majorum, de servo in dominum tormentis quidem quæri liceat, in qua quaestione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito ; exortus est servus, qui, quem in eculeis appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me C. Cæsar etiam illud interdum : quod tamen cum te penitus recognovi, timere desinere enim iniquum est, sed tuâ sapientiâ sit æquissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris inesse arguere, si per seipsum, consideres, grave est. Nemo enim fere est qui sui periculi iudex, non sibi se æquiores, quam reo præbeat. Sed tuâ C. Cæsar, præstans singularique natura hunc mihi metum minuit. Non enim tam timeo quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo quid de te cæteros velis judicare. Moveor etiam loci ipsius insolentiâ, quod tantam causam, quantam nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent. In tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco : te unum intueor ; ad te unum omnis mea spectat oratio : quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis gravissima sunt, ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora. Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente & disceptante

disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani, concursus adferret? quis enim divis ei regi non faveret, cuius omnem aetatem in populi Romani bellis consumptam esse meminisset? spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique testarer ipsum: sic cum & deorum immortalium, & populi Romani, & senatus beneficia in regem Deiotarum recorderer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quæ quoniam angustiora parietes faciunt, actiusque causæ maximè debilitatur loco: tuum est, Cæsar, qui pro multis sæpe dixisti, quid nunc mihi animi sit ad te ipsum referre: quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque usu, atque exercitatione rerum valere; tamen ad hanc causam non sine aliqua spe & cogitatione venerunt. Iratum te regi Deiotaro fuisse non erant nescii: affectum illum quibusdam incommodis & detrimentis propter offensionem animi tui meminerant: teque cum illic iratum, tum sibi amicum cognoverant: cumque apud ipsum de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile scitum crimen insideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera; nè resistere in te ullam partem iratundia suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, neque in preliis quam in promissis, & fide firmiorem. Tu illi domum inire, tu vetus hospitium renovare iussisti: te ejus dii penates receperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis aræ focique viderunt.

viderunt. Cùm facile exorari, Cæsar, tum semel
 exorari soles: nemo unquam te placavit inimicus,
 qui ullas resedisse in te similitatis reliquias
 senserit. Quanquam cui sunt inauditæ cum
 Dēiotaro querelæ tuæ? nunquam tu illum ac-
 cufavisti, ut hostem, sed ut amici officio pa-
 rum functum, quod propensior in Cn. Pompeio
 amicitiam fuisset, quàm in tuam: qui tamen
 ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si
 cum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset,
 ipse tamen excusatione ætatis usus esset.
 Itaque, cum maximis eum rebus liberares, per
 parvam amicitie culpam relinquebas. Itaque
 non solum in eum non animadvertisti, sed om-
 ni metu liberavisti, hospitem agnovisti, regem
 reliquisti: neque enim ille odio tui progressus
 sed errore communi lapsus est. Is Rex, quem
 Senatus hoc nomine sæpe honorificentissimis
 decretis appellavisset, quique illum ordinem
 ab adolescentia gravissimum sanctissimumque
 duxisset, iisdem rebus est perturbatus, homi-
 ninis longinquus, & alienigena, quibus nos in ma-
 dia republica nati semperque versati. Cum ad-
 disset, senatus consentientis auctoritate arma
 sumpta, consulibus, pratoribus, tribunis plebis
 novis imperatoribus rempublic. defendenda
 datam; movebatur animo, & vir huic imperio
 amicissimus de salutē populi Romani extime-
 cebat, in qua etiam suam inclusam esse videba-
 tum tamen timore quiescendum sibi et
 arbitrabatur. Maximè verò perturbatus est,
 audivit Consules ex Italia profugisse: om-
 nesque consulares, (sic enim nunciabatur
 cunctum senatum, totam Italiam esse effusam
 talibus enim nunciis & rumoribus patebat
 Orientem via, nec ulli veri subsequerantur
 Nihil ille de conditionibus tuis, nihil

studium,

studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam; quæ cum ita essent, tamen usque eò se tenuit, quoad à Cn. Pompeio ad eum legati, literæque venerunt. Ignosce, ignosce, Cæsar, si ejus viri auctoritati rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus: in quem cum dii atque homines omnia ornamenta congerissent, tum tu ipse plurima, & maxima. Neque enim si tuæ res gestæ cæterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amisimus. Quantum nomen ejus fuerit: quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti senatûs, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores vicerat gloriâ, quanto tu omnibus præstitisti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, consulatus, admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum igitur rex Deiotarus venit hoc misero fatalique bello, quem ante justis hostilibusque bellis adjuverat, quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate conjunctus: & venit vel rogatus ut amicus, vel accersitus ut socius, vel evocatus ut is qui sentiri parere didicisset: postremò venit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoriæ societatem. Itaque, Pharsalico prælio facto, à Pompeio discessit: eam infinitam persequi noluit: vel officio, si quid debuerat; vel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit: tunc Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus suis paruit. Ille exercitum Cn. Domitii amicissimi viri suis tectis & copiis sustentavit: Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum, omnibus delegisti,

pecuniam misit : ille iterum, ille tertio actionibus factis pecuniam dedit, quâ ad bellum uteris : ille corpus suum periculo objecit, te cumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem esse duxit suum. Quæ quidem à te in eam partem accepta sunt, C. Cæsar, ut eum amplissimo regis honore & nomine affeceris. Is igitur non modò à te periculo liberatus, sed etiam am honore amplissimo ornatus, arguitur domum te suæ interficere voluisse. quod tu, nisi eum furiosissimum judicas, suspicari profecto non potes. Ut enim omittam, cujus tanti sceleris fuerit in conspectu deorum Penatium necare hospititem : cujus tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ clarissimum lumen extinguere : cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimescere : cujus tam inhumani & ingrati animi, à quo rex appellatus esset, in eum, tyrannum inveniri : hæc omittam, cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes provincias omnia denique omnium arma contra se unum excitare ? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum carissimo filio distractus esset, tanto scelere non modò perfecto, sed etiam cogitato ? At, credo hæc homo inconsultus & temerarius non videbat. Quis consideratior illo ? quis tectior ? quis prudentior quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio, & prudentiâ, quam fide, & religione defendendum puto. Nota tibi est, C. Cæsar, hominis probitas, noti mores, nota constantia. Cui porro, qui modo populi Romani nomen audivit, Deiotari probitas, integritas, gravitas, virtus, fides non sit audita ? Quod facinus nec in hominem imprudentem cadere possit ?

posset, propter metum præsentis exitii, nec in
facinorosum, nisi esset idem amentissimus, id vos
& à viro optimo, & ab homine minimè stulto
cogitatum esse confingitis. At quàm non modo
non credibiliter, sed ne suspiciosè quidem ?
cum, inquit, in castellum Luceium venisses, &
domum regis, hospitii tui, divertisses, locus erat
quidam, in quo erant ea composita, quibus rex
te munerare constituerat: huc à balneo, pri-
us quàm accumberes, ducere volebat, ibi enim
erant armati, qui te interficerent, in eo ipso lo-
co collocati. En crimen, en causa, cur regem
fugitivus, dominum servus accuset. Ego me-
hercule, C. Cæsar, initio, cum est ad me ista
causa delata, Philippum medicum, servum re-
gium, qui cum legatis missus esset, ab ipso ado-
lescente esse corruptum, hac suspitione sum
perculsus: medicum indicem subornabit: sin-
get videlicet aliquod crimen veneni: etsi à ve-
ritate longè, tamen à consuetudine criminandi
non multum res abhorrebat. Quid ait medi-
cus? nihil de veneno; at id fieri potuit: primò
occultius in potione vel in cibo: deinde etiam
impuniùs fit, quod, cum est factum, negari
potest: si palam te interemisset, omnium in se
sentium non solum odia, sed etiam arma con-
fartisset: si veneno, Jovis illius quidem hos-
pitalis numen nunquam celare potuisset, ho-
mines verò fortasse celavisset. Quod igitur &
occultius conari, & efficere cautiùs potuit;
C. Cæsar tibi, & medico callido, & servo, ut putabat,
constanti veli non credidit: de armis, de ferro, de in-
iis celare te noluit? At quàm festivè cri-
men contextitur? Tua te, inquit, eadem, quæ
semper fortuna servavit. Negavisti tum te in-
terficere velle: quid postea? an Deiotarus, re-
bus tempore non perfectâ, continuò diinixit

exercitum? nullis erat alius insidiandi locus? At eodem te, cum cœnavisses, rediturum dixerat: Itaq; fecisti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in convivio comiter & jucundè fuisses, tum illuc ivisti, ut dixerat. Quo in loco Deiotarum talem erga te cognovisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usq; ad Numantiam misit ex Asia; quæ Africanus, inspiciente exercitu, accepit. Quod cum præsens Deiotarus regio & animo & more fecisset, tu in cubiculum discessisti. Obsecro, C. Cæsar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem, vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. Num quæ tripidatio? num qui tumultus? num quid? nisi moderatè, nisi quietè, nisi ex hominis gravissimi & sanctissimi disciplina? Quid igitur causæ excogitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit, occidere? in posterum, inquit, diem distulit, ut cum in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi, sed tamen acta res criminosa est. Cum, inquit, vomere post cœnam velle te dixisses, in balneum te ducere cœperunt: tibi enim erant insidiæ, at te eadem tuâ fortuna servavit. In cubiculum te ire malle dixisti. Dii te perdant, fugitive? ita non modò nequam, & improbus, sed & fatuus, & amens es. Quid? ille signa aenea in insidiis posuerat, quæ è balneo in cubiculum transferri non possent? Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, etiam conscius. Quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, à se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi & inimi-

inimi
Cæsar
unus
fratre
cula
fecun
qui ea
pars
in spe
altera
parâs
ra.
quibu
quibu
latro
auxil
res co
eri p
sed
vinci
mile
ret:
qui d
vinci
men
illam
mag
qui
non
dite
bi.
tatur
nesc
Non
accid
rer.
sper

inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Cæsarem, cui fecisset insidias; præsertim cum is unus esset, qui posset de absente se vindicare; & fratres meos, inquit, quod erant conscii, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinciret, quos secum habebat, te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis? Reliqua pars accusationis duplex fuit: una, regem semper in speculis fuisse, cum à te animo esset alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cætera. Nunquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Rom. posset; sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latrociniiis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat; nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Cælium nescio quem: sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. Non quæro quàm verisimile sit, aut non habuisse regem quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse: aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos victos potiùs, quàm necatos fuisse. Sed tamen, cum ad Cælium mittebat, utrùm causam illam victam esse nesciebat, an Cælium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optimè nostros homines novit, vel quia non nosset, vel quia nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. Veteres, credo, Cæsar. Nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. Ait nescio quem ex eo numero servum judicatum. Non arbitror: non audiui, sed in eo etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem à te animo fuit: quomodo? speravit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore

exitus propter regionis naturam, & fluminis. At eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: quem Asiæ præfeceras, ei nulla in re defuit: tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam atque ad aciem præstò fuit. Secutum est bellum Africanum: graves de te rumores sparsi: qui etiam furiosum illum Cælium excitaverunt. Quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit, seseq; & filium suum expoliare maluerit, quàm tibi pecuniam non subministrare? At eo, inquit, tempore ipso Niceam Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad se referrent. Itaque cum esset ei nunciatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circumfideri: de Domitio dixit versum Græcum eadem sententiâ, quâ etiam nos habemus Latinum, *Pereant amici, dum unâ inimici intercident*: quod ille, si esset tibi inimicissimus nunquam dixisset. Ipse enim mansuetus; versus immanis. Qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porrò inimicus cur esset, à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem & se, & filium suum constitutos esse meminisset? Quid deinde? Furfur quò progreditur? ait hæc lætitiâ Deiotarum elatum, vino se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicii adferre? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? Omnes sunt in illo regis virtutes: quod te, Cæsar, ignorare non arbitror: sed præcipuè singularis & admiranda frugalitas. Etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: Fortem, justum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt regis laudes: illa

illa pr
go ta
tempe
Hæc i
Asia, t
ab eq
sunt, p
gradib
hoc re
quid à
nibus
tionese
bilis, f
mus ag
tur ad
nihil u
cerit, i
Imitari
namq;
fugitiv
vum ha
ris pue
hoc ma
veniret
imbuer
timè ut
jam æta
cum pl
rere in
Hic ver
les, in
stro ex
tibus, c
miserat
se jacta
ni in
cedere?

illa privata est. Ut volet quisque, accipiat: ego tamen frugalitatem, id est, modestiam, & temperantiam, virtutem esse maximam judico. Hæc in illo est ab ineunte ætate, tum à cuncta Asia, tum à magistratibus legatisq; nostris, tum ab equitibus Romanis qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublic. nostram ad hoc regium nomen ascendit: sed tamen quidquid à bellis populi Rom. vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesq; jungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adolescens nondum tantâ gloriâ præditus, nihil unquam nisi severissimè & gravissimè fecerit, is eâ existimatione, eaque ætate saltavit. Imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinamq; debebas, quàm optimo & clarissimo viro fugitivi ore maledicere. Quod si saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaque exempla peterentur: tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conveniret: quibus ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optimè ut equis uteretur: ea tamen illam cuncta jam ætate exacta defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod hærrere in eo senex posset, admirari solebamus. Hic verò adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos unâ cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quàm se jactare? quàm se ostentare? quàm meminisse in illa causa, studio, & cupiditate contendere? Cum verò, exercitu amisso, ego, qui

pacis auctor semper fui, post * Pharfalicum autem prælium suasor fuiſſem armorum non deponendorum, ſed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quòd & ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, & patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. Felix iſta domus, quæ non impunitatem ſolùm adepta ſit, ſed * habet etiam accuſandi licentiam *. Calamitoſus Deiotarus, qui & ab eo, qui in iſdem caſtris fuerit, non modò apud te, ſed etiam à ſuis accuſetur. Sint ſanè inimiciæ, quæ eſſe non debebant. Vos veſtra ſecundâ fortunâ, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum calamitate eſſe contenti. Rex enim Deiotarus veſtram familiam abjeſtam & obſcuram è tenebris in lucem vocavit. Quis tuum patrem antea, qui eſſet, quàm cujus gener eſſet, audivit? Sed, quamvis, ingrâtè & impiè neceſſitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias, hominum more gerere poteratis, non ficto crimine infeſtari, non expetere vitam, non capitis arceſſere. Eſto: concedatur hæc quoque acerbitatis & odii magnitudo. Adeone, ut etiam omnia vitæ, ſalutisque communis, atque etiam humanitatis jura violentur? ſervum ſollicitare verbis, ipſe, promiſſisque corrumpere: abducere domo, contra dominum armare: hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere. Nam iſta corruptela ſervi, ſi non modò impunita fuerit, ſed etiam à tanta auctoritate approbata; nulli parietes noſtram ſalutem, nullæ leges, nulla jura cuſtodient. Ubi enim id, quod intus eſt, atque noſtrum, impunè, evolare poteſt, contraque nos pugnare: ſit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus. O tempora! ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, cùm

tribus

tribus
tatis
ſer
min
com
ded
ſtor
inin
ille
ille
diav
fem
eſſet
refu
Cn.
Ser.
apud
opti
prom
eſt?
tam
urbe
corr
noſt
quân
quit
nec
ſcrib
mari
num
lere.
male
colle
beret
rat:
tos,
arma

tribunis plebis, M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocavisset, Scaurique servus ad eum clam domum venisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset: comprehendi hominem jussit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid intersit; (etsi iniquè Castorem cum Domitio comparo:) sed tamen ille inimico servum remisit: tu ab avo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus à vobis? Nónne cùm esset productus testis, et cùm tecum fuisset, refugit ad legatus? Nónne, etiam ad hunc Cn. Domitium venit? Nónne, audiente hoc Ser. Sulpitio clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cœnabat, et hoc T. Torquato, optimo adolescente, se à te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsus esse confessus est? quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis jura & exempla corrumperes, domesticæque tuæ inhumanitate nostræ civitatis humanitatem inquinares? At quàm acutè collecta crimina? Elefamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem scribere solebat, te invidiosè tyrannum existimari: statuta inter reges posita animos hominum vehementer offensos: plaudì tibi non solere. Nónne intellegis, Cæsar, ex urbanis malevolorum fermunculis hæc ab istis esse collecta? Elefamius tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim civium capita videbat: multos jussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & everfas domos: armatis milicibus refertum forum: quæ sem-

per in civili victoria sensimus, ea, te victore, non vidimus: solus, inquam, es, C. Cæsar, cujus in victoria ceciderit nemo, nisi armatus: & quem nos liberi in summa reipublicæ libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria videmus ducem: is Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri potest? Nam de statua quis queritur, unâ præsertim, cum tam multas videat? valdè enim invidendum est ejus statuæ, cujus trophæis non invidemus. Nam si locus adfert invidiam, nullus locus est, ad statuam quidem, rostris clarior. De plausu autem quid respondeam; qui nec desideratus unquam à te est, & nonnunquam obstupefactis hominibus ipsâ admiratione compressus est: & fortasse eò prætermisus quia nihil vulgare te dignum videri potest. Nihil à me arbitror prætermisum, sed aliquid ad extremam causæ partem reservatum. Id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. Non enim jam metuo, ne tu illi succenseas: illud vereor, nè tibi illum succensere aliquid suspicere: quod abest longissime, mihi crede, Cæsar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se à te multatum arbitratur: sed, cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minùs à se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit. Etenim, si Antiochus magnus ille Rex Asiæ, cum, posteaquam à Scipione devictus, Tauro tenus regnare jussus esset, omnemque hanc Asiæ, quæ est nunc nostra provincia, amisisset: dicere est solitus, benignè sibi à populo Romano esse factum, quod nimis magnâ procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur; potest multò facilius se Deiotarus consolari. Ille enim furoris

multum

P
multum
Deiota
nome
tento,
populi
minut
nec un
quiden
factis,
nullo
na, au
omniu
lere?
postqu
Asia,
gesser
multa,
li Rom
sunt,
tanta
cam?
consta
summ
hisque
viven
reputa
dò tibi
ingrat
tranqu
refert
cum a
teris,
Tarra
am er
erit.
esse a
solere

multum sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Cæsar, tribuisti, cùm & ipsi & filio, nomen regium concessisti. Hoc nomine contento, atque conservato, nullum beneficium populi Rom. nullum iudicium de se senatus imminutum putat: magno animo & erecto est, nec unquam succumbet inimicis, nè fortunæ quidem. Multa se arbitratur & peperisse antea factis, & habere in animo, atque virtute; quæ nullo modo possit amittere. Quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit injuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim his ornatus est, qui, postquam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt, Senatus verò iudicia de illo tam multa, tamque honorifica, quæ publicis populi Romanj literis monumentisque consignata sunt, quæ unquam vetustas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, constantiâ? quæ omnes docti atque sapientes summa; quidam etiam sola bona esse dixerunt: hisque non modò ad benè, sed etiam ad beatè vivendum contentam virtutem esse. Hæc ille reputans, & dies, & noctes cogitans, non modò tibi non succenset, (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) verùm omnem tranquillitatem & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem animo cùm antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omnique sollicitudine abstraxerit. Jubes enim eum benè sperare, & bono esse animo: quod scio te non frustrà scribere solere: memini enim iisdem ferè verbis ad me

te scribere, mēque tuis literis benè sperare non frustrà esse jussū. Laboro equidem regis Deiotari causā, quocum mihi amicitiam respubl. conciliavit, hospitium voluntas utriusque conjunxit, familiaritatem consuetudo attulit; summam verò necessitudinem magna ejus officia in me & in exercitum meum effecerunt: sed cū de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotum à te oportet, nè beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum sollicitudinem sempiternam; nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel à te sint liberati timore. Non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commovere possim. Nihil opus est. Occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis, nullius oratione evocata. Propone tibi duos reges; & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò misericordiæ, quod iracundiæ negavisti. Multa sunt tuæ clementiæ monumenta; sed maximè eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. Quæ si in privatis gloriosa sunt, multò magis commemorabuntur in regibus. Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit: sociorum verò regum, & amicorum, sanctissimum. Quod nomen hi reges nè amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora verò sua, pro salute regum suorum, hi legati tibi regii tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi nobisque omnibus jamdiu noti, eadēque fide & virtute præditus Dorylaeus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus: tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. Exquire de Blesamio, nunquid

ad

ad reg
Hieras
mini
moria
negat
dem d
sto fui
cū à
muner
recubi
præbu
rum,
cusat,
circa,
fenten
miser
aut in
alteru
rum c

A
Luc
ju
fu
m

ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, quâ vales plurimum: negat unquam se à te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse. In primis finibus tibi se præsto fuisse dicit, usque ad ultimos persecutum; cum à balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses cœnatus: cum in cubiculo recubuisses; eandemque assiduitatem tibi se præbuisse postridie. Quamobrem, si quid eorum, quæ objecta sunt, cogitatum sit; non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca, C. Cæsar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute. Quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alterum conservare, clementiæ tuæ.

ORATIO V.

Quæ est prima in

L. CATILINAM.

Argumentum super quatuor Catilinariis.

Lucius Catilina, teste Sallustio Crispo, qui conjurationem hujusmodi scripsit, nobili genere natus fuit, magnâ vi animi & corpôris, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentia bella in-

testina,

testina, rapinae, caedes, discordia civilis, grata
 fuere; ibique juventutem exercuit. Corpus pa-
 tiens inediae, alboris, vigiliae fuit, supra quam
 credibile est. Animus audax, subdolan, varius,
 cujuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni ap-
 petens, sui profusus, ardens cupiditatibus, satis
 eloquentiae, sapientiae parum; vastus animus, im-
 moderata vel incredibilia, & nimis alta semper
 cupiebat. Hunc post dominationem L. Syllae
 libido maxima invaserat R. P. capiendae: neque
 id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum
 pararet, quicquam pensi habebat. Agitabatur
 magis atque magis animus, indiesque ferox inopia
 familiaris rei, scelerum conscientia. Quae utraque
 his artibus auxerat, quas supra memoravi. In-
 citabant eum praeterea corrupti mores civitatis,
 quos pessima ac diversa mala inter se luxuria
 atque avaritia vexabant. Corrupta namque in
 civitate ratus est, id quod facillimum factu erat,
 omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum
 se tanquam stipatorum catervas habere. His
 amicis sociisque confisus, opprimendae reip. consi-
 lium cepit: ad hoc quietis rebus ipsi consula-
 tum petenti magna spes fuit. Sed pecuniarum
 repetundarum probatus reus. conjuravit de arri-
 piendo dominium. Quod Fulvia nobilis mulier
 insolentia Q. Curii consocii cognitum propalavit.
 Quo accensis patrum studiis, M. Tullius, Cn. An-
 tonius Cos. declarantur. At Tullius, cui urbs
 evenerat, ad evitandum illius dolos & astutias,
 & perquirendum illius consilia vigilavit. Tan-
 dem manifestam re apud P. C. publico in Senatu
 Catilinam praesentem invehit, monetque, ut ex
 prima invectione liquet, urbe discedat. Inde
 per secundam invectionem milites seu Quirites
 in Catilinam hortatur: monetque si qui sunt
 conjurationis complices, abeant. Ad Quirites
 item

O R
 item
 rit,
 indi
 tam
 capt
 velt
 Cat
 liber
 vidi
 est
 casu
 data

Q
 sese e
 noctur
 giliae,
 norum
 di fen
 mover
 stricta
 ri con
 imâ,
 quos c
 nostru
 mores
 hic ta
 Senatu
 Notat
 que no
 cere re
 vitem
 Confu

ORATIO IN CATILINAM I. 61

item per tertiam qualiter conspiracyonem nove-
rit, manifestat ; rogatque grates agant diis, &
indies perpetuū celebretur. Demum, per quar-
tam, Senatum consulit, quid de complicibus
captis agendum. Sunt itaque hæc quatuor in-
vectivæ in genere demonstrativo, in quantum
Catilinam vituperat. Sunt etiam in genere de-
liberativo, in quantum consulit. Constitutio
videtur generaliter conjecturalis. Dispositio verò
est non ab artis institutione profecta, sed ad
casum temporis, oratoris judicio accommo-
data.

Contentio

QUousque tandem abutere, Catilina, pa-
tientiâ nostrâ ? quamdiu nos etiam fu-
ror iste tuus eludet ? quem ad finem
sefe effrænata, actabit audaciâ ? nihilne te
nocturnum præsidium Palatii, nihil urbis vi-
giliæ, nihil timor populi, nihil consensus bo-
norum omnium, nihil hic munitissimus habendi
senatûs locus, nihil horum ora vultûsque
moverunt ? patere tua consilia non sentis ? con-
strictam jam omnium horum conscientiâ tene-
ri conjurationem tuam non vides ? quid prox-
imâ, quid superiore nocte egeris, ubi fueris,
quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem
nostrum ignorare arbitraris ? O tempora, ô
mores ! Senatus hæc intelligit, Consul videt :
hic tamen vivit ; vivit ? imò verò etiam in
Senatum venit. sit publici consilii particeps.
Notat & designat oculis ad eadem unumquem-
que nostrum. Nos autem viri fortes satisfacere
reipubl. videmur, si istius furorem ac tela
vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, jussu
Consulis, jampridem oportebat : in te conferri
pestem

pestam istam, quam fu in nos omnes jamdiu machinaris. An verò vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Servilius Ahala Sp. Melium novis rebus studentem manu suâ occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac repub. virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim senatusconsultum in te, Catilina, vehemens, & grave: non deest reipub. Consilium, neque auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico apertè, Consules desumus. Decrevit quondam Senatus, ut L. Optimius Cos. videret, nè quid respub. detrimenti caperet. Nox nulla intercessit; interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, avis, majoribus: occisus est cum liberis M. Fulvius consularis. Simili senatusconsulto, C. Mærio & L. Valerio Coss. permixta est respub. num unum diem postea L. Saturninum tribunum plebis, & C. Servilium mors à reipubl. pœna remorata est? At nos vigesimum jam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis: habemus enim hujusmodi senatusconsultum, veruntamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum; quo ex senatusconsulto confestim interfectum te esse, Catilina, convenit. Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio, P. C. me esse clementem, cupio in tantis reipub. periculis non dissolutum videri: sed jam meipsum inertia nequitiaque condemno. Castra sunt in Italia contra rempub. in Etruriæ faucibus

faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemque hostium, intra mœnia, atq; aded in senatu videmus, intestinam aliquam quotidie perniciem reipub. molientem. Si te jam, Catilina, comprehendi, si interfici jussero; credo, erit verendum mihi, nè non hoc potius omnes boni ferius à me, quàm quisquam crudelius factum esse dicat. Verùm ego hoc, quod jampridem factum esse oportuit, certâ de causâ nondum adducor ut faciam: tum deniq; interficiam te, cùm jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non jure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam erit qui te defendere audeat, vives; & vives ita ut nunc vivis, multis meis & firmis præsidiis obsessus, ne commovere te contra rempubl. possis: multorum te etiam oculi & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, specularuntur, atq; custodient. Etenim quid est, Catilina, quod jam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? Muta jam istam mentem: mihi crede: obliviscere cædis, atq; incendiorum. Teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministine me ante diem xii. Kalend. Novemb. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem viii. Kal. Novemb. C. Manlium audaciæ satellitem atque administrum tuæ? num me fefellit, Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis; verùm, id quod multò magis est admirandum, dies? Dixi ego idem in senatu, cædem te optimatum contulisse

lisse ante diem v. Kal. Novemb. Tum cum mul-
 ti principes civitatis Roman. non tam sui confer-
 vandi, quam tuorum consiliorum reprimendo-
 rum causâ profugerunt. Num inficiari potes, te
 illo ipso die meis prædiis, meâ diligentia cir-
 cumclusum, commovere te contra repub. non
 potuisse? cum tu discessu cæterorum, nostrâ
 tamen, qui remansissemus, cæde contentum
 te esse dicebas? Quid? cum tute Præneste Ka-
 len. ipsis Novembris occupaturum nocturno
 impetu esse confideres, sensistine, illam colo-
 niam meo jussu, meis prædiis, custodiis, vigi-
 liisq; esse munitam? nihil agis, nihil moliris,
 nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed
 etiam videam, planèq; sentiam. Recognosce
 tandem tecum illam superiorem noctem :
 jam intelliges, multò me vigilare acrius ad sa-
 lutem, quam te ad perniciem reipub. Dico te
 priori nocte venisse inter falcarios (non agam
 obscure) in M. Leccæ domum: convenisse e-
 odem complures ejusdem amentia scelerisque
 socios. Num negare audes? quid taces? con-
 vincam, si negas. Video enim esse hic in se-
 natu quosdam, qui tecum unà fuere. O dii im-
 mortales, ubinam gentium sumus? quam repub.
 habemus? in qua urbe vivimus? hic, hic
 sunt in nostro numero. P. C. in hoc orbis ter-
 ræ sanctissimo gravissimòq; consilio, qui de
 meo, nostrumq; omnium interitu, qui de hu-
 jus urbis, atque adeo orbis terrarum exitio co-
 gitent. Hosce ego video, Consul, & de republi-
 ca sententiam rogo: & quos ferro trucidari o-
 portebat, eos nondum voce vulnero. Fuisti i-
 gitur apud Leccam eâ nocte, Catilina: distri-
 buisti partes Italiae: statuisti quo quemq; pro-
 ficisci placeret: delegisti quos Romæ relinque-
 res, quos tecum educeres: descripsisti urbis

partes

partes
 esse ex
 tum n
 duo eq
 & sele
 meo l
 ego on
 compe
 muni
 manè
 nissen
 tuos
 ita sin
 aliqua
 nimiù
 castra
 os, si
 magn
 atque
 diuti
 finam
 gratia
 simo
 tram,
 licæ p
 pius
 reipu
 Catil
 dio, s
 comi
 & co
 press
 dio &
 to: c
 tibi c
 am c
 etam

partes ad incendia : confirmâsti te ipsum jam esse exiturum : dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ, quod ego viverem. Reperti sunt duo equites Romani, qui te istâ curâ liberarent, & sese illâ ipsâ nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfekturos pollicerentur. Hæc ego omnia, vix dum etiam cœtu vestro dimisso, comperi : Domum meam majoribus præfidiis munivi, atque firmavi : exclusi eos, quos tu manè ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent; quos ego jam multis viris ad me venturos id temporis esse prædixeram. Quæ cum ita sint, Catilina, perge quo cœpisti : egredere aliquando ex urbe : patent portæ, proficiscere : nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant. Educ tecum etiam omnes tuos, si minùs, quàm plurimos : purga urbem : magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit : nobiscum versari jam diutiùs non potes : non feram, non patiar, non sinam. Magna diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Jovi Statori, antiquissimo custodi hujus urbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infestam reipublicæ pestem toties jam effugimus. Non est sapiùs in uno homine salus summa periclitanda reipublicæ. Quàm diu mihi Consuli designato, Catilina insidiatus est, non publico me præsidio, sed privatâ diligentia defendi cùm proximis comitiis consularibus me Consulem in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copiis, nullo tumultu publicè concitato : denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti : quanquam videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipubl. esse conjunctam. Nunc jam apertè rempub. universam
petis,

petis, templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam denique totam ad exitium & vastitatem vocas. Quare, quoniam id, quod primum atque hujus imperii disciplinæque majorum proprium est, facere non audeo: faciam id, quod est ad severitatem lenius, ad communem salutem utilius. Nam si te interfici jussero, residebit in republica reliqua conjuratorum manus: sin (quod te jamdudum hortor) exieris; exhaurietur ex urbe tuorum commitum magna & perniciofa sentina reipublicæ. Quid est, Catilina? num dubitas id, me imperante, facere, quod jam tuâ sponte faciebas? exire ex urbe Consul hostem jubet, interrogas me, num in exilium? non jubeo: sed, si me consulis, suadeo. Quid enim, Catilina, est quod te tam in hac urbe delectare possit; in qua nemo est extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo qui te non oderit? Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod privatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore absuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? Quid verò? nuper, cum morte superioris uxoris, novis nuptiis domum vacuum fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facilè patior fileri, nè in hac civitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum; quas omnes impendere tibi proximis idibus senties, ad illa venio, que non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam

am diff
mam re
vitam s
jus vit
tus esse
nem, qu
do & T
manum
ficiendo
tuo, no
sed for
mitto:
tò post
quoties
quot e
posse n
tione,
nihil a
re vale
le defi
torta e
excidi
carere
abs te
eam
re. Nu
jam te
videar
tibi n
natur
tuis a
homin
expec
dicio
adven
quid,
sape

am difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam reipublicæ, atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent. Potestne tibi hujus vitæ hæc lux, Catilina, aut hujus cœli spiritus esse jucundus? cùm scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Calend. Januar. Lepido & Tullo Coss. stetisse in comitio cum telo? manum, Consulum & principum civitatis interficiendorum causâ, paravisse? scelere, ac furori tuo, non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reipubl. obstitisse? Ac jam illa omitto: neq; enim sunt aut obscura, aut non multò post commissâ, quoties tu me designatum, quoties me consulem interficere conatus es! quot ego tuas petitiones ita conjectas, ut vitari posse non viderentur, parvâ quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neq; tamen conari ac vellem desistis. Quoties jam, quoties jam tibi extorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen eâ carere diutiùs non potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac devota sit nescio, quod eam necesse putas Consulis in corpore desigere. Nunc verò, quæ tua est ista vita: sic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo; sed ut misericordiâ, quæ tibi nulla debetur. Venisti paulò antè in Senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutavit? si hoc post hominum memoriam, contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cùm sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, quòd adventu tuo ista subsellia vacua facta sunt? quid, quòd omnes Consulares, qui tibi persæpe ad eadem constituti fuerunt, simulatque

que affedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? servi, mehercle, mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? & si me meis civibus injuria suspectum tam graviter, atq; offensum viderem; carere me aspectu civium, quàm infestis oculis omnium conspici mallet: tu, cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium justum & jam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes sensusq; vulneras, eorum aspectum præsentiamque vitare? si te parentes timerent atq; odissent tui, neque eos ulla ratione placere posses; ut opinor, ab eorum oculis aliquò consideres: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit; & jamdiu te nihil judicat, nisi de parricidio suo, cogitare. Hujus tu neq; auctoritatem verebere, neque judicium sequere, neque vim pertimesces? quæ tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te: Nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges & questiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt; tamen, ut potui, tuli: nunc verò, me totum esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri: Nullam videri contra me consilium iniri pone, quod à tuo scelere abhorreat: Non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar; sin falsus,

ut

ut tandem
tecum, u
trare deb
Quid :
Quid : q
M Lepid
non rece
ut domi
quoque i
posse iis
magno in
bus cont
venisti,
virum o
quem tu
gentissim
& ad vin
quàm la
lis abest
custodiã
tilina, c
potes, a
multis i
fugæ sol
Senatun
tibi plac
tempera
quod ab
am, ut i
lere ex
u: in e
ciscere
tquid
ntur :
quent
erspici
mo, P

ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit? Quid: quod tu te ipse in custodiam dedisti? Quid: quod, vitandæ suspicionis causa, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es, atq; ut domi meæ te asservarem rogâsti. Cùm à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus containeremur; ad Q. Metellum prætorem venisti, à quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum M. Marcellum, demigrâsti: quem tu videlicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum fore putasti: sed quàm longè videtur à carcere atque à vinculis abesse debere, qui seipsum jam dignum custodiâ judicaverit? Quæ cùm ità sint, Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam istam, multis suppliciis justis debitisque ereptam, fugæ solitudinique mandare? Refer, inquis, ad Senatum. Id enim postulas: &, si hic ordo sibi placere decreverit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id quod abhorret a meis moribus; & tamen faciam, ut intelligas quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe, Catilina: libera rempublicam metu: in exilium, si hanc vocem expectas, proficiscere. Quid est, Catilina? ecquid attendis, ecquid animadvertis horum silentium? patiuntur: tacent. Quid expectas auctoritatem sequentium, quorum voluntatem tacitorum respicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo, P. Sextio; si fortissimo viro, M. Marcello

dixissem : jam mihi Consuli hoc ipso in templo jure optimo senatus vim, & manus intulisset. De te autem, Catilina, cum quiescunt, probantur cum patiuntur, decernunt : cum tacent, clamant. Neq; hi solum, quorum tibi auctoritas est, videlicet chara, vita vilissima : sed etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi viri, ceteriq; fortissimi cives, qui circumstant Senatium : quorum tu & frequentiam videre, & studia perspicere, & voces paulò ante exaudire potuisti. Quorum ego vix abs te jamdiu manus a tela contineo ; eosdem faciliè adducam, ut te hæc quæ jampridem vastare studes, relinquas, usq; ad portas prosequantur. Quanquam quid loquor ? te ut ulla res frangat ? tu ut unquam te corrigas ? tu ut ullam fugam mediterer ? tu ullum ut exilium cogites ? utinam tibi istam mentem dii immortales darent ! tametsi video si mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas invidiæ nobis, minus in præsens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, ac in posteritatem, impendeat. Sed est mihi tanti, dummodo ista tua privata sit clamitas, & à reipubl. periculis sejungatur. Sed ut vitiis tuis commoveare, ut legum poenas pertimescas, ut temporibus reipubl. concedas, non est postulandum. Neque enim Catilina, is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furor revocârit. Quamobrem, ut saepe jam dixi, proficiscere. Ac si mihi inimico, ut prædicas, tu conflare vis invidiam, rectâ perge in exilium : Vix feram sermones hominum si id feceris : vix molem istius invidiæ, in exilium ieris jussu consulis, sustinebo. Si autem servare meæ laudi & gloriæ mavis, egredere cum importuna sceleratorum manus

confer

confer te ad Manlium, concita perditos cives, fecerne te à bonis, infer patriæ bellum : exsulta impio latrocinio, ut à me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuos isse videaris. Quamquam quid ego te invitem, à quo jam sciam esse præmissos, qui tibi ad Forum Aurelium præstolarentur armati ? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem ? à quo etiam Aquilam illam argenteam quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam ? tu ut illâ diutius carere possis, quam venerari, ad cædem proficiscens, solebas ? à cujus altaribus sæpe istam dextram impiam ad necem civium transtulisti ? Ibis tandem aliquando, quò te jampridem tua ista capiditas effrænata ac furiosa rapiebat. Neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. Nunquam tu non modò otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti. Nactus es ex perditis, atque ab omni non modò fortuna, verùm etiam spe derelictis conflata improborum manum. Hic tu quâ lætitiâ perfrue-re ? quibus gaudiis exsultabis ? quanta in voluptate bacchabere ? Cùm in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam, neque videbis ? Ad hujus vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui : jacere humi non modò ad obsidendum styprum, verùm etiam ad facinus obeundum : vigilare non solùm ad insidiandum somno maritorum, verùm etiam bonis occisorum. Habes ubi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus

te brevi tempore confectum esse senties. Tantum profecitum, cum te à consulatu repuli, ut exul potius tentare, quàm consul vexare rempubl. posses; atque ut id quod esset à te scelera-
 tè susceptum, latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc ut à me P. C. quandam prope justam patriæ querimoniam detester ac deprecet; percipite, quæso, diligenter quæ dicam, & ea penitus animis vestris mentibûsque mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multò est carior; si cuncta Italia, si omnis respublica loquatur: M. Tulli, quid agis? tunc eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem exspectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem sceleris, principem conjurationis, evocatorem servorum & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabîs? Quid tandem impedit te? mósne majorum? at persæpe etiam privati in hac repub. perniciosos cives morte multârunt. An leges, quæ de civium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac urbe ii, qui à republica defecerunt, civium jura tenuerunt. An invidiam posteritatis times? præclaram verò populo Romano refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nullâ commendatione majorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit; si propter invidiam aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Sed si quis est invidiæ metus, num est vehementiùs severitatis, ac fortitudinis invidia, quàm inertiae ac nequitiae per-
 timefcenda? An cum bello vastabitur Italia,

vexa-

vexabu
 existi
 ergò fa
 homin
 respon
 carem,
 usuram
 dedisse
 cives,
 superio
 non c
 certè
 parrici
 posteri
 maxim
 fui, ut
 invidia
 hoc or
 videan
 spem
 conjun
 roborat
 ti, non
 si in h
 giè fa
 iste, q
 nerit.
 videat
 tam i
 tem u
 stem
 compr
 que si
 colle
 tur a
 ta reip
 lorum

vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas invidiæ incendio conflagraturum? His ergo sanctissimis reipublicæ vocibus, & eorum hominum qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu judicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius usuram horæ gladiatori isti ad vivendum non dedissem. Etenim si summi viri, & clarissimi cives, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminârunt, sed etiam honestârunt: certè verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricidâ civium interfecto, invidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maximè impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam putarem. Quanquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminet, non videant; aut ea quæ vident, dissimulant: qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, conjurationemq; nascentem non credendo corroboraverunt: quorum auctoritatem secuti multi, non solùm improbi, verùm etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter & regiè factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Manliana castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat conjurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reipub. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se ejecerit, secumque suos eduxerit, & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregaverit; extinguetur atq; delebitur non modò hæc tam adultera reip. pestis, verùm etiam stirps, ac semen maiorum omnium. Etenim jam diu P. C. in his

periculis conjurationis insidiisq; versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, videbimur fortasse ad breve quoddam tempus curâ & metu esse relevati: periculum autem residebit & erit inclusum penitus in venis atq; in visceribus reipublicæ. Ut sæpe homines ægri morbo gravi, cum æstu febriliq; jactantur, si aquam gelidam biberint, primò relevari videntur; deinde multò gravius vehementiusq; affligantur: si hic morbus, qui est in republica, relevatus istius pœnâ, vehementius, vivis reliquis, ingravescet. Quare, P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregentur; muro denique, id quod sæpe jam dixi, secernantur à nobis: desinant insidiari domi suæ Consuli, circumstare tribunal pratoris urbani, obsidere cum gladiis curiam, malleolos & facès, ad incendendam urbem, comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscujusq; civis quid de republ. sentiat. Polliceor vobis hoc, P. C. tantam in nobis COSS. fore diligentiam, tantam in nobis auctoritatem, tantam in equitibus Roman. virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. Hisce omnibus, Catilina, cum summa reipubl. salute, & cum tua peste, ac pernicië, cùmque eorum exitio, qui se tecum omni scelere parricidioque junxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulò es constitutus, quem Statorem hujus urbis atque imperii verè nominamus, hunc & hujus socios à tuis aris cæterisq; templis, à testis urbis ac mœnibus,

Peror.

mœni
cebis
tria,
ac nef
ciis vi

T
vobis
nitant
vel ip
mus
pernic
bus i
hunc
cem si
inter
in ca
deniq
mus.
depul
diente
perdic
cum i
trocin
entum
vivis

mœnibus, à vita fortunisque civium omnium ar-
cebis; & omnes inimicos bonorum, hostes pa-
triæ, latrones Italiæ, scelorum fœdere inter se,
ac nefariâ societate conjunctos, æternis suppli-
ciis vivos mortuósque mactabis.

ORATIO VI.

Quæ est secunda in

L. CATILINAM.

Confirmatio.

TAndem aliquando, Quirites, L. Catili-
nam furentem audaciâ, scelus anhelan-
tem, pestem patriæ nefariè molientem,
vobis atque huic urbi ferrum flammamque mi-
nitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus,
vel ipsum egredientem, verbis persecuti su-
mus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla jam
perniciës à monstro illo atque prodigio mœni-
bus ipsis intra mœnia comparabitur. Atque
hunc quidem unum hujus belli domestici du-
cem sine controversia vicimus. Non enim jam
inter latera nostra fica illa versabitur: Non
in campo, non in foro, non in curia, non
denique intra domesticos parietes pertimesce-
mus. Loco ille motus est, cùm est ex urbe
depulsus: palàm jam cum hoste, nullo impe-
diente, bellum justum geremus. Sine dubio
perdidimus hominem, magnificèque vicimus,
cum illum ex occultis insidiis in apertum la-
trocinium conjecimus. Quod verò non cru-
entum mucronem, ut voluit, extulit, quòd
vividis nobis egressus est, quòd ferrum de ma-
nibus

nibus extorsimus, quòd incolumes cives, quòd stantem urbem reliquit: quantò tandem illum morore afflictum esse & profligatum putatis? Jacet ille nunc prostratus, Quirites, & se periculum atque abjectum esse sensit, & retorquet oculos profectò sæpe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quæ quidem lætari mihi videtur, quòd tantam pestem evomerit, foràsque projecerit. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso in quo exultat & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tantam capitalem hostem non comprehenderim potius quàm emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & gravissimo supplicio affectum jampridem oportebat: idq; à me, & mos majorum & hujus imperii severitas, & respublica postulabat. Sed quàm multos fuisse putatis qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem faverent? Ac si sublato illo, depleri à vobis omne periculum judicarem, jampridem ego L. Catilinam non modò invidiæ meæ, verùm etiam vitæ periculo sustulissem. Sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probatâ, si illum, ut erat meritis, morte multâsem, fore ut ejus focios invidiâ oppressus persequi non possem: rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cùm hostem aperè videretis. Quem quidem ego hostem, Quirites, quàm vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam molestè fero, quòd ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi

hi edu
cœpera
alienun
licæ m
ros? qu
nobiles
tum, -e
quem
habuit,
parantu
senibus
cis men
dimoni
luerun
citùs
ris oste
titare i
in sena
fulgen
eduxif
non ta
qui ex
Atque
quid c
permo
qui ha
Gallic
aque
oris n
patefe
pentin
vehem
mitate
specta
tam e
videro
is cu

hi eduxit, quem amare in prætexta calumnia
 coeperat: Publicium, & Munatium, quorum æs
 alienum contractum in popina nullum reipub-
 licæ metum afferre poterat. Reliquit quos vi-
 ros? quanto alieno ære? quàm valentes? quàm
 nobiles vos videtis? Itaque ego illum exerci-
 tum, ex Gallicanis legionibus, & hoc delectu,
 quem in agro Piceno & Gallico Q. Metellus
 habuit, & his copiis, quæ à nobis quotidie com-
 parantur, magnopere contemno, collectum ex
 senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusti-
 cis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis, qui va-
 didimonia deferere, quàm illum exercitum ma-
 luerunt. Quibus ego non modò si aciem exer-
 citûs nostri, verùm etiam si edictum præto-
 ris ostendero, concident. Hos, quos video vo-
 litare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam
 in senatum venire, qui nitent unguentis, qui
 fulgent purpurâ, malletm secum suos milites
 eduxisset: qui si hic permanent, mementote,
 non tam exercitum illum esse nobis, quàm hos,
 qui exercitum deseruerunt, pertimescendos.
 Atque hoc etiam magis sunt timendi, quòd
 quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen
 permouentur. Video cui Apulia sit attributa,
 qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui
 Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cædis
 æque incendiorum depoposcerit: omnia superi-
 oris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt:
 patefeci in Senatu hesterno die: Catalina ipse
 pertimuit, profugit: hi quid expectant? nã illi
 vehementer errant, si illam meam pristinam le-
 nitatem perpetuam sperant futuram: quod ex-
 spectavi, jam sum assecutus, ut vos omnes fa-
 ctam esse apertè conjurationem contra rempub-
 licam videretis. Nisi verò si quis est, qui Catilinæ simi-
 lis cum Catilina sentire non putet. Non est jam

lenitati locus; severitatem res ipsa flagitat. Unum etiam nunc concedam: exeant, proficiantur, nè patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aureliam viam profectus est: si accelerare volent, ad vesperam consequentur. O fortunatam rempublicam siquidem hanc sentinam hujus urbis ejecerit. Uno mehercule Catilinam exhausto, relevata mihi, & recreata respublica videretur. Quid enim mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis totam Italiam veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subceptor, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter? quæ mulier infamis, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri potest, qui secum Catilina non familiarissimè vixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? Jam verò quæ tanta in ullo unquam homine Juventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè aliorum amoris flagitiosissimè serviebat: alii fructum libidinum; aliis mortem parentum non modò impellendo, verum etiam adjuvando pollicebatur. Nunc verò quàm subito non solum ex urbe verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat: nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciverit. Atque ut ejus diversa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui non intimè Catilinæ esse fateatur: nemo cœna levior & nequior, qui se non ejusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque

idem

idem tamen stuprorum & scelerum exercitati-
one, assuefactus frigore, & fame, & siti ac vi-
giliis perferendis, fortis ab istis suis sociis
prædicabatur, cum induitriæ subsidia, atque
instrumenta virtutis in libidinem audaciamque
consumerentur. Hunc verò si sui fuerint co-
mites secuti, si ex urbe exierint desperatorum
hominum flagitiosi greges, ô nos beatos! ô
rempubl. fortunatam! ô præclaram laudem
Consulatûs mei! Non enim jam sunt medio-
cres hominum libidines, non humanæ audaciæ
ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi
incendia, nisi rapinas. Patrimonia sua pro-
fuderunt: fortunas suas abligurierunt: res
eos jampridem, fides deficere nuper cœpit:
eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, li-
bido permanet. Quod si in vino & alea co-
messationes solùm & scorta quærerent, essent
illi quidem desperandi, sed tamen essent fe-
rendi: hoc verò quis ferre possit, inertes ho-
mines fortissimis viris insidiari, stultissimos
prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vi-
gilantibus? qui mihi accubantes in conviviis,
complexi mulieres impudicas, vino languidi,
confecti cibo, fertis redimiti, unguentis obliti,
debilitati stupris, eruant sermonibus suis cæ-
dem bonorum, atque urbis incendia. Quibus
ego confido impendere fatum aliquod; & pœ-
nas jamdiu improbitati, nequitiae, sceleri, libi-
dini debitas, aut instare jam planè aut certè
jam appropinquare. Quos si meus Consulatus,
quoniam sanare non potest, sustulerit; non
breve nescio quod tempus, sed multa secula pro-
pagarit reipublicæ. Nulla est enim natio, quam
pertimescamus; nullus rex, qui bellum populo
Romano inferre possit: omnia sunt externa,
unius virtute, terrâ marique pacata: Domesti-
cum

cum bellum manet : intus insidiæ sunt : intus inclusum periculum est : intus est hostis : cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites : fuscipio inimicitias hominum perditorum. Quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo : quæ rescanda erunt non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeant, aut quiescant ; aut, si & in urbe & in eadem mente permanent, ea quæ merentur, expectent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant à me in exilium ejectum esse Catilinam. Quod ego, si verbo assequi possem, istos ipsos ejicerem, qui hæc loquuntur. Homo enim videlicet timidus, & permodestus, vocem Consulis ferre non potuit : simulatque ire in exilium jussus est, paruit. Quid, quodd hesternodie cum domi meæ pene interfectus essem, Senatum in adem Jovis Statoris vocavi ; rem omnem ad patres conscriptos detuli ? quo cum Catilina venisset, quis eum Senator appellavit ? quis salutavit ; quis denique ita aspexit, ut perditum civem ac non potius ut importunissimum hostem ? quin etiam principes ejus ordinis partem illam subselliorum ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille Consul, qui verbo cives in exilium ejicio, quæsi vi à Catilina an nocturno conventu apud M. Leccam fuisset, necne : cum ille homo audacissimus, conscientia convictus, primò reticuisset ; patefeci cætera : quid eâ nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. Cum hæsitaret, cum cunctaretur ; quæsi vi quid dubitaret proficisci eò quod jampridem pararat : cum arma, cum secures, cum fascès, cum tubas, cum signa
militaria,

militari
ille eti
rat, ser
bam, q
bam ? e
in agro
Roman
nunc n
ejectus
in hæc
ram no
confer
consili
sus, ac
tentian
belli fa
& bell
verteri
ciæ, n
ligenti
indem
Confu
illum,
rum ;
crudel
mihi t
iniqua
hujus
peilati
modo
iturus
tabo,
L. Ca
in arm
dietis
invidi
tiùs, q

militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. In exilium ejiciebam, quem jam ingressum in bellum esse videbam? etenim credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo Romano suo nomine indixit; & illa Castra nunc non Catilinam ducem exspectant; & ille ejectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. O conditionem miseram non modò administrandæ, verum etiam conservandæ reipublicæ! nunc, si L. Catilina, consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abjecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli, iter ad fugam atque in exilium converterit: non ille à me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus, ac perterritus meâ diligentia, non de spe conatûque depulsus, sed indemnatus, innocens in exilium ejectus à Consule, vi & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum; me non diligentissimum Consulem, sed crudelissimum Tyrannum existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falsæ atque iniquæ tempestatem subire, dummodo à vobis hujus horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur sanè ejectus esse à me dummodo eât in exilium: sed, mihi credite, non est iturus. Nunquam ego à diis immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ causâ, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat: sed triduo tamen audietis, multòque magis illud timeo, nè mihi sit invidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quàm quod ejecerim. Sed cum sint homi-
nes,

nes, qui illum, cùm profectus sit, ejectum esse dicant, iidem, si interfectus esset, quid dicerent? Quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. Ille autem, si, mehercules, hoc quod agit, nunquam antè cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem vivere: nunc vero, cùm ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis Româ profectus est, optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui jam fatetur, se esse hostem, & quem, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo; de his, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus: quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare reipublicæ: neque, id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilii atque orationis meæ, si quam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui magno in ære alieno majores etiam possessiones habent; quarum amore adducti, dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim Jocupletes; voluntas verò, & causa impudentissima. Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familiâ, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis; & dubites aliquid de possessione detrahère, ac fidem acquirere? Quid enim exspectabas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas?

an

an tal
exspe
feren
isti,
salvi
volui
certa
cuple
remu
time
possu
vider
arma
quan
nem
hono
turb
bus
cet
pere
Prin
prov
in be
mul
tum
pulo
cont
esse
fum
nere
con
les,
ros
fuer
sit
fest
est

an tabulas novas? errant, qui istas à Catilina expectant. Meo beneficio tabulæ novæ proferentur; verum auctonariæ. Neque enim isti, qui possessiones habent, aliâ ratione ullâ salvi esse possunt. Quod si maturiùs facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris, fructibus prædiorum, locupletioribus his & melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minimè puto pertimescendos, quod aut deduci de sententia possunt; aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra rempubl. quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expetunt: rerum potiri volunt: honores, quos quietâ republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, unum scilicet & idem quod cæteris omnibus; ut desperent, se id, quod conantur, consequi posse. Primum omnium meipsum vigilare, adesse, providere reipubl. deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum, deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantam vim sceleris præsentis auxilium esse laturus. Quod si jam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti; num illi in cinere urbis, & sanguine civium, quæ mente consceleratâ ac nefariâ concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est ætate jam confectum, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit.

Hi

Hi sunt homines ex his Coloniis, quas Fesulis Sulla constituit: quas ego universas civium esse optimorum & fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisque pecuniis sumptuosius insolentiùsque jactârunt. Hi dum ædificant tanquam beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conviviis, apparatus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut si salvi esse velint, Sulla sit iis ab inferis excitandus. Qui etiam nonnullos agrestes homines tenues atque egentes in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum direptorumque pono. Sed eos hoc moneo, desinant furere, ac proscriptiones & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inustus est civitati, ut jam ista non modò homines; sed nè pecudes quidem mihi passuræ esse videantur. Quartum genus est sanè varium, & mistum, & turbulentum, qui jampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim malè gerendo negotio, partim etiam sumptibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimoniis, judiciis, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quàm insidiatores lentos esse arbitror, qui homines primùm, si stare non possunt, corrumpunt: sed ita ut non modò civitas, sed nè vicini quidem proximi sentiant. Nam illud non intelligo, quamobrem si vivere honestè non possunt, perire turpiter velint; aut cur minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinerosorum: quos ego à Catilina non revoco. Nam neque divelli

ab

ab eo p
quoniam
non po
solum
vitâ, q
lectu,
quos p
nè bar
tritis t
omnis
telucan
omnes
impud
delicat
tare, &
gere ve
pereant
in rep
Verum
suas se
quem
his præ
illi Ap
perfer
tolerat
saltare
timefo
na sco
nunc;
tilinæ
citus;
saucio
ponit
jestam
Italia
lonian
tilinæ

ab eo possunt: & pereant sanè in latrocinio: quoniam sunt ità multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est, non solum numero, verum etiam genere ipso, atque vità, quod proprium est Catilinæ, de ejus delectu, immo verò de complexu ejus ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut benè barbatos videtis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor, in antelucanis cœnis expromitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri impudique versantur. Hi pueri tam lepidi, ac delicati non solum amare & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt; qui nisi exeunt, nisi pereant, etiamsi Catilina perierit, scitote hoc in repub. seminarium Catilinarium futurum. Veruntamen quid sibi isti miseri volunt; num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi, quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim jam noctibus? quo autem pacto illi Appenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? nisi idcirco se faciliùs hyemem toleraturos putant, quòd in conviviis nudi saltare didicerunt. O bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem prætoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus; & primum gladiatori illi confecto & saucio, Consules, imperatoresque vestros opponite: deinde contra illam naufragorum ejectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ ac robur educite. Jam verò urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis silvestribus. Neque verò cæteras

ras copias, ornamenta, praesidia vestra, cum illius latronis inopia atque egestate debeo conferre. Sed omisis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur, eget ille Senatu, equitibus Romanis, populo, urbe, aerario, victigalibus, cuncta Italia, provinciis omnibus, exteris nationibus: si, inquam, his rebus omisis, ipsas causas, quæ inter se configunt, contendere velimus: ex eo ipso, quam valde illi jaceant, intelligere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: postremo copia cum egestate, bona ratio cum perditâ, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione configit. In hujusmodi certamine ac prælio, nonne, etiam si hominum studia deficient, dii ipsi immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus tot & tanta vitia superari? Quæ cum ita sint, Quirites, vos, quemadmodum jam antea dixi, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac sine ullo tumultu satis esset præsidii, consultum ac provisum est. Coloni omnes, municipesque vestri, certiores à me facti de hac nocturna excursionem Catilinæ, facile urbes suas sinisque defendent: gladiatores quam sibi ille maximam manum & certissimam fore putavit, quanquam meliore animo sunt, quam pars Patriciorum, potestate tamen in nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque

*Per-
oratio*

nūmq
omnes
quis
agend
cari v
runt,
nūmq
sunt,
sunt c
Mea l
expe
Quod
meam
fulem
his eff
nullu
fulere
move
ceptu
prehe
les vi
forten
quem
sceler
que h
maxi
tum
post
maxi
feditu
ut, si
quide
leris f
imper
hac a
perfic
bello

nūmque præmisi, aut opprimit hominem, aut omnes ejus motus conatūque prohibebit. Reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, jam ad Senatum referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeò qui contra urbis salutem, omniumque vestrum, in urbe à Catilina relictī sunt, quanquam sunt hostes, tamen quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc expectavit, ut id, quod latebat, erumperet. Quod reliquum est, jam non possum oblivisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem: mihi aut cum his vivendum, aut pro his esse moriendum. Nullus est portæ custos, nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: qui verò in urbe se commoverit, cujus ego non modò factum, sed inceptum ullum conatūve contra patriam deprehendero, sentiet, in hac urbe, esse consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem Senatum, esse arma, esse carcerem; quem vindicem nefariorum, ac manifestorum scelerum majores nostri esse voluerunt. Atque hæc omnia sic agentur; Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum ac maximum, me uno togato duce, & imperatore, sedetur. Quod ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessariò de hac animi lenitate deduxerint, illud profectò perficiam, quod in tanto & tam insidioso bello vix optandum videtur, ut nè quis bonus intereat,

intereat, paucorumque penâ, vos omes jam salvi esse possitis. Quæ quidem ego neque meâ prudentiâ, neque humani consiliis fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis & non dubiis deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem sententiâque sum ingressus: qui jam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo; sed hic præsentibus, suo numine atque auxilio sua templa atque urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari atque implorare debetis: ut quam urbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terrâ marique superatis, à perditissimorum civium nefario scelere defendant.

O R A T I O VII.

Quæ est tertia in

L. CATILINAM.

Propositio.

Rempulicam, Quirites, vitâque omnium vestrûm, bona, fortunas, conjuges, liberósque vestros, atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque Urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculisque meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & vobis conservatam, ac restitutam videtis. Etsi non minùs nobis jucundi atque illustres sunt ii dies,

dies, quæ
scimur:
incerta
cum vo
am illu
ad deos
limus;
nore de
tam am
bis tem
jectos p
ximus:
retudin
stris rej
strata, p
bis jam
ta, & q
gata &
ex actis
paucis a
ris fui
mos du
& prov
tis & ta
mus.
ebam (i
diam, c
egressus
voleban
simul c
firmos
que eg
lere eff
esse, &
noctesq
lirentu
ribus v

dies, quibus conservamur, quàm illi quibus nascimur : quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio ; & quòd sine sensu nascimur, cum voluptate conservamur : profectò, quoniam illum qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortales benevolentia famâq; sustulimus ; esse apud vos posterósque vestros in honore debet is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit. Nam totius urbis templis, delubris, testis ac mœnibus subiectos prope jam ignes circumdatósque restinximus : iidémque gladios in rempubl. districtos retudimus, mucronésque coram à jugulis vestris rejecimus. Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta, compertaque sunt per me ; vobis jam exponam breviter, Quirites : ut & quantà, & quàm manifesta, & quâ ratione investigata & comprehensa sint, vos, qui ignoratis, ex actis scire possitis. *Principio, ut Catilina* *narr.* paucis antè diebus erupit ex urbe, cum scelestis sui socios & hujusce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliquisset ; semper vigilavi, & providi, Quirites, quemadmodum in tantis & tam absconditis insidiis, salvi esse possemus. Nam, tum cum ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor hujus verbi invidiâ, cum illa magis sit timenda, quod vivus egressus est) sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam conjuratorum manum simul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore & scelerare esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse, & Romæ remansisse : in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut quid agerent, quid molirentur, sentirem, ac viderem : ut quoniam auribus vestris, propter incredibilem magnitudi-

nem.

nem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea; rem ita comprehenderem, ut tum demum animis, salutique vestrae provideretis, cum oculis maleficiū ipsum videretis. Itaque ut comperi, legatos Allobrogum, belli Transalpini, & tumultus Gallici excitandi causā, à P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives, eodem itinere, cum literis mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adiunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putavi, ut quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam à diis immortalibus, tota res non solum à me, sed etiam Senatu, & à vobis manifestè deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinium, Prætores fortissimos, atque amantissimos reipubl. viros, ad me vocavi: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de republ. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt, & cum advesperasceret occultè ad pontem Milvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset; eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspitione multos fortes viros eduxerunt, & ego de præfectura Reatina complures dilectos adolescentes, quorum operâ utor assiduè in reipublicæ præsidio, cum gladiis miseram. Interim tertiâ ferè vigiliâ, cum jam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius; sit in eos impetus: educuntur & ab illis gladii, & à nostris: res erat prætoribus nota solis: ignorabatur à cæteris. Tum, interventu Pontinii, atque Flacci, pugna quæ erat commissa, sedatur: literæ quæcunque

erant

erant
bus tr
jam d
omni
torem
hil du
cersit
dissim
literis
nocte
mis h
quent
prius
ret; n
tantus
negavi
co, no
deferre
ad me
arbitra
nimia
tum fi
Atque
C. Sul
ex adi
ret; e
rum &
cium f
natus
sine t
vix se
lo se h
servor
primu
consilio
quema
incend

erant in eo comitatu, integris signis prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me cùm jam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me nihil dum suspicantem vocavi. Deinde item accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissimè autem Lentulus venit; credo, quod in literis dandis præter consuetudinem proximâ nocte vigilârat. Cùm vero summis ac clarissimis hujus civitatis viris, qui, auditâ re, frequenter ad me manè convenerant, literas à me priùs aperiri, quàm ad Senatum referri placeret; nè, si nihil esset inventum, temerè à me tantus tumultus injectus civitati videretur: negavi me esse facturum, ut de periculo publico, non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar in tantis reipub. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coegi. Atque interea statim admonitu Allobrogum, C. Sulpicium prætorem fortem virum misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille maximum sicarum numerum & gladiatorum extulit. Introduxi Vulturcium sinè Gallis: fidem ei publicam jussu Senatus dedi; hortatus sum, ut ea quæ sciret, sinè timore indicaret. Tum ille dixit, cùm vix se ex magno timore recreâisset à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, ut servorum præsidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut cùm urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributúmque erat, incendissent, eadémque infinitam civium fecissent,

sent, præstò, esset ille, qui & fugientes exciperet, & secum his urbanis ducibus conjungeret. Introducti autem Galli jusjurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt: atque ita sibi ab his & à L. Cassio esse perscriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis, Haruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum urbis hujus atque imperium pervenire esset necesse: Cinnamon ante se, & Sullam fuisse; eundemque dixisse fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis, atque imperii; qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum cæteris controversiam fuisse dixerunt, quòd cum Lentulo, & cæteris, Saturnalibus cædem fieri, atque urbem incendi placeret; Cethego nimium id longum videretur. Ac nè longum sit, Quirites, tabellas proferri jussimus quæ à quoque dicebantur datæ. Primum ostendimus Cethego: signum cognovit: nos linum incidimus: legimus: erat scriptum ipsius manu, & Allobrogum Senatui, & populo, sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. Tum Cethegus, qui paulò ante aliquid de gladiis, ac sicis, quæ apud illum itidem erant deprehensæ, respondisset, dixissetque se semper bonorum feramentorum studiosum fuisse; recitatis literis debilitatus, atque abjectus, conscientiam convictus, repente conticuit. Introductus Statilius cognovit manum & signum suum; recitatae sunt tabellæ in eandem ferè sententiam: confessus

fectus e
quasiv
verò,
avi tur
am, &
lere et
eadem
pulum
vellet,
primò
dicio e
à Galli
domum
qui, cū
dissent,
ent; qu
de fati
scelere
ostendit
piater
cum no
exercita
pter vi
impude
que def
literas,
ad Catil
hementi
signum
iptæ f
ad te m
nem in
neceffe
iam inf
um pri
d extrer
ant, ne

fessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo; &
 quæsi, cognosceretne signum? annuit. Est
 verò, inquam, signum quidem notum, imago
 avi tui clarissimi viri, qui amavit unicè patri-
 am, & cives suos, quæ quidem te à tanto sce-
 lere etiam muta revocare debuit. Leguntur
 eadem ratione ad Senatum Allobrogum, po-
 pulumque literæ. Si quid de his rebus dicere
 vellet, feci potestatem. Atque ille quidem
 primò negavit: post autem aliquantò, toto in-
 dicio exposito, atque edito, surrexit: quæsi-
 vit à Gallis, quid sibi esset cum iis, quamobrem
 domum suam venissent; itémque à Vulturcio;
 qui, cum illi breviter constantérque respon-
 disset, per quem ad eum quotièsq; venis-
 sent; quæsiissentque ab eo, nihilne secum esset
 de fatis Sibyllinis locutus: tum ille subito,
 scelere demens, quanta vis conscientiæ esset
 ostendit. Nam cum id posset inficiari, repente
 præter opinionem omnium confessus est: ità
 eum non modò ingenium illud, & dicendi
 exercitatio, quæ semper valuit; sed etiam, pro-
 pter vim sceleris manifesti, atque deprehensi,
 impudentia, quæ superabat omnes, improbitas-
 que defecit. Vulturcius verò subito proferri
 literas, atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo
 ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi ve-
 hementissimè perturbatus Lentulus, tamen &
 signum & manum suam cognovit; erant autem
 scriptæ sine nomine, sed ita; *Qui sis, ex eo, quem*
ad te misi, cognosces. Cura ut vir sis, & cogita,
quem in locum sis progressus: & vide, quia jam tibi
est necesse. Cura ut omnium tibi auxilia adjungas,
etiam infimorum. Gabinus deinde introductus,
 cum primo impudenter respondere cœpisset;
 ad extremum nihil ex iis, quæ Galli infimula-
 bant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum

illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: tum multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, ut non jam ab aliis indicari, sed ipsi à se viderentur. Indiciis expositis, atque editis, Quirites, Senatum consului de summa republica, quid fieri placeret. Dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissima sententiæ, quas Senatus sine ulla varietate est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum, S. C. ex memoria vobis, Quirites, quid Senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quòd virtute, consilio, prudentiâ meâ, respubl. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinus prætores, quòd eorum operâ forti fidelique usus essem, meritò ac jure laudantur: atque etiam viro forti collegæ meo C. Antonio, laus impertitur, quòd eos, qui hujus conjurationis participes fuissent, à suis & reipublicæ consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se prætoris abdicâisset, tum in custodiam traderetur: itémque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinus qui omnes præsentés erant, in custodiam traderentur. Atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat: in M. Cæparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam esse attributam erat indicatum: in P. Furium, qui est e his colonis quos Fesulas L. Sulla deduxit in Q. Magium Chilonem, qui unâ cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: In P. Umbrenum libertinum hominem, à quo primum Gallos ad

Gabinium

Gabin
lenita
conju
mestic
tissimo
rum n
etiam
lari ec
Quirite
condita
est, qu
lo liber
confera
bene ge
tuta est
num fu
P. Lent
confessio
prætoris
men ma
C. Mari
C. Glau
retum,
in priva
Nunc q
ulosissim
compr
mnes C
s depul
videm e
debam
ec mihi
lipem, n
nescend
nnibus,
ntineba
nebat:

Gabinium perductos esse constabat. Atque eâ lenitate Senatus est usus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum pœnâ, republ. conservatâ, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primùm post hanc urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis est, *quod urbem incendiis, cede cives, Italiam bello liberâssent.* Quæ supplicatio, si cum cæteris conferatur, Quirites, hoc intersit, quodd cætera, bene gestâ, hæc una, conservatâ republ. constituta est. Atque illud quod faciendum, primum fuit factum, atque transactum est. Nam P. Lentulus, quanquam patefactus indiciis, & confessionibus suis, iudicio Senatûs non modò prætoris jus, verùm etiam civis amiserat; tamen magistratu se abdicavit: ut quæ religio C. Mario clarissimo viro non fuerat, quo minùs C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, eâ nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimique belli nefarios duces captos jam comprehensos tenetis; existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes, depulsis urbis periculis, concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc probebam animo, Quirites, remoto Catilinâ, ut mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii Sipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem permescendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu dum mœnibus urbis continebatur. Omnia nôrat: omnium aditus nebat: appellare, tentare, sollicitare poterat,

rat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum; consilio autem neque lingua neque manus deerat. Jam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat: neque verò cum aliquid mandaverat, conspectum putabat: nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulsem, (dicam id quod sentio Quirites) non facile hanc tantam molem meam à cervicibus vestris depulsem. Non illi vobis Saturnalia constituisset, neque tantum ante exitium ac fati diem reipubl. denunciasset, neque commisisset, ut signum, ut literarum suarum, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc, illo absente, gesta sunt, ut ullum in privata domo furtum unquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in rempubl. conjuratio manifestò inventa atque deprehensa est. Quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset; quanquam quoad fuit, omnibus ejus consiliis occurrere, quæque obstiti: tamen, ut levissimè dicam, dicendum nobis cum illo fuisset; neque nos magis quam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis, rempubl. tantâ pace, tanto otio, tantâ silentio, liberâsemus. Quanquam hæc omnia Quirites, ita sunt à me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio, & provida esse videantur. Idque cum conjecturâ consequi possumus, quod vix videmus humani consilii tantarum rerum gubernatio potuisse: tum verò ita præsentibus his tempore

bus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos
 pane oculis videre possemus. Nam ut illa o-
 mittam, visas nocturno tempore ab occidente
 faces, ardorémque cœli, fulminum jactus, ut
 terræ motus, cæterâq; quæ tam multa, nobis
 Consulibus, facta sunt, ut hæc quæ nunc fiunt
 canere dii immortales viderentur; hoc certè,
 Quirites, quod sum dicturus, neq; prætermi-
 tendum, neq; relinquendum est. Nam profectò
 memoriâ tenetis, Cottâ & Torquato COSS.
 complures in Capitolio turres de cœlo esse per-
 cussas, cùm & simulacra deorum immortalium
 depulsa sunt, & statux veterum hominum deje-
 ctæ, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam
 ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem
 auratum in Capitolio parvum, atque lacten-
 tem, uberibus lupinis inhiantem fuisse memi-
 nistis. Quo quidem tempore, cum haruspices ex
 Etruria convenissent, cædes atque incen-
 dia, & legum interitum & bellum civile ac do-
 mesticum, & totius urbis atque imperii occa-
 sionem appropinquare dixerunt, nisi dii immorta-
 les omni ratione placati suo numine prope fa-
 milia flexissent. Itaque ex illorum responsis
 hæc & ludi decem per dies facti sunt, neque
 ulla, quæ ad placandum deos pertineret,
 prætermissa est: iidémque jusserunt simula-
 crum Jovis facere majus, & in excelsis colloca-
 re, & contrâ, atque ante fuerat, ad orientem
 convertere: ac se sperare dixerunt, si illum
 num, quod videtis, solis ortum, & forum
 ipsamque conspiceret, fore, ut ea consilia,
 quæ clam essent inita contra salutem urbis
 & imperii, illustrarentur, ut à S. P. Q. R.
 conspici possent. Atque illud ita collocan-
 dum Consules illi statuerunt: sed tanta fuit o-
 mnium tarditas, ut neq; à superioribus Consu-
 libus,

libus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam aversus à vero, tam præceps, tam mente caput, qui neget, hæc omnia quæ videmus, præcipuèque hanc urbem, deorum immortalium nutu atq; potestate administrari? Etenim cum esset ità responsum, cædes, incendia, interitumque reipublicæ comparari, & ea à perditis civibus; quæ tum propter magnitudinem scelorum, nonnullis incredibilia videbantur; ea non modò cogitata à nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensistis. Illud verò nonne ità præsens est, ut nutu Jovis optimi maximi factum esse videatur? ut, cum hodierno die manè per forum meo jussu & conjurati & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur; eo ipso tempore signum statueretur; quo collocato, atq; ad vos Senatúmque converso, omnia & Senatus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta, vidistis. Quo etiam majore sunt isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis, atque tectis; sed etiam deorum templis, atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus: ille ille Jupiter restitit; ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Diis ego immortalibus ductus hanc mentem, Quirites, voluntatémque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam verò illa Allobrogum sollicitatio sic à Lentulo cæterisque domesticis hostibus, tanta non tam dementer credita & ignotis & barbaris commissæque literæ nunquam essent profectum nisi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid verò? ut ha-

min
una re
posse
rerum
minib
lurem
vinitu
non p
runt.
nia pu
rote il
stris.
libus j
justiore
mo ac
line far
me uno
tenim r
fensione
& has q
Sulla P
Marium
tes viros
teremit.
legam f
corporu
peravit
clarissim
extincta
tatem
est, quan
timitate
lmo &
non tam
quàm ca
ant huj
endam,
min

mines Galli ex civitate malè pacata, quæ gens una restat, quæ populo Rom. bellum facere & posse, & non nolle videatur, spem imperii, & rerum amplissimarum ultrò sibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, vestramque salutem suis opibus anteponerent: id nonne divinitus factum esse putatis? præsertim qui, nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratore illos dies cum conjugibus ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores diis immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. Erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, me uno togato duce & imperatore, vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones; neque solum eas quas audistis, sed & has quas vosmetipsi meministis & vidistis: L. Sulla P. Sulpitium oppressit: ex urbe ejecit C. Marium custodem hujus urbis, multosque fortes viros, partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius COS. armis ex urbe collegam suam expulit: omnis hic locus acervis corporum, & civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario. Tum verò clarissimis viris interfectis, lumina civitatis extincta sunt. Ultus est hujus victoriæ crudelitatem postea Sulla. Nè dici quidem opus est, quantâ diminutione civium, & quantâ calamitate reipubl. dissensit M. Lepidus à clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo. Attulit non tam ipsius interitus reipublicæ luctum, quam cæterorum. Atque illæ dissensiones erant hujusmodi, Quirites, quæ non ad defendendam, sed ad commutandam rempubl. pertinerent.

tinerent. Non illi nullam esse rempubl. sed in ea, quæ esset, se esse principes; neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reipubl. quasivit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordia, sed internecione civium dijudicata sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catiina, C. Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salvâ urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur; ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi conservaremini: & cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitæ cadi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, & cives integros incolumesque servavi. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præterquam hujus diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, Laudis insignia, collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique hujusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monumentis inveterascent & corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam spero aternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam, unôque tempore in hac republ. duos cives exitisse, quorum alter fines vestri imperii non terræ sed cœli regionibus terminaret.

alter

alter
vare
gessi,
quæ i
mihi
gi; i
liquor
sua fa
provid
morun
posse
strum
hi qui
Magnu
mihi in
republ.
magna
cum m
etiam i
dò nul
improb
nis imp
vobis se
provide
hac eos
btuleri
i quide
tum po
honore
quam vi
ascen
tes, ut
near at
conserva
mihi val
publ. t
ellerim,

alter ejusdem imperii domicilium sedémq; servaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi vivendum sit cum illis quos vici ac subegi; illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si cæteris recta sua facta profunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentēs enim hominū audacissimorum sceleratæ ac nefariæ nè vobis nocere possent, ego providi: ne mihi noceant, vestrum est providere. Quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil jam ab istis noceri potest. Magnum enim est id vobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in republ. dignitas, quæ me semper tacita defendet; magna vis est conscientiæ: quam qui negligent, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper laceßamus. Quod si omnis impetus domesticorum hostium depulsi à vobis se in me unum converterint: vobis erit providendum, Quirites, quâ conditione posthac eos esse velitis, qui, se pro salute vestra obtulerint invidiæ periculisque omnibus. Mihi quidem ipsi quid est quod jam ad vitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore vestro, neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo quidem mihi libet ascendere. Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ gessi in Consûlatu, privatus near atque ornem: ut si qua est invidia in conservanda republ. suscepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in republ. tractabo, ut meminerim semper quæ alter

gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis, ac vestrûm; atque in vestra recta discedite, & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte fecistis, custodiis vigiliisq; defendite. Id nè vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

O R A T I O VIII.

Quæ est quarta in

L. CATALINAM.

Exord.

Video, P. C. in me omnium vestrûm atque oculos esse conversos: video non solum de vestro, ac reipublica verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi jucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas: sed eam, per deos immortales, quæso, deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio Consularis data est, omnes acerbitates, omnes dolores cruciatuque perferrem; feram non solum fortiter, sed etiam libenter; dummodo, meis laboribus vobis populoque Romano, dignitas salusq; pariatur. Ego sum ille Consul, P. C. non forum, in quo omnis æquitas continetur, non campus, Consularibus auspiciis consecratus; non cûria, summum auxilium omni-

gent

gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in vestro timore sanavi. Nunc si hunc exitum Consulatûs mei dii immortales esse voluerunt, ut vos, P. C. populûmque Romanum ex cæde misera, conjuges liberósque vestros, virginésque Vestales ex acerbissima vexatione; templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex fœdissima flamma; totam Italiam ex bello & vastitate eriperem, quæcunq; mihi uni proponetur fortuna, subeatur. Etenim si P. Lentulus suum nomen, inductus à vatibus, fatale ad perniciem reipubl. fore putavit; cur ego non later, meum consulatum ad salutem reipub. prope fatalem existitisse? Quare, P. C. consulite vobis, prospicite patriæ; conservate vos, conjuges liberos, fortunásque vestras; populi Romani nomen, salutemque defendite; mihi parcere, ac de me cogitare desinite. Nam primûm debeo sperare, omnes deos, qui huic urbi præsidént, pro eó mihi, ac mereor, relatu-ros gratum esse: deinde si quid obtigerit, æquo animo paratôque moriar; neque enim turpis mors forti viro potest accidere; *neque immatura Consulari, nec misera sapienti.* Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi præsentis moerore non movear, horûmque omnium lacrymis, à quibus me circumcellum videtis: neque meam mentem non domum sæpe revocat exanimata uxor, abjecta metu filia, & parvulus filius; quem mihi videtur amplexarii respublica tanquam obsidem Consulatûs mei; neque ille que

expe-

expectans hujus exitum diei astat in conspectu meo gener. Moveor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salvi sint vobiscum omnes, etiamsi vis aliqua me oppresserit, potius quàm ut, & illi, & nos, unà cum republ. pereamus. Quare, P. C. incumbite ad reipublicæ salutem: circumspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi providetis. Non Tiber. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit: Non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in vestræ severitatis judicium adducitur: Sed tenentur ii, qui ad urbis incendium, ad vestrum omnium cadem, ad Catilinam accipiendum, Romæ resisterunt. Tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: sollicitantur Allobroges: servitia excitantur: Catilina accessit: id est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo nè ad deplorandum quidem reipub. nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem, relinquatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, vos multis jam judiciis judicavistis: primum, quod mihi gratias egistis singularibus verbis, & mea virtute atque diligentia perditorum hominum patefactam esse conjurationem decrevistis: deinde, quod P. Lentulum, ut se abdicaret prætura, coegistis: tum, quod eum, & ceteros, de quibus judicavistis, in custodiam dando censuistis: Maximèque, quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togæ habitus ante me est nemini: Postremo, hesternò die præmia legatis Allobrogum, Titusque Vulturcio dedistis amplissima. Quæ sunt omnia ejusmodi, ut ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à vobis

damna-

damnati esse videantur. Sed ego institui referre ad vos, P. C. tanquam integrum, & de facto, quid judicetis; & de pœna, quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt Consulis. Ego magnum in republica versari furorem, & nova quædam misceri, & concitari mala jampridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi conjurationem à civibus, nunquam putavi. Nunc quicquid est, quocunque vestrae mentes inclinant, atque sententiæ, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad nos delatum sit, videtis. Huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. Latius opinione diffeminatum est hoc malum; manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, & obscurè serpens multas jam provincias occupavit. Id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. Quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est. Video duas adhuc esse sententias: unam D. Silani, qui censeret eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos: alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam revocet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur: uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vitâ privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, puncto temporis frui vitâ, & hoc communi spiritu non putat oportere; atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur. Alter intelligit, Mortem à diis immortalibus non esse supplicii causâ constitutam: sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miserationum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inviti, fortes etiam

Propo-
sicioParti-
tio et
senten-
tio.

am sæpe libenter oppetiverunt. Vincula verò, & ea sempiterna, certè ad singularem pœnam nefarii sceleris inventa sunt. Itaque municipiis dispertiri jubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis : difficultatem, si rogare : decernatur tamen si placet. Ego enim suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id quod salutis omnium causâ statueritis, non putat esse suæ dignitatis recusare. Adjungit gravem pœnam municipibus, si quis eorum vincula ruperit : horribiles custodias circumdat ; & digna scelere hominum perditorum sancit : nè quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per Senatū, aut per populum levare possit : eripit etiam *spem, quæ sola hominem in miseriis consolari solet* : bona præterea publicari jubet : vitam solam relinquit nefariis hominibus : quam si eripuisset, multas uno dolore, animi ac corporis, & omnes scelerum pœnas ademisset. Itaque ut aliqua in vita formido improbis esset posita, *apud inferos ejusmodi quædam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt* : quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc, P. C. ego meâ video quid intersit : si eritis secuti sententiam Cæsaris, quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minùs erunt hoc monitorem & auctorem hujusce sententiæ mihi populares impetus pertimescendi : sin illam alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotii contrahatur : sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipub. vincat. Habemus enim à C. Cæsare, sicut ipsius dignitas & majorum ejus amplitudo postulabat, sententiam tanquam obsidem perpetuæ in republicam voluntatis : intellectum est, quid intersit in-

ter lenitatem concionatorum, & animum verè popularem, salutem populi consulentem. Video, de istis, qui se populares haberi volunt, abesse non neminem, nè de capite videlicet civium Romanorum sententiam ferat. Is & nudius tertius in custodiam cives Romanos Cethegum & P. Lentulum dedit; & supplicationem mihi decrevit; & indices hesterno die maximis præmiis affecit. Jam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæstori gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re & causa judicaret. At verò C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de civibus Romanis constitutam: qui autem reipublicæ sit hostis, eum civem esse nullo modo posse: denique ipsum latorem legis Semproniae jussu populi pœnas reipublicæ dependisse. Idem etiam ipsum largitorem Lentulum & prodigum non putat, cum de perniciæ reipubl. & exitio hujus urbis tam acerbè tamque crudeliter cogitaret, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus, non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculisque mandare: & sancit in posterum, nè quis hujus supplicio levando se jactare, & in perniciem reipubl. posthac popularis esse possit. Adjungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, & corporis, etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem si hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo Romano charum atque jucundum: si illam Silani sententiam sequi malueritis, facilè me atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis: atque obtinebo, eam multò leviorè fuisse. Quanquam, P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate puniendæ crudelitas? Ego enim de meo sensu judico.

judico. Nam ità mihi salvà republ. vobiscum perfrui liceat, ut ego quòd in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate & misericordiâ. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subitò, uno incendio concidentem: cerno animo sepulta in patria miseros, atque insepultos acervos civium: versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in vestra cæde bacchantis. Cum verò mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperâsse confessus est: purpuratum esse hunc Gubinium, cum exercitu, venisse Catilinam; tum lamentationem matrum-familias; tum fugam virginum, atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium, perhorresco. Et quia mihi vehementer hæc videntur misera, atque miseranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque præbeo. Etenim quæro si quis paterfamilias, liberis suis à servo interfectis, uxore occisâ, incensâ domo, supplicium de servo non quàm acerbissimum sumpserit, utrùm is clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? mihi verò importunus, ac ferreus, qui non dolorem suum & cruciatum dolore nocentis & cruciatu lenierit. Si nos in his hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt; qui singulas uniuscuiusque nostrum domos, & hoc universum reipubl. domiciliū delere conati sunt: qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis hujus urbis atque in cinere deflagrati imperii collocarent, si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summæ nobis credulitatis

in patriæ civiûmque pernicië fama subeunda est. Nisi verò, cuiuspiam L. Cæsar vir fortissimus & amantissimus reipubl. crudelior nudiustertius est visus, cum sororis suæ, fœminæ lectissimæ, virum præsentem & audientem, vitâ privandum esse dixit; cum avum iussu Coss. interfectum, filiûmque ejus impuberem legatum à patre missum in carcere necatum esse dixit. Quorum quod simile fuit factum? quod initum delendæ reipubl. consilium? Largitionis voluntas tum in republ. versata est, & partium quædam contentio. Atque illo tempore hujus avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Græchum est persecutus, & grave tum vulnus accepit, nè quid de summa dignitate reipubl. minueretur: hic ad evertenda fundamenta reipubl. Gallos accersivit, servitia concitavit, Catilinam evocavit, attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani, ac nefario, nimis aliquid severè statuissè videamini! cum multò magis sit verendum, nè remissione poenas crudeles magis in patriam, quàm nè feritate animadversiones nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio, P. C. dissimulare non possum; jactantur enim voces, quæ perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis præsidii ad ea, quæ vos statueritis hodierna die, transigenda. Omnia provisâ, parata, & constituta sunt. P. C. cum meâ summâ curâ atque diligentia, tum multo etiam majore populi Romani, ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conservandas voluntate. Omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium

nium denique ætatum: plenum est forum, pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Causa enim est post urbem conditam hæc inventa, sola in qua omnes sentirent unum atque idem, præter eos, qui cum sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potiùs, quam soli perire voluerunt. Hosce ego homines excipio, & scerno libenter. Neque enim in improbòrum civium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. Cæteri verò, dii immortales, quâ frequentiâ, quo studio, quâ virtute ad communem dignitatem salutemque consentiunt? Quid ego hic equites Rom. commemorem? qui vobis ità summam ordinis consilii-que concedunt, ut vobiscum de amore reipub. certent: quos ex multorum annorum dissensione, ad hujus ordinis societatem concordiam-que revocatos, hodiernus dies nobiscum, atque hæc causa conjungit: quam conjunctionem si in Consulatu confirmatam meo, perpetuum in republ. tenuerimus; confirmo vobis, nullam posthac malum civile ac domesticum ad ullam reipub. partem venturum esse. Pari studio defendendæ reip. convenisse video tribunos ærarios fortissimos viros, scribas item universos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentes advocasset, video ab expectatione sortis ad communem salutem esse conversos. Omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est enim cui non hæc templa, aspectus urbis, possessio liberatis, lux denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum, cum sit charum, tum verò dulce, atque jucundum? Operæ pretium est, P. C. libertinorum hominum studia cognoscere, qui sua virtute, ac fortunâ hujus civitatis jus consecuti, hanc verè suam patriam esse judicant; quam quidem hinc nati, &

summo

summo
bem h
hujus
priva
quos d
salute
est ner
vitutis
perhor
tum, c
ferat a
re si q
auditu
curfar
licitar
rum:
sed nu
aut vo
fellæ,
cum, c
nique
vum c
eorum
enim p
sum an
rum in
freque
rum si
quid t
ita sin
non de
videam
plurim
morte
fram
vandar
virtute

summo nati loco non patriam suam, sed urbem hostium esse judicaverunt. Sed quid ego hujusce ordinis homines commemorem, quos privatae fortunae, quos communis respublica, quos denique libertas ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitavit? servus est nemo, qui modò tolerabili conditione sit servitutis, qui non audaciam civium perditorum perhorrescat qui non obistere cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutem voluntatis. Quare si quem vestrum fortè commovit hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concurrare circum tabernas, pretio sperantem sollicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem, coeptum atque tentatum; sed nulli sunt inventi tam aut fortunâ miseri, aut voluntate perdit, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum, qui non cubile ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum vitae suae saluum esse velint. Multò verò maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo verò (id enim potius est dicendum) genus hoc universum amantissimum est otii. Etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac quæstus, frequentia civium sustinetur, alitur otio: quorum si quæstus, occlusis tabernis, minui solet; quid tandem incensis futurum est? Quæ cum ita sint, P. C. vobis populi Romani præsidia non desunt: vos nè populo Romano deesse videamini, providete. Habetis Consulem ex plurimis periculis, & insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatum: omnes ordines ad conservandam rempubl. mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt: obsessa facibus & telis

telis impiæ conjurationis, vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem, & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum, atque delubra, vobis muros atque urbis tecta, commendat. Præterea de vestra vita, de conjugum vestrarum ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris, hodierno die vobis judicandum est. Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur. Habetis omnes ordines, omnes homines, universum populum Romanum (id quod in civili causa hodierno die primum videmus) unum atque idem sentientem. Cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quantâ virtute stabilitam liberatum, quantâ deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox pœne deleverit. Id nè unquam posthac non modo confici sed nè cogitari quidem possit, vobis hodierno die providendum est. Atque hæc, non ut vos, qui mihi studio pænè præcurritis, excitarem, locutus sum: sed ut mea vox, quæ debet esse in republica princeps, officio functa Consulari videretur. Nunc antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est conjuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse judico turpem, & infirmam, contemptam, & abjectam. Quod si aliquando alicujus furore & scelere concitata manus ista plus valuerit, quam vestra ac reipublicæ dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam P. C. pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: vite tantum

tanta
tis ho
semp
public
clarus
nibal
re coa
canus
mas C
beatur
rum r
Perfes
qui bi
libera
jus re
cursus
Erit p
nostra
re nob
curare
victor
condit
mestio
serviu
se obl
civium
triæ f
reipub
benefi
ditis c
video
auxili
quæ r
est, se
bus ac
à me
que u

tantam laudem, quantâ vos me vestris decretis honestâstis, nemo est affecutus. Cæteris enim semper bene gestæ, mihi uni conservatæ reipublicæ gratulationem decrevistis. Sit Scipio clarus; ille cujus consilio atque virtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximiâ laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas Carthaginem Numantiâque delevit: habeatur vir egregius L. Paulus ille, cujus curum rex potentissimus quondam & nobilissimus Perses honestavit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione & metu servitutis liberavit: anteponatur omnibus Pompeius, cujus res gestæ atque virtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. Erit profectò inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ. Nisi fortè majus est, patefacere nobis provincias quò exire possimus, quàm curare, ut etiam illi qui absunt, habeant quò victores revertantur. Quanquam est uno loco conditio melior externæ victoriæ, quàm domesticæ: quòd hostes alienigenæ aut oppressi serviunt, aut recepti in amicitiam, beneficio se obligatos putant: qui autem ex numero civium dementiâ aliquâ depravati hostes patriæ semel esse cœperunt, eos, cum à perniciereipubl. repuleris, neque vi coercere, neque beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus æternum bellum susceptum esse video: quod ego vestro bonorûmque omnium auxilio, memoriâque tantorum periculorum, quæ non modò in hoc populo, qui servatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper hærebit, à me atque à meis facilè propulsari posse, confido. Neque ulla profectò tanta vis reperietur, quæ con-

Pror. conjunctionem vestram equitumque Romanorum, & tantam conspirationem bonorum omnium, perfringere & labefactare possit. Quæ cum ita sint, Patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro Provincia, quam neglexi; pro triumpho, cæterisque laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbis vestræque salutis custodiam repudiata, pro clientelis, hospitibusque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studiis, próque hac, quam conspiciatis, ad conservandam rempubl. diligentia, nihil aliud à vobis, nisi hujus temporis totiusque mei Consulatus memoriam postulo; quæ dum erit vestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitror. Quod si meam spem vis improborum fefellerit, atque superaverit; commendo vobis parvum meum filium: cui profectò satis erit præsidii, non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si ejus, qui hæc omnia suo solius periculo conservaverit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute vestra populi que Romani, P. C. de vestris conjugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deque universa republica decernite diligenter, ut institutis, ac fortiter. Habetis enim Consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet; & ea quæ statueritis, quoad vivet, defendere, & per seipsum præstare possit.

M A I

P H

Postquam
dixera
dies i
sus de
person
die Ci
Antor
debatu
Octav
Antor
ranoru
ctus, r
dem p
dilu
per om
nosè co
aut pu
illa Ph
tione
accendi

ORATIO IX.

Quæ est in

MARCUM ANTONIUM, PHILIPPICA SECUNDA.

Barth. Latoni Argumentum.

Postquam Cicero liberius de republ. & de Antonio dixerat, offensus ille graviter, venit post aliquot dies in Senatum, & meditatâ Orasione conquestus de injuria Ciceronis, multis maledictis in personam ejus invehctus est. Non respondit illo die Cicero, prohibitus ab amicis, propter arma Antonii, quibus ad manifestam vim spectare videbatur. Sed aliquantum post confirmatus opibus Octavii, qui hæres Cæsaris erat, & offensus Antonio, gratiâque & autoritate Senatûs veteranorumque præsidio ad parem potentiam promotus, respondit hac ornatissimâ oratione, & quidem præsentî in Senatu. In qua primò objecta diluit: deinde insectatur vitam hominis: & per omnes gradus ætatis vitia colligens, criminorè commemorat, quæ ab illo unquam privatim aut publicè commissa fuerant. Hæc est Secunda illa Philippica, quæ M. Antonium priore Oratione vehementer commotum, sic in Ciceronem accendit, ut leniri odii atrocitas postea nunquam potuerit.

potuerit. Extitit autem exitii, & mortis Ciceronis causa, dicente etiam Satyrico Poeta :

————— *Ridenda poemata malo,
Quàm te conspicua divina Philippica fama,
Volueris à prima quæ proxima ————*

Juvenal. Sat. 10. V. 124.

Exord.

QUONAM meo fato, P. C. fieri dicam, ut nemo his annis viginti Reipub. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? nec verò necesse est à me quenkam nominari vobis, cum ipsi recordemini. Mihi pœnarum illi, plus quam optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitare, eorum exitus non perhorrescere. Atque hoc in aliis minùs mirabar. Nemo illorum inimicus mihi fuit voluntarius: omnes à me reipub. causa laceffiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut audacior quàm L. Catilina furiosior quàm P. Clodius viderere; ultrò maledictis me laceffisti, tuàmque à me alienationem, commendationem ad cives impios tibi gloriæ fore putavisti. Quid putem? contemptumne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenii quid despicere possit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi possit credidit? qui ordo clarissimis civibus bene gestæ Reipub. testimonium multis, mihi uni conservatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est. Quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profecto est: non existimavit sui similibus probari posse, te esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus.

micus.
sponde
crimin
judico
me, ne
nirem
rio meo
tutis sp
nirem
iniquiss
rio? Se
to ut te
omnes
beros tu
fuisse. A
ras (nan
Næ tu,
citæ tu
cuperes
set. Aug
dixisti.
tiam pra
gurem à
& Qu. I
licebat à
ras, nec
lumem f
te Augu
esset? au
sine Curi
miliares
mis studi
uo. Quo
memoras
i debere
enti no
cio, quò

*Refu-
tio.
10/1000*

micus. Cui prius quàm de cæteris rebus re-
spondeo, de amicitia, quam à me violatam esse
criminatus est, quod ego gravissimum crimen
judico, pauca dicam. Contra rem suam venisse
me, nescio quando, questus est. An ego non ve-
nirem contra alienum pto familiari, & necessa-
rio meo? non venirem contra gratiam, non vir-
tutis specie, sed ætatis flore collectam; non ve-
nirem contra injuriam, quam iste intercessoris
iniquissimi beneficio obtinuit, non jure Præto-
rio? Sed hoc idcirco commemoratum à te pu-
to ut te infimo ordini commendares, cum te
omnes recordarentur libertini generum, & li-
beros tuos nepotes Qu. Fabii libertini hominis
fuisse. At enim te in disciplinam meam tradide-
ras (nam ità dixisti) domum meam ventitâras.
Næ tu, si id fecisses, melius famæ, melius pud-
icitæ tuæ consulisses: sed nec fecisti, nec si
cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset.
Auguratus petitionem mihi te concessisse
dixisti. O incredibilem audaciam! ô impuden-
tiam prædicandam! Quo enim tempore me Au-
gurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius
& Qu. Hortensius nominaverunt (neque enim
licebat à pluribus nominari) tu nec solvendo e-
ras, nec te ullo modo, nisi eversâ repub. inco-
lumem fore putabas. Poteras autem eo tempo-
re Auguratum petere, cum in Italia Curio non
esset? aut tum, cum es factus, unam tribum
sine Curione ferre potuisses? cujus etiam fa-
miliares de vi condemnati sunt, quod tui ni-
mis studiosi fuissent. At beneficio sum usus
quo. Quo? quanquam illud ipsum, quod com-
memoras, semper præ me tuli: Malui me ti-
bi debere confiteri, quàm cuiquam minùs pru-
denti non satis gratus videri. Sed quo bene-
ficio, quòd me Brundusii non occideris? quem

ipse victor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse voluisset, in Italiam ire iussisset, eum tu occideres? Fac potuisse: quod est aliud, P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se vitam dedisse, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ii, qui illum interfecerunt, à quo erant servati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quòd te abstinueris nefario scelere? quàm in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum me à te, quam miserum, id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium; quandoquidem majus accipi à latrone nullum potuit: In quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipub. queri non debui, nè in te ingratus viderer? Nam in illa querela, misera quidem & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me Senatus populûsque Roman. collocavit, necesse fariâ, quid est dictum à me cum contumelia, quid non moderate? quid non amicè? Et quidem cujus temperantiæ fuit, de M. Antonio querentem, abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reipub. dissipâsses? cum domi turpissimo mercatu omnia essent venalia? cum leges eas, quæ nunquam promulgatæ essent, & de te, & à te latas confiterere? Cum auspicia Augur, intercessionem Consul sustulisses, cum esses fœdissimè stipatus armatis? cum omnes impuritates pudica in domo quotidie fusciperes, vino lustrisque confectus? At ego tanquam mihi cum M. Crasso contentio esse quocum multæ & magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de reipub. graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque hoc perficiam, ut intelligat, quantum à me tuum

ten

benef
me f
nitati
enim
suetud
sas, c
protul
quàm
micor
joca f
sint, in
neque
inhum
dete. C
diserte
videris
gladiis
tum pu
ter fican
dem, si
misisse?
pho? in
possis?
deo mag
tam jam
enim est
nis, quâ
verbo ne
objecerit
pso con
etiam am
iteris est
nevolenti
quòd de t
Quòd sci
d bonur
um, & I

beneficium acceperit. At etiam literas, quas me sibi misisse diceret, recitavit homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paulum modò bonorum consuetudinem nôisset, literas ad se ab amico missas, offensione aliquâ interpositâ in medium protulit, palamq; recitavit? Quid hoc est aliud, quàm tollere è vitâ vitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? quàm multa joca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quàm multa seria, neque tamen ullo modo divulganda? Sit hoc inhumanitatis tuæ: stultitiam incredibilem videte. Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte, ut Mustelæ Tamisio, & Tironi Numisio videris? qui cùm hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu Senatûs, ego quoq; te disertum putabo, si ostenderis quomodo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid oppones tandem, si negem me unquam istas literas ad te misisse? quo me teste convincas? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. Quis possis? sunt enim librarii manu. Jam invideo magistro tuo, qui te tantâ mercede, quantum jam proferam, nihil sapere docuit. Quid enim est minus, non dico oratoris, sed hominis, quàm id objicere adversario, quod ille si verbo negârit, longiùs progredi non possit, qui objecerit? At ego non nego: téque in isto ipso convinco non inhumanitatis solùm, sed etiam amentiae. Quod enim verbum in istis literis est non plenum humanitatis, officii, benevolentiae? Omne autem crimen tuum est, quòd de te in his literis non malè existimem: Quòd scribam tanquam ad civem, tanquam ad bonum virum, non tanquam ad scelera- tum, & latronem. At ego tuas literas, etsi

2^a pars

jure poteram à te laceſſitus, tamen non profeſſam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere: adjuraſque id te invito me non eſſe facturum: idq; à me impetraſ: quid enim me interponerem audaciæ tuæ; quam neq; auctoritas hujus ordinis, neque exiſtimatio populi Rom. neque leges ullæ poſſent coercere? veruntamen quid erat, quod me rogares, ſi erat is, de quo rogabas, Cæſaris lege reductus: ſed videlicet meam gratiam voluit eſſe: in quoniam ipſius quidem ulla eſſe poterat lege latâ. Sed cum mihi, Patres Conſcripti, & pro me aliquid, & in M. Ant. multa dicenda ſint: alterum peto à vobis, ut me pro me dicentem benignè; alterum ipſe efficiam, ut contra illum cum dicam, attentè audiat. Simul illud oro; ſi meam cum in omni vita, tum in dicendo moderationem, modèſtiamque cognoscitis, ne me hodie cum iſti, ut provocavit, respondebo, oblitum eſſe putetis mei. Non tractabo ut conſulem: nè ille quidem me ut Conſularem: eſſe ille nullo modo Conſul, vel quòd ita vivit, vel quòd ita remp. gerit, vel quòd ita factus eſt Conſul: Ego ſine ulla controverſia Conſularis. Ut igitur intelligeretis, qualem ipſe ſe Conſulem profiteretur, objecit mihi conſulatum meum. Qui Conſulatus verbo meus, P. Clodius veſter fuit: quid enim conſtitui, quid geſiſſi, quid egi, niſi ex hujus ordinis conſilio, auctoritate, ſententia? hæc tu homo ſapiens, non ſolum eloquens, apud eos, quorum conſilio ſapientiaque geſta ſunt, auſus es vituperare? quis autem meum conſulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus eſt? cujus quidem te fatum, ſicuti C. Curionem manet: quoniam id domi tuæ eſt, quod fuit illorum utriq; fatale. Non placet M. Antonio Conſulatus

Jatus meus : at placuit P. Servilio, ut eum pri-
 mum nomen ex illius temporis Consularibus,
 qui proximè est mortuus : placuit Q. Lucretio
 Catulo, cujus semper in hac rep. vivet autori-
 tas : placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Qu.
 Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M.
 Labeoni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Syllano, L.
 Murenæ, qui tunc erant Consules designati : pla-
 cuit idem, quod Consularibus, M. Catoni, qui
 cum multa, vitâ excedens, providit : tum quod
 te consulem non vidit. Maximè vero Consula-
 tum meum Cn. Pompeius probavit ; qui ut eum
 primum decedens ex Syria vidi, complexus, &
 gratulans, meo beneficio patriam se visurum es-
 se dixit. Sed quid singulos commemoro ? fre-
 quentissimo Senatui sic placuit, ut esset nemo,
 qui mihi non ut parenti gratias ageret : qui non
 mihi vitam suam, liberos, fortunas, remp. re-
 ferret acceptam. Sed quoniam illis, quos no-
 minavi, tot & talibus viris resp. orbata est ;
 veniamus ad vivos, qui duo è consulari nume-
 ro reliqui sunt ; L. Cotta, vir summo ingenio,
 summaque prudentiâ, rebus his gestis, quas tu
 apprehendis, supplicationem decrevit verbis
 amplissimis : eique illi ipsi, quos modò nomi-
 navi, Consulares, Senatûsque cunctus assens-
 us est. Qui honos post conditam hanc urbem
 habitus est togato ante me nemini. L. Cæ-
 cilius avunculus tuus, quâ oratione, quâ constan-
 tiâ, quâ gravitate sententiam dixit in sororis
 filio facit virum, vitricum tuum ? hunc tu cum au-
 gure, & præceptorem omnium consiliorum,
 Clodiusque vitæ debuisses habere, vitrici te si-
 mili, quàm avunculi esse maluisti. Hujus
 consiliis alienus Consul usus sum : tu so-
 lus filius, ecquid ad eum unquam de repub.
 consulisti ? ad quos refert ? dii immortales ? ad
 eos

eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. Hodie non descendit Antonius: Cur? dat natalitia in hortis: cui? neminem nominabo: putatote eum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum Ballioni. O fœditatem homini flagitiosam! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu cum Principem Senatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de repub. nihil refers: ad eos refers, qui suam rem nullam habent, tuam exhauriunt: Tuus videlicet salutaris Consulatus, perniciosus meus. Adeône pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego Senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, consulebam: tu homines perditissimos cum gladiis collocavisti. At etiam ausus es (quid autem est quod tu non audeas?) Clivum Capitolinum dicere, me Consule, plenum servorum armatorum fuisse: ut illa credo nefaria senatusconsulta fierent, vim afferebam Senatui. O miserum, siue illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nôsti,) siue sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare! Quis enim Eques Romanus, quis præter te adolescens nobilis? quis illius ordinis, qui se civem meminisset, cum Senatus in hoc templo esset, in Clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quanquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt. Etenim cum homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, consciorum indicibus, suâ manu vocè pene literarum coacti, se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rempub. consensisse, quis esset qui ad salutem communem defendendam non excitaretur, præsertim cum Senatus populûsque Rom. habet

set ducem, quales si quidem nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad sepulturam corpus vitrici sui negat à me datum. Hoc vero nè P. quidem Clodius dixit unquam: quem, quia jure ei sui inimicus, doleo à te jam omnibus vitiis esse superatum. Qui autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum? an verebare, nè non putaremus naturà te potuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam disciplina? Tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares: ut non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atque contraria? ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio? Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, poenâ affectum querebare. Ità, quod proprie meum est, laudasti: Quod totius Senatus est, reprehendisti. Nam cùm comprehensio fontium mea, animadversio Senatus fuerit; homo disertus non intelligit, eum quem contra dicit, laudari à se; eos apud quos dicit, vituperari. Jam illud cujus est non dico audaciæ (cupit enim se audacem dici) sed, quod minimè vult, stultitiæ, quâ vincit omnes, Clivi Capitolini mentionem facere? cùm inter subsellia nostra versentur armati? cùm in hac cella Concordiæ (ô dii immortales!) in qua me Consule, salutare sententiæ dictæ sunt, quibus ad hunc diem viximus, cum gladiis homines collocati stent? Accusa Senatum; accusa equestrem ordinem, qui tum cum Senatu copulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes civis, dum confiteare hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithyreis circumfederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantam rerum repugnantiam non videas, nihil profecto sapias. Quid est enim de-

mentius, quàm cùm ipse contra remp. perniciofa arma ceperis, obficere alteri salutaria? At etiam quodam loco facetus esse voluisti: quàm id te (dii boni) non decebat: in quo est tua culpa nonnulla: aliquid enim falis ab uxore mimâ trahere potuisti. *Cedant arma togæ*: quid tum? nōne cesserunt? at postea tuis armis cessit toga. Quæramus igitur utrum melius fuerit, libertati populi Rom. sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere? Nec verò tibi de versibus plura respondebo: tantum dicam breviter: neque illos, neque illas te omnino literas nōsse: me nec reip. nec amicis unquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subcisivis, ut meæ vigiliæ, meæque literæ & juventuti utilitatis, & nomini Rom. laudis aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis: ad majora veniamus. Pub. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. Quidnam homines putarent, si tum occisus esset, cùm tu illum in foro spectante populo Rom. gladio stricto infectus es; negotiumque transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ conjecisset, hisque oppilatis impetum tuum compressisset? Sed quid? ego favisse me tibi fateor, suavisse me tu quidem dicis: at Miloni nè favere quidem potui: prius enim rem transegit, quàm quisquam tum suspicaretur eum facturum esse. At ego suasi: scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reipub. sine suatore non posset: At lætatus sum: quid ergo? in tanta læticia cunctæ civitatis me unum tristem esse oportebat? Quæquam de morte P. Clodii fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta. Quid enim attinebat novâ lege quæri de eo, qui hominem occidisset, cùm esset legibus quæ-

stio

stio co
go cō
annis
verò c
meâ
tum,
lum e
sed, qu
M. Bi
præ
Pompe
in quo
um à
quàm
ego ill
sperare
pora in
Pompe
tes: u
prorog
absenti
trumv
incidiss
opes &
rem de
quæ eg
patriæ
cordiæ,
meaque
Pompe
coisses,
gravita
M. Ant
pub. co
publica
famîa,
rò rece

stio constituta? quæsitum est tamen. Quod ergo cum res agebatur, nemo in me dixit: id tot annis post tu es inventus, qui diceres? Quod verò dicere ausus es, idq; multis verbis, operâ meâ Pompeium à Cæsaris amicitia esse disjunctum, ob eâque causam meâ culpâ civile bellum esse natum: in eo non tu quidem totâ re, sed, quod maximum est, temporibus errâsti. Ego M. Bibula præstantissimo cive Consule, nihil prætermisi, quantum facere, enitiq; potui, quin Pompeium à Cæsaris conjunctione avocarem: in quo Cæsar fuit felicior: ipse enim Pompeium à meâ familiaritate disjuxit. Postea verò quàm se totum Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare: suadere impudentis. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim: ea velim reprehendas si potes: unum, nè quinquennii imperium Cæsari prorogaretur: alterum, nè pateretur fieri ut absentis ejus ratio haberetur: quorum si utrumvis persuasissem, in has misérias nunquam incidissemus. Atq; idem ego, cum jam omnes opes & suas & populi Rom. Pompeius ad Cæsarem detulisset, seroque eadem sentire cepisset, quæ ego antè multò prævideram: inferrique patriæ bellum nefarium viderem: pacis, concordie, compositionis autor esse non destiti: meaque illa vox est nota multis. Utinam, Cn. Pompei, cum C. Cæsare societatem aut nunquam coisses, aut nunquam derimisses. Fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ. Hæc mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de repub. consilia fuerunt: quæ si valuissent, res publica staret: tu tuis flagitiis, egestate, infamiâ, concidisses. Sed hæc vetera: illud verò recens, Cæsarem meo consilio intesectum.

Jam vereor, Patres conscripti, nè quod turpissimum est prævaricatorem mihi opposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim meum in istius societate gloriosissimi facti nomen audivit? cujus autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico? cujus non statim divulgatum? citius dixerim jactasse se aliquos, ut fuisset in ista societate viderentur, *qui socii non fuissent*, quam ut quisquam celari vellet. Quàm verisimile porro est, in tot hominibus partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? Etenim si autores ad liberandam patriam desiderarentur, illis autoribus, Brutosego impellerem? quorum uterq; L. Brutum imaginem quotidie videret, alter etiam Halæ? Hi igitur his majoribus orti ab alienis potius consilium peterent, quam à suis? & foris potius, quam domi? Quid? C. Cassius in ea familia natus, quæ non modò dominatum, sed nè potentiam quidem cujusquam ferre potuit, me autorem, credo, desideravit: qui etiam, sine his clarissimis viris, hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, navim applicuisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea autoritas excitavit? An C. Trebonio persuasi, cui nè suadere quidem ausus essem? quò etiam majorem e respub. gratiam debet, qui libertatem populi Rom. unius amicitia præposuit: depulsor quidam dominatus, quàm particeps esse maluit. At L. Tullius Cimber me est autorem secutus. Quem ego magis fecisse illam rem sum ad

miratur

mir
fun
nesi
Serv
torit
ritat
idq;
glori
rit h
fecto
Brut
clam
gratu
bam
quod
quas
se æ
tem c
quod
men f
men e
facti,
volue
igitur
qui ill
bârit
boni,
runt:
casio d
homin
nim d
sâ non
cerone
eum c
pellor
picaris
nem t

miratus, quàm facturum putavi. Admiratus sum autem ob eam causam, quòd immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Quod duos Servilios, Cascas dicam, an Halas? & hos auctoritate meâ censes excitatos potiùs, quàm charitate reipub. Longum est persequi cæteros: idq; reipub. præclarum, fuisse tam multos ipsis gloriosius est. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto, inquit, statim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. Cur mihi potissimum? quòd sciebam? Vide nè illa causa fuerit appellandi me, quòd cùm rem gessisset consimilem rebus iis, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est, se æmulum mearum laudum extitisse. Tu autem omnium stultissime non intelligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen sit: etiam lætatum esse morte Cæsaris, crimen esse? quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert, utrùm voluerim fieri, an gaudeam factum? ecquis est igitur, te excepto, qui illum regnare gaudebas, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbârit? omnes enim in culpa. Etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt: aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit: voluntas nemini. Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. Sic enim dixit: M. Brutus, quem ego honoris causâ nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamavit: Ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse. Ergò ego sceleratus appellor à te. quem tu suspicatum aliquid suspicaris: ille, qui stillantem præ se pugionem tulit, is à te honoris causâ nominatur? esto:

esto; sit in verbis tuis hic stupor: quantò in rebus sententiisq; major: Constitue hoc Consul, aliquando, Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitii, Cn. Trebonii, reliquorum, quam velis esse causam: edormi crapulam, inquam, & exhalare. An facies admovendæ sunt, quæ te excitent tantæ causæ indormientem? nunquàmne intelliges statuentum tibi esse, utrùm illi qui istam rem gesserunt, homicidii rei sint, an vindices libertatis? Attende enim paulisper, cogitationemq; sobrii hominis ad punctum temporis suscipe: etenim ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut à te arguor, socius, nego quicquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani, conservatoresque Reipublicæ sint, plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas esse: siquidem *est atrocius patriæ parentem, quam suum occidere.* Tu homo sapiens, & considerate, quid dicis? si parricidæ, cur honoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud populum Rom. semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies abfuisset? Cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? Cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ? cur Quæstores additi? cur Legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: Non igitur homicidæ. Sequitur ut liberæ restua judicio sint: Quandoquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? Non enim fortasse satis, quæ distinguuntur dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc est summa conclusionis meæ: Quoniam scelere à te liberati sunt, ab eodem te amplissimis præmiis dignissimi judicati sunt. Itaque jam retexo orationem meam: Scribam ad illos, ut siquid fortè, quod à te mihi objectum est, quærent

sitne

fitne verum, nè cui negent; etenim vereor, nè
aut celatum me ab ipsis, illis non honestum:
aut invitatum refugisse, mihi sit turpissimum:
Quæ enim res unquam (proh sancte Jupiter!)
non modò in hac urbe, sed in omnibus terris
est gesta major? quæ gloriosior? quæ com-
mendatior erit hominum memoriæ sempiter-
næ? In hujus me consilii societatem, tanquam
in equum Trojanum includi cum principibus
non recuso. Ago etiam gratias, quoquo ani-
mo facis. Tanta enim res est, ut invidiam
istam, quam tu in me vis concitare, cum laude
non comparem. Quid enim beatus illis, quos
tu expulsos à te prædicas & relegatos? qui
locus est, aut tam desertus, aut tam inhum-
anus, qui illos, quò accesserint, non affari at-
que appetere videatur? qui homines tam agre-
stes, qui se, cùm eos aspexerint, non maxi-
mum cepisse vitæ fructum putent? quæ vero
tam immemor posteritas, quæ tam ingrata li-
teræ reperientur, quæ eorum gloriam non im-
mortalitatis memoriâ prosequantur? Tu vero
ascribe me talem in numerum. Sed unam rem
vereor nè non probes. Si enim fuisset, non
solùm Regem, sed regnum etiam de republ. fu-
sulissem: & si meus stylus ille fuisset, (ut di-
citur) mihi crede, non solùm unum actum, sed
totam fabulam confecissem. Quanquam si inter-
fici Cæsarem voluisse crimen est, vide quæso,
Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone
hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissi-
mum est, & ob ejus consilii societatem, cùm in-
terficeretur Cæsar, tum te à Trebonio vidimus
sevocari. Ego autem (vide quàm tecum agam
non inimicè) quod bene cogitasti aliquando,
laudo: quòd non indicasti, gratias ago: quòd
non fecisti, ignosco: virum res illa quæ-
rebat.

rebat. Quod si te in iudicium quis adducat,
 usurpetque illud Cassianum, *Cui bono fuerit*: vi-
 de quæso nè hæreas. Quanquam quidem illud
 fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui uni ser-
 vire nolebant: tibi tamen præcipuè, qui non
 modò non servis, sed etiam regnas: qui maxi-
 mo te ære alieno ad ædem Opis liberaſti: qui
 per easdem tabulas innumerabilem pecuniam
 dissipaviſti: ad quem è domo Cæsaris tam mul-
 ta delata sunt: cujus domus quæstuosissima est
 falsorum commentariorum: & chirographo-
 rum officina: agrorum, oppidorum, immuni-
 tatum, vectigalium, flagitiosissimæ nundinæ.
 Etenim quæ res egestati & æri alieno tuo præ-
 ter mortem Cæsaris subvenire potuiſſet? Neſ-
 cio quid conturbatus mihi eſſe videris. Nun-
 quid ſubtimes, nè ad te hoc crimen pertinere
 videatur? libero te metu; nemo credet un-
 quam: non eſt tuum de repub. bene mereri:
 habet iſtius pulcherrimi facti clariffimos viros
 repub. autores: ego te tantum gaudere dico,
 feciſſe non arguo. Reſpondi maximis crimi-
 nibus: nunc etiam reliquis reſpondendum eſt.
 Caſtra mihi Pompeii, atque omne illud tempus
 objeciſti, quo quidem tempore, ſi, ut dixi, me-
 um conſilium autoritasque valuiſſet, tu hodie
 egeres, nos liberi eſſemus; repub. non tot
 duces, & exercitus amiſiſſet. Fateor enim me
 cum ea, quæ acciderunt, præviderem futura
 tantâ in mœſtitia fuiſſe, quantâ cæteri optimi
 cives, ſi idem providiſſent, fuiſſent. Dolebam
 dolebam, P. C. repub. veſtris quondam
 meiſque conſiliis conſervatam, brevi tempore
 eſſe perituram: neque verò eram tam indoctus
 ignarusque rerum, ut frangerer animo propter
 vitæ capiditatem, quæ me manens conficere
 angoribus; dimiſſa, moleſtiis omnibus libe-

rare

raret. Illos ego præstantissimos viros, lumina
 reipub. vivere volebam, tot consulares, tot
 Prætorios, tot honestissimos Senatores, omnem
 præterea florem nobilitatis ac juventutis, tam
 optimorum civium exercitus: qui si viverent,
 quamvis iniquâ conditione pacis (mihi enim
 omnis pax cum civibus bello civili utilior vi-
 debatur) rempub. hodie teneremus. Quæ sen-
 tentia si valuisset, ac non ii maximè mihi, quo-
 rum ego vitæ consulebam, spe victoriæ elati
 obstitissent: ut alia omittam, tu certè nun-
 quam in hoc ordine, vel potius nunquam in
 hac urbe mansisses. At verò Cn. Pompeii vo-
 luntatem à me abalienabat oratio mea. An ille
 quenquam plus dilexit? cum ullo aut sermo-
 nes, aut consilia contulit sapius? quod qui-
 dem erat magnum de summa re dissentientes,
 in eadem consuetudine amicitiae permanere.
 Sed & ego quid ille, & contra ille, quid ego
 & sentirem, & spectarem, videbat. Ego inco-
 lunitati civium primùm, & postea dignitati:
 ille præsentì dignitati potius consulebat.
 Quodd autem habebat uterque quid sequeretur,
 idcirco tolerabilior erat nostra dissensio. Quid
 verò ille Consularis vir ac penè divinus de me
 senserit, sciunt qui eum de Pharsalica fuga
 Paphum persecuti sunt, nunquam ab eo mentio
 de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi
 desiderii, cum me vidisse plus fateretur, sespe-
 rârâsse meliora. Et ejus viri nomine me insectari
 audes, cujus me amicum, te sectorem esse fa-
 teare? Sed omittatur bellum illud, in quo tu
 nimium felix fuisti. Nè jocos quidem respon-
 debo, quibus me in castris usum esse dixisti. E-
 rant quidem illa castra plena curæ: verunta-
 men homines, quamvis in turbidis rebus sint, ta-
 men si modò homines sunt, interdum animis
 relaxantur.

relaxantur. Quodd autem idem mœstitiam meam reprehendit, idem jocum: magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum. Hæreditates mihi negâsti venire. Utinam hoc tuum verum crimen esset: plures amici mei, & necessarii viverent: sed qui istuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H. S. ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Quanquam in hoc genere fateor feliciorum esse te: me nemo nisi amicus fecit hæredem, ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor jungeretur: te is, quem tu nunquam vidisti, L. Rubrius Cassinas fecit hæredem: & quidem vide, quàm te amârit is, qui albus atêrve fueris ignorans, fratris filium præteriit. Qu. Furius honestissimi Equitis Romani sui que amicissimi, quem palàm hæredem semper factitârat, nè nomen quidem perscripsit; te quem nunquam viderat, aut certè nunquam salutaverat, fecit hæredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius quâ facie fuerit, quâ staturâ, quo municipio, quâ tribu: nihil scio, inquires, nisi quæ prædia habuerit: igitur fratrem exhæredans te faciebat hæredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris hæredibus, tanquam hæres esset, invasit. Quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hæreditatum ausum esse facere, cùm ipse hæreditatem patris non adisses. Hæc ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena villa declamâsti? quanquam tu quidem (ut tui familiarissimi distant) vini exhalandi, non ingenii acutiendi causâ declamitas. Et verò adhibes joci causâ magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum Rhetorem: cui concessisti, ut non in te, quæ vellet, diceret, sed in quem vellet, diceret. Falsum omnino hominem: sed materia facilis

in te &
te & a
bat, c
ena.
dite, a
duo m
dio Rh
pro tar
etiam h
mentar
agro, &
Reip. t
enim q
de ipso
dicenda
si sapiu
vus ven
stius vi
igitur t
principi
textatur
est: co
sensio.
in quat
Rosciâ
quamvis
ffer. S
muliebre
cortum
ed cito
quæstu a
n matri
nquam
n domi
is. Qu
uoties c
um tam

in te & in tuos dicta dicere. Vide autem inter te & avum tuum quid intersit, ille sensum dicebat, quod causæ prodesset : tu cursim dicis aliena. At quanta merces Rhetori data est ? audite, audite, P. C. & cognoscite Reip. vulnera : duo millia jugerum campi Leontini Sex. Clodio Rhetori assignasti, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex Cæsaris commentariis ? sed dicam alio loco de Leontino agro, & de Campano : quos iste agros ereptos Reip. turpissimis possessoribus inquinavit. Jam enim quoniam criminibus ejus satis respondi, de ipso amendatore & correctore nostro quædam dicenda sunt. Nec enim omnia effundam, ut, si sæpius decertandum sit, ut erit, semper novus veniam : quam facultatem mihi multitudo istius viriorum, peccatorumque largitur. Visne igitur te inspiciamus à puero ? sic opinor, à principio ordiamur. Tenésne memoriâ pre-textatum te decoxisse ? patris inquires ista culpa est : concedo ; etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim ordinibus, cum esset lege Rosciâ decoctoribus certus locus constitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non suo decoxisset. Sumpsisisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Primò vulgare sortum : certa flagitii merces, nec ea prava : sed cito Curio intervenit, qui te à meretricio quæstu abduxit : & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locavit. Nemo inquam puer emptus libidinis causâ tam fuit in domini potestate, quam tu in Curio-is. Quoties te pater ejus domo suâ ejecit ? quoties custodes posuit ne limen intrares ? Num tamen tu nocte sociâ, hortante libidine, cogente

*confu-
matio.*

cogente mercede, per tegulas demitterere. Quæ flagitia domus illa diutiùs ferre non potuit. Scisne me de rebus mihi notissimis dicere? Recordare tempus illud, cùm pater Curio moriens jacebat in lecto; filius se ad pedes meos prosternens, lacrymans te mihi commendabat: orabat ut te contra suum patrem, si sestertiùm sexagies peteret, defenderem. Tantum enim se pro te intercessisse dicebat. Ipse autem amore ardens confirmabat, quòd desiderium tui dissidii ferre non posset, se in exilium esse iturum. Quo ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ sedavi, vel potiùs sustuli. Patri persuasi ut æs alienum filii dissolveret: redimeret adolescentem summâ spe & animi & ingenii præditum rei familiaris facultatibus: eumque à tuâ non modò familiaritate, sed etiam congressione, patrio jure, & potestate prohiberet. Hæc tu cùm per me acta meminisses: nisi illis quos videmus, gladiis consideres, maledictis me provocare ausus esses? sed jam stupra, & flagitia omit- tam. Sunt quædam, quæ honestè non possum dicere: tu autem eò liberior, quòd ea in te admisisti, quæ à verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum vitæ cursum videte: quem quidem celeriter perstringam: ad hæc enim, quæ in civili bello, in maximis Reip. miseriis fecit, et ea quæ quotidie facit, festinat animus. Quæ peto, ut, quanquam multò notiora vobis, quàm mihi sunt, tamen, ut facitis, attentè audiat. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solùm rerum, sed etiam recordatio. Tametsi incidamus oportet media, nè nimis serò ad extrema veniamus. In- timus erat in Tribunatu Clodio: qui sua erga me beneficia commemorat, ejus omnium incen-

diorum

diorum
tum n
telligi
tùs au
bat du
me fac
qualis
quam
enim
erat u
terris,
unum
Sisapo
stram
patrem
enim
feri pa
te pass
tu à
Quo q
populo
que ear
su meo
mare,
pro tui
quo der
illam e
illud
Quang
riam re
am gra
tinuo si
ge ad C
egeitati
tionibu
illius la
hoc est

diorum fax; cujus etiam domi quiddam jam tum molitus est. Quid dicam, ipse optimè intelligit. Indè item Alexandriam contra Senatus auctoritatem, contra religionem. Sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissime facere posset. Qui tum inde reditus? aut qualis? priùs in ultimam Galliam ex Egypto, quam domum. Quæ autem erat domus? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua. Domum dico? Quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneress, præter unum Misenum, quod cum sociis tanquam Sisaponem tenebas? venisti è Gallia ad Quæsturam petendam. Aude dicere, te priùs ad patrem tuum venisse, quam ad me. Acceperam enim jam antè Cæsaris literas, ut mihi satisfieri paterer à te. Itaque nè loqui quidem sum te passus de gratia, postea custoditus sum à te, tu à me observatus in petitione Quæsturæ. Quo quidem tempore P. Clodium approbante populo Ro. in foro es conatus occidere: cùmque eam rem tuâ sponte conarere, non impulsu meo: tamen ità prædicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, unquam mihi pro tuis in me injuriis satis esse facturum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cùm te ultrò mihi idem illud deferentem nunquam sim adhortatus. Quancquam, si in eo perseverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quàm ad meam gratiam. Quæstor es factus: Deinde continuo sine Senatus consulto, sine sorte, sine lege ad Cæsarem cucurristi. Id n. unum in terris egestatis, æris alieni, nequitiae, perditis vitæ rationibus perfugium esse ducebas. Ibi te cùm & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisse (si hoc est explere, quod statim effundas) advolas egens

egens ad Tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, vitrici tui similis esses. Accipite nunc quæso non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impurè atque intemperanter, sed quæ in nos, fortunâsque nostras, id est, non in universam Remp. impiè ac nefariè fecerit. Ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum L. Lentulo, C. Marcello Consulibus, Cal. Janua. labentem, & propè cadentem Remp. fulcire cuperetis, ipsique C. Cæsari, si sanâ mente esset, consulere velletis: tum iste venditum, atque mancipatum Tribunatum, consiliis vestris opposuit, cervicèsq; suas ei subjecit securi, quâ multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit Senatus & quidem incolumis, nondum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more majorum. Et tu apud Patres Conscriptos contra me dicere aususes, cum ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis Reip. judicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Rom. nomen extabit (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur. Quid cupidè à Senatu, quid temerè fiebat, cum tu unus adolescens universum ordinem decernere de salute Reipub. prohibuisti: neque id semel, sed sæpius. Neque tu tecum de Senatûs autoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi nè deleri & everti Remp. funditus velles? cum te neque principes civitates rogando, neque majores natu monendo, neque frequens Senatus agendo, de vendita atque addicta sententia movere potuit? Tum illud, multis rebus antè tentatis, necessariò tibi vulnus inflatum,

fluctum
fuit ne
Consuli
bus; qu
contuli
ceps C.
sam be
Quid e
dementi
quod in
latum,
quàm h
omnino
contra
Cæsare:
pernicio
O miser
intelligi
prodi, h
um secu
sules ex
peium,
men fuit
dinem e
sent: P
magnam
ventutis,
extermin
bus est
luctuosiss
exercitus
Antoniu
que eripu
dinis affli
que quæ
vidimus
referemus

fiatum, quod paucis antè, quorum incolumis
fuit nemo : tum contra te dedit arma hic ordo
Consulibus, reliquisque imperiis & potestati-
bus ; quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris
contulisses. Tu, tu, inquam, M. Antoni, prin-
ceps C. Cæsari omnia pertubare cupienti, cau-
sam belli contra patriam inferendi dedisti.
Quid enim aliud ille dicebat ? quam causam
dementissimi sui consilii & facti afferebat, nisi
quòd intercessio neglecta, jus Tribunitum sub-
latum, circumscriptus esset Antonius ? omitto
quàm hæc falsa, quam levia : præsertim cum
omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit
contra patriam arma capiendi. Sed nihil de
Cæsare : tibi certè confitendum est, causam
perniciosissimi belli in persona tua constitisse.
O miserum te, si intelligis : miseriorem, si non
intelligis, hoc literis mandari, hoc memoriæ
prodi, hujus rei nè posteritatem quidem omni-
um seculorum unquam immemorem fore ? con-
sules ex Italia expulsos, cumque his Cn. Pom-
peium, qui imperii populi Rom. decus, ac lu-
men fuit : omnes Consulares, qui per valetu-
dinem exequi fugam illam, clademque potuis-
sent : Prætores, Prætorios, Tribunos plebis,
magnam partem Senatûs, omnem sobolem Ju-
ventutis, unòque verbo Remp. expulsam atque
exterminatam suis sedibus. Ut igitur in femini-
bus est causa arborum & stirpium : sic hujus
luétuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres
exercitus populi Rom. interfectos : interfecit
Antonius. Desideratis clarissimos cives : eos quo-
que eripuit vobis Antonius. Autoritas hujus or-
dinis afflicta est : afflixit Antonius. Omnia deni-
que quæ postea vidimus (quid autem mali non
vidimus !) si recte ratiocinabimur, uni accepta
referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, sic iste
huic

huic Reip. causa belli, causa pestis, atque exitii fuit. Reliquæ partes Tribunatûs principio similes, omnia perfecit, quæ Senatus salvâ Rep. nè fieri possent, perfecerat: cujus tamen scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos calamitosos: in his patrum nulla mentio, si severus, cur non in omnes? si misericors, cur non in suos? sed omitto cæteros: Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum, restituit: quasi verò ludere cum condemnato non liceret: sed ut quod ille in alea perdiderat, beneficio legis dissolveret. Quam attulisti rationem populo Rom. cur eum restitui oporteret? absentem, credo, in reos relatum, rem indictâ causâ judicatam, nullum fuisse de aleâ lege iudicium; vi oppressum & armis; postremo quod de patrum dicebantur, pecuniâ iudicium esse corruptum. Nihil horum. At vir bonus, & Rep. dignus. Nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatum esse, pro nihilo est, si ita esset, ignoscerem. Hominem verò omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro aleâ ludere, lege quæ est de aleâ condemnatum, qui in integrum restituit, is non apertissimè studium suum ipse profitetur? In eodem verò Tribunatu, cum Cæsar in Hispaniam proficiscens, huic conculcandam Italiam tradidisset, quæ fuit ejus peragratio itinerum? lustratio municipiorum? Scio me in rebus celebratissimis sermone omnium versari, eaque quæ dico dicturusque sum, notiora omnibus esse, quam in Italia tum fuere, quàm mihi, qui non fui. Notabo tamen singulas res: etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus? Vehebatur in essedo Tribunus plebis.

etore

etores
lecticâ
nicipale
prodeun
Volum
cum ler
ter amic
batur.
mitosam
nia mun
nique It
ejus P.C
ca. Ver
dissimill
ulla esse
ranis cau
lis est m
quælisti
vidiam v
ctor è T
vertisti:
cium, po
erat eoru
non cen
charitas p
ctus essen
nissent. S
misti: me
it erepta
ias hoc b
cum te h
dusum, i
nimulæ.
um est i
num con
bat: nè v
miles fuit

ctiores laureati antecedeabant : inter quos, apertâ
 lecticâ, mima portabatur ; quam ex oppidis mu-
 nicipales homines honesti obviâ necessari-
 prodeuntes, non noto illo & mimico nomine, sed
 Volumniam consalutabant. Sequebatur rheda
 cum lenonibus, comites nequissimi: rejecta ma-
 ter amicam impuri filii tanquam nurum seque-
 batur. O miseræ mulieris fœcunditatem cala-
 mitosam ! Horum flagitiorum iste vestigiis om-
 nia municipia, præfecturas, colonias, totam de-
 nique Italiam impressit. Reliquorum factorum
 ejus P. C. difficilis est sane reprehensio, & lubri-
 ca. Versatus in bello est, saturavit se sanguine
 dissimillimorum sui civium: fuit felix, si potest
 ulla esse in scelere felicitas. Sed quoniam vete-
 ranis cautum esse volumus, (quanquam dissimi-
 lis est militum causa & tua) illi secuti sunt: tu
 quælisti ducem: tamen, nè apud illos me in in-
 vidiam voces, nihil de belli genere dicam. Vi-
 ctor è Thessalia Brundisium cum legionibus re-
 vertisti: ibi me non occidisti. Magnum benefi-
 cium, potuisse enim fateor. Quanquam nemo
 erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi
 non censeret parci oportere: Tanta enim est
 charitas patriæ, ut vestris etiam legionibus san-
 ctus essem, quod eam à me servatam esse memi-
 nissent. Sed fac te dedisse mihi quod non ade-
 misi: méque à te habere vitam, quia à te non
 sit erepta: liceat nunc mihi per tuas contume-
 lias hoc beneficium tueri ut tuebar, præsertim
 cum te hæc auditurum videres. Venisti Brun-
 disium, in sinum quidem, & in complexum tuæ
 mimulæ. Quid est? num mentior? quàm mise-
 rum est id negare non posse, quod sit turpissi-
 mum confiteri? si te municipiorum non pude-
 bat: nè veterani quidem exercitus? quis enim
 miles fuit, qui Brundisiis illam non viderit?
 quis,

quis, qui nesciret venisse eam tot dierum tibiam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam ferò se, quàm nequam hominem secutus esset, cognoscere? Italiae rursus percurratio eadem commite mimâ: in oppida militum crudelis & misera deductio: in urbe auri & argenti maximæque vini fœda direptio. Accessit, ut Cæsare ignaro cùm ille esset Alexandria, beneficio amicorum ejus magister equitum constitueretur, tum existimavit se suo jure cum Hippia vivere & equos vestigales Sergio mimo tradere: tum sibi non hanc quam nunc malè tuetur, sed M. Pisonis domum ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quò se verteret non habebat; nondum tanta à L. Rubrio, non à L. Turselio hæreditas venerat: nondum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus hæres successerat: erat ei vivendum latronum ritu ut tantum haberet quantum rapere potuisset. Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potius de iniquissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Rom. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? in cœtu verò populi Ro. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis fordibus: veniamus ad splendida Cæsar Alexandriam se recepit, felix, ut sibi quidem videbatur; meâ autem sententiâ, si quis Reip.

fit infest
ade J
sumpt
ret dol
ciacer
servitu
que an
tus tam
bus om
mens,
scelus
nemo,
sent ci
rent, u
omniur
tus igit
cam, t
isto loc
te execr
omnes
cos, & f
heluo i
tute ter
tibus,
cùm se
persona
ut est a
lè dilabu
quonam
dico me
auri nur
argenti,
& magn
uriosi h
rum pau
dis tam
nimal u

fit infelix, felix esse non potest. Hastâ positâ pro
 æde Jovis Statoris, bona, (misèrum me! con-
 sumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæ-
 ret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni vo-
 ci acerbissimæ subjecta præconis. Unâ in illâ re
 servitutis oblita civitas ingemuit, servientibus-
 que animis, cum omnia metu tenerentur, gemitus
 tamen populi Rom. liber fuit. Expectantibus
 omnibus, quisnam esset tam impius, tam de-
 mens, tam diis hominibusq; hostis, qui ad illud
 scelus sectionis auderet accedere, inventus est
 nemo, præter Antonium, præsertim cum tot es-
 sent circa hastam illam, qui alia omnia aude-
 rent, unus inventus est, qui id auderet, quod
 omnium fugisset, & formidasset audacia. Tan-
 tus igitur te stupor oppressit, vel, ut veriùs di-
 cam, tantus furor, ut primùm, cum sector, sis
 isto loco natus, deinde cum Pompeii sector, non
 te execrandum pop. Rom. non detestabilem, non
 omnes tibi Deos, omnes homines, & esse inimi-
 cos, & futuros scias? At quàm insolenter statim
 heluo invasit in ejus viri fortunas, cujus vir-
 tute terribilior erat populus Rom. exteris gen-
 tibus, justitiâ charior? In ejus igitur copias,
 cum se subitò ingurgitavisset, exultabat gaudio
 persona de mimo, *modo egens, repente dives*; sed,
 ut est apud poetam nescio quem, *Malè parta, ma-
 lè dilabuntur*: incredibile ac simile portenti est,
 quonam modo illa tam multa, quàm paucis non
 dico mensibus, sed diebus effuderit. Maximus
 auri numerus fuit, permagnum optimi pondus
 argenti, pretiosa vestis, multa & lauta supellex,
 & magnifica multis locis, non illa quidem lux-
 uriosi hominis, sed tamen abundantis. Ho-
 rum paucis diebus nihil erat. Quæ Charyb-
 dis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, a-
 nimal unum fuit: Oceanus, medius fidius, vix
 G videtur

videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum: apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atq; id locis pluribus: suggeriebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis fervorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta. Non modò usus patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbes, & regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset: At ejusdem ædes etiam & hortos. O audaciam immanem! ut ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquando nemo aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hæc te in domo tamdiu diversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum. An tu, illa vestibula, rostra, spolia cum aspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest. Quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es: tamen & te, & tua, & tuos nôsti. Nec vero te unquam neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere. Necesse est, quamvis sis, ut es violentus & furens, cum tibi objecta sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem. Me quidem miseret parietum ipsorum, atque testorum. Quid enim unquam domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more & sanctissimâ disciplinâ? fuit enim ille vir, P. C. sicut scitis,

cum

cum for
rebus ex
tis dom
stabula,
negat.
est. Mi
jussit, e
rasq; exe
probatu
us, quàm
quàm cre
hoc est d
Consul, &
lud Ant
nomine,
Consul, &
etiam col
es Anton
unt earu
exavisti
ivile bel
um, ope
imiditate
ti? Gust
orbueras
us: L. D
rum oc
ralio eff
sse servâ
s. Quib
usæ, cu
, cum p
ne quem
s ex Afr
isti; cu
ictatoris
litatis a

cum foris clarus, tum domi admirandus: neq;
 rebus externis magis laudandus, quam institutis domesticis. Hujus in ædibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinæ sunt. Etsi jam negat. Nolite, nolite quærere. Frugi factus est. Mimam illam suam suas res sibi habere jussit, ex duodecim tabulis claves ademit, forasq; exegit. Quàm porro spectatus civis, quàm probatus: cujus ex omni vita nihil est honestius, quàm quòd cum mima fecit divortium? At quàm crebrò usurpat, & Consul, & Antonius? hoc est dicere, & Consul, & impudicissimus: & Consul, & homo nequissimus. Quid enim est aliud Antonius? nam si dignitas significaretur in nomine, dixisset aliquando, credo, avus tuus & Consul, & Antonius. Nunquam dixit. Dixisset etiam collega meus, patruus tuus; nisi tu solus es Antonius. Sed omitto ea peccata, quæ non sunt earum partium propria, quibus tu Remp. vexavisti: ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum; quod natum, conflatum, susceptum, operâ tuâ est. Cur ei bello cum propter immoderatam tuam, tum propter libidines defuisti? Gustâras civilem sanguinem vel potiùs exorbueras: fueras in acie Pharsalicâ antesignanus: L. Domitium nobilissimum & clarissimum virum occideras: multosque præterea, qui de bello effugerant, quos Cæsar ut nonnullos foras servâisset, crudelissimè persecutus trucidâs. Quibus rebus tantis talibus gestis quid fuit causæ, cur in Africam Cæsarem non sequerere, cum præsertim belli pars tanta restaret? Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post ex Africâ reditum obtinuisti? quo numero vixisti; cujus tu imperatoris Quæstor fueras? Senatoris magister equitum, belli princeps, cruciatis auctor, prædæ socius, testamento, ut cum

ipse dicebas, filius, appellatus es de pecuniâ, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. Primò respondisti planè ferociter: & (nè omnia videar contra te) propemodùm æqua & iusta dicebas. A me C. Cæsar pecuniam? cur potius quàm ego ab illo; an ille sine me vicit? at nè potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra Consules, Imperatorésque Populi Rom. contra Senatum populumq; Romanum contra Deos Patrios arasque & focos, contra patriam tuli. Num sibi soli vicit? quorum facinus est commune, cur non sit eorum prædæ communis? jus postulabas: sed quid ad rem plus ille poterat. Itaq; excussis tuis vocibus, ad te, & ad prædes tuos milites misit: cum repente à te præclara illa tabula prolata, quibus fuit hominum de te erat? tantam esse tabulam tam varias, tam multas possessiones, ex quibus præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. Auctionem verò miserabilis aspectus, Vestis Pompeii multa, eaq; maculosa: ejusdem quædam argentea vasa collisa, sordidata mancipia: ut doleremus quicquam esse ex illis reliquiis, quod vendere possemus. Hanc tamen auctionem hæredes L. Rubri decreto Cæsaris prohibuerunt. Hæredes bat nebulo: quò se verteret, non habebat, quod in his ipsis temporibus domi Cæsaris percussus ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sicâ. De quo Cæsar in Senatu, apertè in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum propinopiam tuam, prorogatis diebus. Nè tu quidem sequeris. Tam bonus gladiator quidam tam citò accepisti? Hunc igitur quidquam, qui in suis partibus, id est, in suis

tunis tan
fectus est
tutò, ut
modo igit
ipienda
epiffes, d
ugnavit
ricâ, His
bella:
de meo
onsilium
anda cor
ii liberi
erit par
bant præ
os, laren
ras. Ha
ant legi
test esse
ontra Cn
señtore
m cum v
micaret
en quær
reverti
ditus mo
a. prode
redissen
e cum
ernâ.
eris, in
eas, si f
us te ip
flagiti
quàm
iderere
tueres, v

tunis tam timidus fuerit, pertimescat? Pro-
 fectus est tandem aliquando in Hispaniam: sed
 utò, ut ait, pervenire non potuit. Quónam
 modo igitur Dolabella pervenit? aut non sus-
 cepit ista causa, Antoni? aut cum sus-
 cepisses, defendenda usq; ad extremum. Ter de-
 pugnavit Cæsar cum civibus in Thessaliâ, A-
 e Poplicâ, Hispaniâ. Omnibus affuit his pugnis Do-
 labella: in Hispaniensi etiam vulnus accepit.
 de meo iudicio quæris, nollem: sed tamen
 consilium à principio reprehendendum, lau-
 danda constantia. Tu verò quis es? Cn. Pom-
 peii liberi primùm patriam repetebant. Esto:
 hæc causa communis. Repe-
 terant præterea deos penates, patrios, aras, fo-
 cularia, larem suum familiarem, in quæ tu inva-
 bulas. Hæc cum repeterent armis ii, quorum
 legibus (etsi in rebus iniquissimis quid
 test esse æqui?) tamen erat æquissimum
 contra Cn. Pompeii liberos Cn. Pompeii pugna-
 sectorem. An tu Narbone in Mensas hospiti-
 cum cum vomeres, Dolabella pro te in Hispaniâ
 micaret? qui verò Narbone reditus? & ta-
 quod quærebat, cur ego ex ipso cursu tam subi-
 revertissem. Exposui nuper, P. C. causam
 mei. Volui si possem, etiam ante Cal-
 prodesse Reip. nam quod quærebas quomo-
 didissem; primùm luce, non tenebris: de-
 cum calceis, & togâ, nullis nec caligis, nec
 in terna. At etiam aspicias me, & quidem ut
 in Hispaniâ, iratus. Nè tu mecum jam in gratiam
 propitius, si scias, quàm me pudeat nequitiae tuæ,
 Nè tuus te ipsum non pudet. Ex omnium omni-
 diator flagitiis nullum turpius vidi, nullum audi-
 gitur quàm quod, qui magister equitum fuisse ti-
 in fuisse, in proximum annum Consulatum
 tueres, vel potius rogares; is per municipia

Coloniaſq; Galliæ, à qua, nos tum, cum Conſulatus petebatur, non rogabatur, petere Conſulatum ſolebamus cum caligis & lucernâ cucurriſti. At videte levitatem. Cùm hora diei decima ferè ad Saxa rubra veniſſet, delituit in quadam cauponulâ, atq; ibi ſe occultans, perpotavit ad veſperum: inde ciſſo celeriter ad urbem adveſtus, domum venit capite obvoluto. Janitor, *Quis tu?* A Marco tabellarius. Confeſtim ad eam, cujus cauſâ venerat, deducitur, eique epiſtolam tradit. Quam cùm illa legeret ſiens (erat enim amatoriè ſcripta: caput autem literarum ſibi cum illa mimâ poſthac nihil futurum: omnem ſe amorem abjeciſſe illinc, atque in hanc transfudiſſe.) Cùm mulier ſleret uberiùs, homo miſericors ferre non potuit; caput aperuit; in collum invaſit. O hominem nequam (quid enim aliud dicam? magis propriè nihil poſſum dicere) ergò ut te catamitum, nec opinatò cùm oſtendiſſes præter ſpem mulier aſpiceret, idcirco urbem errore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbavi? Et domum quidem cauſam amoris habuiſti; foris etiam turpiorem, nè L. Plancus prædes tuos venderet. Productus autem in concionem à Tribuna pleb. cùm reſpondiſſes, te rei tuæ cauſâ veniſſe, populum in te dicacem etiam reddidiſti. Sed nimis multa de nugis. Ad majora veniamus. Cæſari ex Hiſpaniâ redeunti obviam longiſſimè proceſſiſti: celeriter iſti, & diſti, ut cognosceret te, ſi minùs fortem, tamen ſtrenuum. Factus es ei rursus neſci quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Caſar; quem planè preditum ære alieno, egetiſſimè, ſi eundem nequam hominem, aut cùmque cognoverat, hunc in familiaritatem benigniſſimè recipiebat. His igitur rebus præ-

rè c
quid
qui
re q
Dola
ret:
que
am a
Senat
ſtum
Hic a
prim
ficiſco
rum;
per ej
ſar ita
cerdor
ciis ve
facturu
credib
quid er
poſſe d
minùs
ùs, no
Conſul
onem.
ne nunc
videte
in Sena
prohibit
quod fec
vitii in
lo ſervan
tiis per
comitiis
ciare.
tia eſt,

rè commendatus, jussus es renunciari Consul, & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, indictus, illusus. Qua in re quanta fuerit utriusque vestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum & receptum intervertit, ad seque transtulit: tu ejus perfidiæ voluntatem tuam ascripsisti. Veniunt Cal. Jan. cogimur in Senatum. investus est copiosius multò in istum, & paratius Dolabella, quàm nunc ego. Hic autem iratus, quæ dixit, dii boni! Cum primum Cæsar ostendisset, se, prius quàm proficisceretur, Dolabellam Consulem esse jussurum; quem negant Regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret: Sed cùm Cæsar ità dixisset, tum hic bonus Augur, eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire, vel vitare posset; idque se facturum esse asseveravit. In quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite: quid enim? istuc, quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si Augur non esses, & Consul esses, minùs facere potuisses? Vide nè etiam facilis, nos enim nunciationem solùm habemus; Consules & reliqui magistratus etiam inspectionem. Esto hoc imperitè (nec enim ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam. Multis antè mensibus in Senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibitorum auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit. Quisquàmne divinare potest, quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cælo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges, & si quis servavit, non habitis comitiis sed prius quàm habeantur, debet nunciare. Verum implicata inscitia impudentia est, si nec scit quod Augurem, nec facit

quod prudentem decet. Atque ex illo die recordamini ejus usque ad Idus Martias consultum. Quis unquam apparitor tam humilis, tam abjectus; nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in adversam lecticam inferens, beneficia, quæ venderet, à collegâ petebat. Ecce Dolabellæ comitiorum dies; sortitio prærogativæ quiescit; renunciatur: tacet, prima classis vocatur; renunciatur: deinde, ut assolet, suffragia: tum secunda classis vocatur: quæ omnia citius sunt facta, quàm dixi. Confesso negotio bonus augur (Lælium diceret) alio die, inquit, ô impudentiam singularem! quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cælo servasse dixisti, neq; hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu jam Cal. Jan. futurum esse prævideras, & tantò antè prædixeras. Ergò herculè magnâ, ut spero, tuâ potiùs, quam Reip. calamitate e mentitur es auspicia: obstrinxisti P. Rom. religione. Augur Auguria, Consul Consuli obnunciavisti. Nolo plura, nè acta Dolabellæ videar convellere; quæ necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus Consul Dolabella: rursus, cum voles, salvis auspiciis creatus, si nihil est, cum Augur his verbis nunciat, quibus nunciasti: confitere te cum alio die dixeris, sobrium non fuisse: sin est aliqua vis in istis verbis, ea quæ sit, Augur à Collegâ requiro. Sed nè fortè ex multis rebus gestis, M. Antonii rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat, P. C. apparet esse commotum: fudat, pallet: quidlibet, modò nè nauseet, faciat, quod in porticu Minuciâ fecit. Quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire:

ut vid
pus I
lega t
coron
ras Lu
beres.
undè
sed at
scelus
popul
nus, s
esses;
minur
Po. R.
diam
quid p
itâ à p
lè serv
id cert
quenti
quid h
is om
stimul
bes sen
reor nè
am: d
digniu
dema,
esse, q
factis,
tuo, M.
diffe, Ca
ror, te
odisse,
tronibu
em vi
qui loc

ut videam ubi Rhetoris tanti merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in rostris collega tuus, amictus togâ purpureâ, in sellâ aureâ, coronatus : ascendis : accedis ad sellam : itâ eras Lupercus, ut te esse Consulem meminisse deberes. Diadema ostendis : gemitus toto foro : undè diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatam, & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi : ille cum plausu rejiciebat. Tu ergò unus, scelerate, inventus es, qui cùm autor regni esses; eum, quem collegam regni habebas, dominum habere velles : & idem tentares, quid Po. R. ferre & pati posset. At etiâ misericordiam captabas : supplex te ad pedes abjiciebas : quid petens? ut servires? tibi uni peteres, qui itâ à puero vixeras, ut omnia paterere, ut facile servires : à nobis populoq; Rom. mandatum id certè non habebas : ô præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! quid hoc turpius? quid fœdus? quid supplicis omnibus dignius? num expectas dum te stimulis fodiam? hæc te, si ullam partem habes sensûs, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor nè imminuam virorum summorum gloriam : dicam tamen dolore commotus, quid indignius, quàm vivere eum, qui imposuerit diadema, cùm omnes fateantur jure interfectum esse, qui abjecerit? At etiâ inscribi iussit in fastis, *Ad Lupe calia, G. Cesari, Dictatori perpetuo, M. Ant. Consulem, populi jussu regnum detulisse, Cesarem uti noluisse.* Jamjam minimè miror, te otium perturbare : Non modò urbem odisse, sed etiâ lucem : Cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiâ in diem vivere. Ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus, & judiciis esse pos-

test, quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? Ideone Lucius Tarquinius exactus? Spurius Cassius, Spurius Melius, Marcus Manlius necati, ut multis post seculis, à Marco Antonio, quod fas non est, Rex Romæ constitueretur? Sed ad auspicia redeamus, de quibus rebus Idibus Martiis fuit in Senatu Cæsar acturus. Quæro tum tu quid egisses? audiebam quidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. Sustulit illum diem fortuna Populi Romani: num etiam tuum de auspiciis iudicium interitus Cæsaris sustulit? Sed incidi in idem tempus, quod iis de rebus, in quas ingressa erat oratio, prævertendum est. Quæ tua fuga? quæ formido præclaro illo die quæ propter conscientiam scelerum desperatio vitæ? cum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te domum recepisti? ô mea semper frustra verissima auguria rerum futurarum: dicebam illis in capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam Rempub. te adhortarer: quoad metueres, omnia te promissurum; simulac timere desisisses, similem te futurum tui. Itaque cum ceteri Consulares irent & redirent, in sententiâ mansi: neque te illi die, neque postero vidi: neque ullam societatem optimis civibus cum improbissimo hoste fœdere ullo confirmari posse credidi. Post diem tertium veni in ardem Telluris, & quidem invitus, cum, omnes aditus armati obsiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? quamquam mihi subito inimicus extitisti, tamen me tui miseret, quod tibi invideris. Qui tu vir, dii immortales, & quantus fuisses si illi diei mentem servare potuisses! pacem habere

remu

remu
biler
tem.
diutu
dum
tum,
senti
lerat
tua r
illas
latus
eni d
torum
quos
mus
sters
natur
imm
figer
imm
Di
stuli
odiu
prox
tuta
do,
bam.
potu
toto
fingu
pulis
prov
quæ
cias
lia so
huj
bi es

remus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem. Quamquam te bonum *timor* faciebat, *non diuturni Magister officii*: improbum fecit ea, quæ dum timor abest, à te non discedit audacia. Etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri Tyranni, si illud funus fuit, sceleratissimè, præfuisi. Tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio; tu, tu, inquam, illas faces incendiisti, & eas, quibus semiuustum latus illius est, & eas quibus incensa L. Bellieni domus deflagavit. Tu illos impetus perditorum hominum, & ex maximâ parte fervorum, quos nos vi manûque repulimus, in nostras domus immisisti. Idem tamen quasi fuligine abstersâ, reliquis diebus in Capitolio præclara Senatus consulta fecisti: nè qua post Idus Martias immunitatis tabula, nève cujusquam beneficii figeretur. Meministi ipse de exulibus: scis de immunitate quid dixeris. Optimum verò quod Dictaturæ nomen in perpetuum de Repub. sustulisti: quod quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut ejus omnem propter proximum Dictatorem tolleres metum. Constituta Resp. videbatur aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia te gubernante naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius potuit sui esse dissimulis? inspectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur: neq; solum singulis veniebant immunitates, sed etiam populis universis: civitas non jam sigillatim, sed provinciis totis dabatur. Itaq; si hæc manent, quæ stante Rep. manere non possunt, provincias universas, P. C. perdidistis: neq; vestigia solum, sed etiam imperium populi Rom. hujus domesticis nundinis diminutum est. Ubi est septies millies sestertiûm, quod in tabulis,

lis, quæ sunt ad Opis, patebat? funestæ illius quidem pecuniæ, sed tamen, si iis, quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis posset vindicare. Tu autem H. S. quadringenties, quod Idibus Martiis debuisti, quonam modo ante Calend. Aprilis debere desisti? quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia, quæ à diversis emebantur non insciente te: sed unum egregium de Rege Deiotaro Pop. Rom. amicissimo decretum in Capitolio fixum: quo proposito nemo erat, qui in ipso dolore rictum posset continere. Quis enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæsar? æquè atq; huic ordini ut equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus quibus Rempub. Pop. Rom. charam esse sentiebat. Is igitur, à quo vivo, nec præsens nec absens quicquam æqui bonive impetravit, apud mortuum factus est gratus. Compellârat hospitem præsens, computârat, pecuniam imperârat, in ejus tetrarchiam unum ex Græcis comitibus suis collocârat: Armeniam abstulerat à Senatu datam. Hæc vivus eripuit, reddidit mortuus; at quibus verbis? modò æquum sibi videri, modò non iniquum. Mira verborum complexio; at ille nunquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quicquam sibi, quod nos pro illo postularem, æquum dixit videri. Syngrapho H. S. centies per legatos viros bonos, sed timidos, & imperitos, sine Sexti, sine reliquorum hospitem Regis sententiâ, factâ in gynæceo: quo in loco plurimæ res venire, & veneunt. Quâ ex syngraphâ quid sis acturus, meditare censeo. Rex enim ipse suâ sponte nullis commentariis Cæsar, simulatque audivit ejus interitum, suo Marte res suas recuperavit. Sciebat homò sapiens, jus semper hoc fuisse ut quæ

Tyranni

Tyranni
quibus
tur Ju
est Jun
syngra
ante sy
emit:
se poss
nendi,
Quid e
numen
tiam in
rum li
vi num
append
quàm
quâ civ
galibu
tum P
tis es
Cæsari
potuit
fare vi
creti (i
tam pe
emptor
bus leg
sector
eorum
simile
reliqui
quàm
simili
diâ sim
co patr
res, no
dam in

Tyranni eripuissent, ea, Tyrannis interfectis, ii, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur Jurisconsultus, nè iste quidem, qui tibi uni est Jurisconsultus, per quem hæc agis, ex istâ syngraphâ deberi dicet pro iis rebus, quæ erant ante syngrapham recuperatæ. Non enim à te emit : sed priùs quàm tu suum sibi venderes, ipse possedit : ille vir fuit ; nos quidem contemnendi, qui autorem odimus, acta defendimus. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar ? quorum etiam imitatores sunt, qui ea tanquam gladiatorum libellos palam venditent. Itaq; tanti acervi nummorum apud istum construuntur, ut jam appendantur, non numerentur pecuniæ. At quàm cæca avaritia est ? nuper fixa tabula est, quâ civitates locupletissimæ Cretensium vestigalibus liberantur : statuiturq; nè post M. Brutum Proconsulem, sit Creta provincia. Tu mentis es compos ? tu non constringendus ? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cùm Creta nihil ad Brutum, Cæsare vivo, pertineret ? At hujus venditione decreti (nè nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidistis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor. Et de exilibus legem quam fixisti, Cæsar tulit ? nullius infector calamitatem : tantum queror, primùm eorum redditus inquinatos, quorum causam dissimilem Cæsar judicaverit : deinde nescio cur reliquis idem non tribuas. Neque enim plus quàm tres, aut quatuor reliqui sunt, qui in simili calamitate fuerint : cur tuâ misericordiâ simili non fruuntur ? cur eos habes in loco patui ? de quo ferre, cùm de reliquis ferres, noluisti : quem etiam ad Censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparâsti, quæ

quæ & risus hominum & querelas moveret. Cur autem ea comitia non habuisti? an quia Tribunus plebis sinistrum fulmen nunciabat? tua quid interest? nulla auspicia sunt tuorum, cum sis religiosus; quid? eundem in Septemviratu nonne destituisi? intervenit enim: quid metuisti? credo ne salvo capite negare non posses. Omnibus eum contumeliis onerasti, quem patris loco, si ulla pietas in te esset, colere debebas. Filiam ejus sororem tuam ejecisti, falsâ conditione quæsitâ, & ante perspectâ non est satis: probri insimulasti pudicissimam foeminam: quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti. Frequentissimo Senatu Calpurnio Jan. sedente patruo, hunc tibi esse cum Dolabella odii causam ausus es dicere, quod ab eo forori, & uxori tuæ stuprum oblatum esse comperisses. Quis interpretari potest, impudentiôrne qui in Senatu; an improbiôr, qui in Dolabellam; an impuriôr, qui patre audiente: an crudeliôr qui in illam miseram tam spurcè, tam impiè dixeris? Sed ad chirographa redeamus. Quæ fuit tua cognitio? acta enim Cæsaris paci causâ confirmata sunt à Senatu: quæ quidem Cæsar egisset, non ea, quæ Cæsarem egisse dixisset Antonius. Unde ista erumpunt? quo autore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veneunt? At sic placuerat, ut ex Calendis Juniis de Cæsaris actis cum consilio cognosceretis. Quod fuit Consilium? quem unquam advocasti? quas Calendas Junias expectasti? an eas, ad quas te peragratis veteranorum colonis, stipatum armis retulisti? ô præclaram illam percurstationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es: quemadmodum illam adieris vel potiùs penè non adieris, scimus, cui tu urbem

minitaris

mini
tolla
tio?
sam
trim
qui c
tibus
nus p
& co
mas
jam c
hæ q
Pop.
fereb
si te
tum
redea
Cæsa
teras
respo
colon
colon
esset
colon
ipsola
bato,
pauci
& ara
mere
rentis
religi
nis fa
Cassin
quo i
Turse
posset
tabul

minitaris. Utinam conere, ut aliquando illud *penè* tollatur, atque nobilitata sit tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furiosam vinolentiam tuam proferam? tua ista detrimenta sunt, illa nostra. Agrum Campanum, qui cùm de vectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum Reip. vulnus putabamus: hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus dividebas, mimos dico, & mimas in agro, P. C. Campano collocatos. Quod jam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes Campani, & Leontini in Pop. Rom. patrimonio glandiferæ, & fructuosæ ferebantur. Medico tria millia jugerum, quasi te sanum fecisset. Rhetori duo, quasi disertum facere potuisset: Sed ad iter, Italiamque redeamus. Deduxisti coloniam Casilinum, quod Cæsar antè deduxerat. Consuluisi me per literas de Capuà tu quidem, sed idem de Casilino respondissem: possesne ubi colonia esset, eò coloniam novam jure deducere? negavi in eam coloniam, quæ esset auspicatò deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci: colonos novos ascribi posse rescripsi: tu autem ipsolentiâ elatus, omni auspiciorum jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo, erat paucis annis antè deducta, ut vexillum videres, & aratrum circumduceres: cujus quidem vomere portam Capuæ penè perstrinxisti, ut florentis coloniæ terrorium minueretur. Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis sanctissimi atque integerrimi viri fundum Cassinatem; quo jure? quo ore? eodem inquires, quo in hæredum L. Rubrii, quo in hæredum L. Turselii prædia, quo in reliquas innumerabiles possessiones; & si ab hastâ, valeat hasta, valeant tabulæ, modò Cæsaris, non tuæ: quibus debuisti,

non

non quibus tu te liberavisti. Varronis quidem Cassinatem fundum quis veniisse dicit? quis hastam istius venditionis vidit? quis vocem præconis audivit? misisse te dicis Alexandriam, qui emeret à Cæsare; ipsum enim expectare magnum fuit. Quis verò audivit unquam (nullius autem salus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam esse detractam? Quòd si etiam scripsit ad te Cæsar ut redderes; quid satis potest dici de tantâ impudentiâ? Remove gladios illos parumper, quos videmus: jam intelliges aliam causam esse hastis Cæsaris, aliam confidentiæ & temeritatis tuæ. Non enim te dominus modò illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes, procurator, arcebit. At quàm multos dies in eâ villâ turpissimè es perbacchatus? ab horâ tertiâ bibebatur, ludebatur, vomebatur. O testa ipsa misera, quàm dispari domino! quanquam quomodo iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ in illâ villâ antea dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ, ratio, omnisque doctrina. At verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum: natabant pavimenta vino: madebant parietes: ingenui pueri cum meritoriis: scorta inter matres-familiâs versabantur. Casilino salutatum veniebant, Aquino, Interamnâ: admissus est nemo, jure id quidem. In homine enim turpissimo obsolebant dignitatis insignia. Cùm inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit (ut est frequens municipium) magna sanè multitudo; at iste opertâ lecticâ latus est per oppidum, ut mortuus. Stultè Aquinates:

nates:

nates:
gnini:
derunt
tarent.
omnes
præfer
ret Mu
diatoru
ego ill
morem
avit P
tos pat
cio, st
ut Basi
quos o
esse ill
dies il
venera
re tibi
fuerun
cio.
quiden
quiden
ut dist
Roman
neram
steado
deram
ti, nec
ria est
scutat
mus.
confue
Senatu
metu
Senatu
& por

nates : sed tamen in viâ habitabant, quid Anagnini ? qui cùm essent devii, obviam ei descenderunt, ut istum, tanquam si esset consul, salutarerent. Incredibile dictu: sed tum nimis inter omnes constabat, neminem esse resalutatum : præsertim, cum duos secum Anagninos haberet Mustelam, & Laconem : quorum alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. Quid ego illas istius minas, contumeliâsque commorem, quibus investus est in Sidicinos ? vexavit Puteolanos, quodd C. Cassium, quodd Brutos patronos adoptâssent : magno quidem iudicio, studio, benevolentia, charitate, non ut te, ut Basilium vi & armis, & alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modò esse illorum cliens. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit, cùm illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro evertit ; quâre tibi nunciâtâ, ut constabat inter eos, qui unâ fuerunt, concidisti. Quid evenerit postea, nescio. Metum credo valuisse, & arma. Collegam quidem de cœlo detraxisti : effecistisque non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certè, ut dissimilis esset sui. Qui verò reditus inde Romam ? quæ perturbatio totius urbis ? meminimus Cinnam nimis potentem ; Syllam postea dominantem, modò Cæsarem regnantem videramus : erant fortasse gladii, sed ii absconditi, nec itâ multi : ista verò quæ & quanta barbaria est ? agmine quadrato cum gladiis sequuntur scutati milites : Scutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, P. C. consuetudine obduruimus : Calen. Junii cum in Senatum, ut erat constitutum venire vellemus, metu perterriti repentè diffugimus. At iste, qui Senatu non egeret, neque desideravit quenquam, & potiùs discessu nostro lætatus est, statim
illa

illa mirabilia facinora effecit: qui chirographa Cæsaris defendisset lucri sui causâ, is leges Cæsaris, easque præclaras, ut Rempub. concutere posset, evertit. Numerum annorum provinciis prorogavit: Idemque, cùm aëtorum Cæsaris defensor esse deberet, & in publicis, & in privatis rebus acta Cæsaris rescidit. In Publicis actis nihil est lege gravius: in privatis firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit, alias, ut tolleret promulgatas, promulgavit. Testamentum irritum fecit: quod etiam infimis civibus semper obtentum est. Signa, tabulas, quas populo Cæsar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeii deportavit, partim in villam Scipionis. Et tu in Cæsaris memoriâ diligens? tu illum amas mortuum? quem is majorem honorem consecutus erat, quàm ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Julio M. Antonius. Quid igitur cessas? cur non inaugurare? fume diem: vide, qui te inauguret: collega sumus: nemo negabit. O detestabilem hominem; sive quòd Tyranni sacerdos es, sive quòd mortui. Quæro deinceps, num hodiernus, dies, quis sit, ignores? nescis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse? te ipsum autem ad populum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur? cur non sumus prætextati? cur honorem Cæsari tuâ lege datum deferi patimur? an supplicationes addendo diem contaminari passus es? pulvinaria noluisti? aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserva. Quæres placeâtne mihi pulvinar esse, fastigium, flaminem? mihi verò nihil istorum placet. Sed tu, qui acta Cæsaris defendis, quod potes dicere, cur alia defen-

das,

das,
nia
Qui
tiam
um:
nunq
nis
ad ha
reper
pond
mus
hodi
loqu
ronâ
cum
non
max
cis in
Nōn
in f
posse
præ
sept
quel
sed
con
utu
jux
um
Hab
defe
omn
qua
cup
cen
vol
Rep

das, alia non cures? nisi fortè vis fateri, te omnia quæstu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? exspecto enim eloquentiam tuam. Disertissimum cognovi avum tuum: at te etiam apertiozem in dicendo. Ille nunquam est nudus concionatus: tuum hominis simplicis pectus vidimus. Respondebisne ad hæc? aut omninò hiscere audebis? ecquid reperiēs ex tam longa oratione meâ, cui te respondere posse confidas? Sed præterea omittamus: hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. Cur armatorum coronâ Senatus septus est? cur me tui satellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non patent? cur homines omnium gentium, maximè barbaros, Ithyreos, cum sagittis deducis in forum? Præsidii sui causâ se facere dicit *Perd*
 * Nonne igitur millies perire est melius, quàm *rat*
 in suâ civitate sine armatorum præsidio non posse vivere? Sed nullum est istuc, mihi crede, præsidium. Charitate, & benevolentia civium septum oportet esse, non armis. Eripiet, extorquebit tibi ista Pop. Rom. utinam salvis nobis: sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis consiliis uteris, non potes esse, mihi crede, diuturnus. Etenim ista tua minimè avara conjux, quam ego sine contumeliâ describo, nimium debet diu Pop. Rom. pensionem tertiam. Habet Pop. Rom. ad quos gubernacula Reipub. deferat: qui ubicunque terrarum sunt, ibi est omne Reipub. præsidium, vel potius ipsa Resp. quæ se adhuc tantummodo ultra est, nondum recuperavit. Habet quidem certè Respub. adolescentes nobilissimos, paratos defensores. Quum volent, illi cedant, otio consulentes: tamen à Rep. revocabuntur. Et nomen pacis dulce est,
 &

& ipsa res salutaris. Sed inter pacem & servitutum plurimum interest. *Pax est tranquilla libertas*: servitus, malorum omnium postremum, non modò bello, sed morte etiam repellendum. Quòd si se ipsos illi nostri liberatores è conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt: illi quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinius Brutus bello est persecutus; qui tamen rex fuit cum esse Romæ Regem liceret. Spu. Cassius, SURIUS MELIUS, M. Manlius propter suspicionem regni appetendi sunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. Quod cùm ipsum factum per se præclarum atque divinum est, tum expositum ad imitandum: præsertim cùm illi eam gloriam consecuti sunt, quæ vix cælo capi posse videatur. Etsi enim satis in ipsâ conscientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam sustulisti: pone ante oculos lætitiâ Senatûs populique Romani: confer cum nummatione tuâ tuorumque, tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum intersit. Sed nimirum, ut quidam morbo aliquo, & sensûs stupore suavitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Sed si te laus allicere ad rectè faciendum non potest; nè metus quidem à fœdissimis factis potest avocare. Judicia non metuis? si propter innocentiam, laudo: si propter vim, non intelligis ei, qui isto modo judicia non timeat, quid temendum sit? Quòd si non metuis viros fortes, egregiosque cives, quòd à corpore tuo prohibentur armis: tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ est autem vita, dies &

noctes

noctes
habes
habui
ullâ
nium,
dilige
calam
regna
pericu
bus,
dinen
versar
multa
metu
endi.
confe
es cor
ab ill
quòd
crede
veret
satis
chrus
ranni
tuler
de, a
tas
Rem
busq
cum
vider
Rem
temp
Qui
sent
nam
jamo

noctes timere à suis? nisi verò aut majoribus habes beneficiis obligatos, quàm ille quosdam habuit ex iis, à quibus est interfectus: aut tu es ullà re cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literatura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamvis Reipub. calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitaverat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis epulis, multitudinem imperitam delenierat: suos præmiis, adversarios clementiæ specie devinxerat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati partim metu, partim patientiâ, consuetudinem serviendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum, cæteris verò rebus nullo modo es comparandus. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo Reipub. sunt iniusta, hoc tamen boni est, quòd didicit jam Pop. Rom. quantum cuique crederet, quibus se committeret, à quibus caveret. Hæc igitur non cogitas? nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quàm sit re pulchrum, beneficio gratum, famâ gloriosum, Tyrannum occidere? an cum illum homines non tulerint, te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas expectabitur. Respice quæso aliquando Rempub. M. Antoni, quibus ortus sis, non quibusquam vivas, considera: mecum ut voles, cum Repub. redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris: ego de me ipso profitebor. Defendi Rempub. adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. Quinetiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte meâ libertas civitatis potest. Utinam aliquando dolor Pop. Rom. pariat, quod iamdiu parturit. Etenim si abhinc annos prope viginti

viginti hoc ipso in templo negavi, posse mortem immaturam esse Consuli: quanto verius nunc negabo seni? Mihi verò, P. C. jam etiam optanda mors est perfuncto rebus iis, quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modò hæc opto: unum, ut moriens Pop. Rom. liberum relinquam: hoc mihi majus à diis immortalibus dari nihil potest: alterum, ut ità cuique *veniat, ut de Rep. quisque mereatur.

ORATIO XI.

Quæ est pro

LEGE MANILIA.

Fac. Omphali Argumentum.

Quum Mithridates, Ponti Rex, atrox & maximum bellum universo nomini Romano inferret, anno urbis conditæ DCLXII, quo tempore primum dissidium civile in Romani populi viscera gliscebatur: eum Sylla primum magnis cladibus affectum oppressit. Conversum deinde, ac majoribus quàm antea copiis, adeoque totius regni sui mole, ceu quadam diluvie, totum penè orientem ac septentrionem invadentem, L. Lucullus incredibili superavit virtute: confecturus bellum universum, nisi militum suorum imperium omne detractantium virtute destitutus, aut à Senatu in urbem fuisset revocatus. Saviente interea Mithridate, ac impunè grassante, C. Manilius Tri-

bunus

ORATIO

bunus
Galat
antè
li bel
quonia
losa e
homin
si vid
tur:
res, le
ceteris
sentent
peium
tollend
necessa
milita
res su
guit et
peio,
cælesti
tat.

Quæ
Et
a
dicen
men ho
ique m
meæ
e prohi
ndum
tem, st
genio,
ne m
nsmitt
us unq

nor-
rius
iam
quas
hæc
rum
tali-
ique

bunus plebis legem tulit, ut Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, ac ceteræ Provinciæ, quas antè Lucullus obtinuit, cum exercitu & navali bello Cn. Pompeio mandaretur. Hæc lege quoniam Pompeii potentia, quæ multis formidolosa erat, nimium augeri, libertas publica unius hominis arbitrio occupari, & Lucullus suâ quasi victoriâ ac triumphî gloriâ privari videbatur: Hortensius & Q. Catulus, viri consulares, legis promulgationi intercedere conabantur, ceteris metu plebis conticentibus. Contra horum sententias Cicero mirè perorat, Magnum Pompeium non humanis, sed divinis laudibus extollendo, & nomen ejus à quatuor imperatorî necessariis commendando: scientiâ videlicet rei militaris, virtute, auctoritate, felicitate. Quas res summas esse in Pompeio demonstrat. Et arguit etiam pro Gabinio: ut detur Legatus Pompeio, & exquisitis rationibus, divinâ penè æ cælesti eloquentiâ contraria argumenta confutat.

A.

Exordium

mani-
ret, an-
primum
a glis-
bus affe-
ajoribus
sui mo-
tem ac
incredi-
um uni-
omne de-
enatu in
rea Mi-
lius Tri-
bunus

Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, dicendum ornatissimus est visus, Quirites: men hoc aditu laudis, qui semper optimo- que maximè patuit, non mea me voluntas, meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susce- pe prohibuerunt. Nam cùm antea per ætatem indum hujus auctoritatem loci contingere au- tem, statuerémque, nihil huc nisi perfectum genio, elaboratum industriâ afferri oportere, me meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Ità neque hic locus va- nus unquam fuit ab iis qui vestram causam de- fenderent;

fenderent; & meus labor in privatorum periculis castè integrèque versatus, ex vestro beneficio fructum est amplissimum consecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centuriis cunctis renunciatus sum, facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præscriberetis. Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vestris honoribus mandandum esse voluistis: & agendum facultatis tantum, quantum hominibus vigilantibus ex forensi usu propè quotidiana diciendi exercitatio potuit afferre: certè & si quid etiam dicendo consequi possum; iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. Atque illud imprimis mihi lætandum jure esse video, quod in hac insolitâ mihi ex hoc loco ratione diciendi, causa talis oblata est, in quâ oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeii singulari eximiâque virtute. Hujus autem orationis difficilior est exitus, quàm principum invenire. Itaque non mihi tam cognitus quàm modus in dicendo quærendus est. Atque ut inde oratio mea proficiatur, unde huiusmodi omnis causa ducitur: Bellum grave & periculosum vestris vectigalibus, atque sociis, à ceteris nobis potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigraue: quorum alter relictus, alter successit, occasionem sibi ad occupandam Asiâ oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asiâ quodam diè literæ, quorum magnæ res aguntur, vestris vectigalibus exercendis occupatæ; & ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illis ordine, causam reipubl. periculâque rerum suarum detulerunt. Bithyniæ, quæ nunc nostra provincia est, vicos exustos esse compluribus

Narratio.

regni
vecti
Lucu
dere
tum
ab om
ratore
num
Causa
confid
belli,
tore d
jusmo
arque
Roma
gna in
ri trad
corum
gravia
Roman
paci o
guntur
vobis,
Et quo
ceteras
enda e
o sup
it, atq
nine:
ivitati
gnifica
andósq
nullam
o illo
esimun
o nequ
d eme

regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris
 vectigalibus, totum esse in hostium potestate :
 Lucillum magnis rebus gestis ab eo bello disce-
 dere : huic qui succurrerit, non satis esse para-
 tum ad tantum bellum administrandum : unum
 ab omnibus sociis & civibus ad id bellum impe-
 ratorem deposci atque expeti, eundem hunc u-
 num ab hostibus metui, præterea neminem.
 Causa quæ sit videtis : nunc quid agendum sit
 considerate. Primum mihi videtur de genere
 belli, deinde de magnitudine, tum de impera-
 tore deligendo esse dicendum. Genus est enim e-
 iusmodi, quod maximè vestros animos excitare
 atque inflammare debet : in quo agitur populi
 Romani gloria, quæ vobis à majoribus cum ma-
 gna in rebus omnibus, tum summa in re milita-
 ri tradita est : agitur salus sociorum, atq; ami-
 corum, pro quâ multa majores vestri magna &
 gravia bella gesserunt : aguntur certissima pop-
 uli Romani vectigalia & maxima : quibus amissis, &
 pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis : a-
 guntur bona multorum civium, quibus est, & à
 vobis, & ab imperatoribus reipub. consulendum.
 Et quoniam semper appetentes gloriæ præter
 ceteras gentes atque avidi laudis fuistis, de-
 menda est vobis illa macula Mithridatico bel-
 lo superiore suscepta, quæ penitus jam infe-
 lit, atque inveteravit, in populi Romani no-
 mine : quod is, qui uno die, totâ Asiâ tot in-
 civitatibus, uno nuncio, atque unâ literarum
 significatione, cives Romanos necandos truci-
 andosque denotavit, non modò adhuc pœnam
 nullam suo dignum scelere non suscepit ; sed
 illo tempore annum jam tertium & vi-
 cesimum regnat ; & ità regnat, ut se non Pon-
 to neque Cappadociæ latebris occultare velit ;
 sed emergere è patrio regno, atque in vestris

*Propo-
siti-
Distri-
butio.*

*Confir-
matio*

vestigalibus, hoc est, in Asiæ luce, versari.
 Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contem-
 derunt imperatores, ut ab illo insignia victo-
 riæ, non victoriam reportârint. Triumphavit
 L. Sulla, triumphavit L. Muræna de Mithridate
 duo fortissimi viri, & summi imperatores; sed
 ita triumphârunt, ut ille pulsus superatûsque
 regnaret. Veruntamen illis imperatoribus laus
 est tribuenda quòd egerunt: venia danda, quòd
 reliquerunt: propterea quòd ab eo bello Sul-
 lam in Italiam respública, Murænam Sulla re-
 vocavit. Mithridates autem omne reliquum
 tempus, non ad oblivionem veteris belli, sed
 ad comparisonem novi contulit. Qui postea
 quàm maximas ædificâset, ornâsetque classes
 exercitusque permagnos, quibuscumque ex ger-
 tibus potuisset, comparâset, & se Bosporani
 finitimis suis bellum inferre simulâset; usque
 Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces
 quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum
 duobus in locis disjunctissimis maximèque dive-
 sis uno consilio, à binis hostium copiis bellum
 terrâ marique gereretur, vos ancipiti contenti-
 ne distracti, de imperio dimicaretis. Sed tem-
 men alterius partis periculum, Sertorianæ a-
 que Hispaniensis, quæ multo plus firmamen-
 ac roboris habebat, Cn. Pompeii divino con-
 silio ac singulari virtute depulsum est: in al-
 terâ parte ita res à Lucullo summo viro
 administrata, ut initia illa gestarum rerum ma-
 gna atque præclara, non felicitati ejus, sed vir-
 tuti: hæc autem extrema, quæ nuper accide-
 runt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse
 videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco
 & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus
 detracta oratione nostrâ, neque falsa affir-
 matione esse videatur: Sed pro vestri imperii dig-

versari
 conten-
 a victo-
 mphavi-
 hridate
 res; sed
 ratúsque
 ibus lau-
 da, quòd
 illo Sul-
 Sulla re-
 eliquum
 belli, sed
 i poste-
 e classes
 ex gen-
 osporan-
 ; usq; i
 eos duc-
 ut, cum
 éq; dive-
 is bellu-
 contenti-
 Sed t
 orianæ a
 armamen-
 no con-
 st: in
 no viro
 erum ma-
 s, sed vi-
 er acci-
 uenda e-
 alio lo-
 era laus
 falsa affi-
 erii dig-

tate atq; gloriâ, quoniam is est exorsus orationis
 meâ, videte quem vobis animum suscipendum
 putetis. Majores vestri sæpe mercatoribus ac na-
 vicularibus injuriosius tractatis, bella gesse-
 runt: vos, tot civium Romanorum millibus u-
 no nuncio atq; uno tempore necatis, quo tandem
 animo esse debetis? legati quod erant appellati
 superbius, Corinthum patres vestri totius Græ-
 ciæ lumen extinctum esse voluerunt: vos eum
 regem inultum esse patieminis, qui legatum P.
 Romani consularem, vinculis ac verberibus atq;
 omni supplicio excruciatum necavit? illi liber-
 tatem civium Romanorum imminutam non tu-
 erunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus le-
 gationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos
 legatum populi Romani omni supplicio interfe-
 ctum, inultum relinquetis? Videte, nè ut illis
 pulcherrimum fuit tantam vobis imperii gloriam
 relinquare, sic vobis turpissimum sit, illud, quod
 accepistis, tueri & conservare non posse. Quid,
 quod salus sociorum summum in periculum ac
 discrimen vocatur? Regno expulsus est Ario-
 arzanes rex, socius populi Romani atq; amicus:
 imminet duo reges toti Asiæ, non solum vo-
 bis inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque
 amicis: civitates autem omnes cuncta Asia, at-
 que Græcia, vestrum auxilium expectare pro-
 pter periculi magnitudinem coguntur: impe-
 ratorem à vobis certum deprecari, cum præ-
 sertim vos alium miseritis, neque audent, ne-
 que se id facere summo sine periculo posse ar-
 bitrantur: vident & sentiunt hoc idem, quod
 vos, unum virum esse, in quo summa sunt
 omnia, & eum prope esse quo etiam carent
 gravius: cujus adventu ipso, atque nomine, ta-
 met si ille ad maritimum bellum venerit, ta-
 men impetus hostium repressos esse intelligunt

ac retardatos. Hi vos quoniam liberè loqui non licet, tacitè rogant ut se quoque, sicut ceterarum provinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis: atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd ejusmodi in provinciam homines cum imperio missimus, ut etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præsentem vident, tantam temperantiâ, tantam mansuetudine, tantam humanitate, ut ii beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissimè commoratur. Quare si proprios socios nullâ ipsi injuriâ lacessiti majores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Ætoliis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos studio convenit injuriis provocatos, sociorum salutem unâ cum imperii vestri dignitate defendere? præsertim cum de vestris maximis vestigalibus agatur? Nam cæterarum provinciarum vestigalia, Quirites, tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia verò tam opima est, & fertilis, & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis provincia Quirites, si & belli utilitatem & pacis dignitatem sustinere vultis, non modò à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Nam cæteris in rebus cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vestigalibus, non solum adventus mali, sed etiam ammetus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiarum non longè absunt, etiamsi irruptio facta nulla sit; tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio

PI
gatio con
decumis
vari pote
rumore pe
titur. Q
eos qui v
exercent,
maximis
no equita
figal auf
maximas,
quas in po
e habere
trui posse
servaverit
ate, sed e
Ac nè il
quod mil
stem de
orum b
quorum v
habenda e
homines &
iones, &
unt: quo
curæ vobi
vos esse re
ordinem,
orum or
eris ex o
partim in
ibus con
in eâ pr
habent.
num coru
hibere: S
calamitat

gati

gatio conquiescit. Ità neq; ex portu, neque ex
 decumis, neque ex scripturâ vestigial conser-
 vari potest. Quare saepe totius anni fructus uno
 rumore periculi, atque uno belli terrore, amit-
 titur. Quo tandem animo esse existimatis, aut
 eos qui Vestigialia vobis pensitant, aut eos qui
 exercent, atque exigunt; cùm duo reges cum
 maximis copiis prope adsint, cùm una excur-
 sio equitatûs perbreve tempore totius anni ve-
 stigial auferre possit: cùm publicani familias
 maximas, quas in salinis habent, quas in agris,
 quas in portubus atq; custodiis, magno periculo
 se habere arbitrantur? putatisne vos illis rebus
 frui posse, nisi eos qui vobis fructuosi sunt con-
 servaveritis, non solum (ut antea dixi) calami-
 tate, sed etiam calamitatis formidine liberatos?
 Ac nè illud quidem vobis negligendum est,
 quod mihi ego extremum proposueram, cùm
 essem de belli genere dicturus, quod ad mul-
 torum bona civium Romanorum pertinet:
 quorum vobis pro vestrà sapientiâ, Quirites,
 habenda est ratio diligenter. Nam & publicani,
 homines & honestissimi, & ornatissimi, suas ra-
 tiones, & copias, in illam provinciam contule-
 runt: quorum ipsorum per se res & fortunæ
 curæ vobis esse debent. Etenim si vestigialia ner-
 vos esse reipublicæ semper duximus; eum certè
 ordinem, qui exercet illa, firmamentum cate-
 norum ordinum rectè esse dicemus. Deinde cæ-
 teris ex ordinibus homines gnavi, & industrii
 partim in Asiâ negotiantur, quibus vos absen-
 tibus consulere debetis: partim suas & suorum
 in eâ provinciâ pecunias magnas collocatas
 habent. Erit igitur humanitatis vestræ, mag-
 num eorum civium numerum calamitate pro-
 hibere: Sapientiæ, videre multorum civium
 calamitatem à rep. sejunctam esse non posse.

Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoriâ recuperare. Neque enim iisdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem: deinde quod nos eadem Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id certè calamitate docti memoriâ retinere debemus. Nam tum, cùm in Asiâ res magnas permulti amiserunt, scimus, Romæ solutione impeditâ, fidem concidisse. Non enim possunt unâ in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempub. & mihi credite id quod ipsi videtis. Hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ quæ in foro versatur, implicita est cum illi pecuniis Asiaticis, & cohæret: ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republicâ defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine paucè dicam. Potest enim hoc dici belli genus essetâ necessarium, ut sit gerendum, non esse in magnum, ut sit pertimescendum. In quo maxime laborandum est nè fortè à vobis, quæ diligentissimè providenda sunt, contempnentur esse videantur. Atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro & sapientissimo homini, & magno Imperatori, debeatur: dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas, urbemque Asiæ clarissimam nobisque amicissimam Cyzicenorū obsessam esse ab ipso rege ma-

imâ m
sime; l
summi
dem in
quæ d
flamma
pressam
tis præ
legionib
mano ex
Amisun
gis, om
râsque u
no aditu
liatum r
ges atq;
hæc om
gris vect
esse laud
tis, à nu
que caus
esse laud
admodum
se magn
enim sin
suo regn
dem Po
dicitur:
membra
retur, di
sa, mœro
di retard
mam vir
rumque
bus accep
Asiâ dir
in Ponto

imâ multitudine, & oppugnatam vehementissime; L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis præliis esse deletas: patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui antè populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopem atq; Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterâsque urbes Ponti & Cappadociæ permultas uno aditu atque adventu esse captas: regem spoliatum regno patrio, atque avito, ad alios se reges atq; alias gentes supplicem contulisse: atq; hæc omnia salvis populi Romani fociis atq; integris vectigalibus sunt gesta. Satis opinor hoc esse laudis, atq; ità reputo, ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrestant legi, atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ità sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites, non enim sine causâ quæri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: Quam prædicant in fugâ, fratris sui membra in iis locis, quâ se parens persequeretur, dissipavisse; ut eorum collectio dispersa, mœrorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex totâ Asiâ direptas in suum regnum congefserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri

colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. Ità illum in persequendi studio morror, hos lætitia retardavit. Hunc in illo timore & fugâ Tigranes rex Armenius accepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. Cujus in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Rom. neque laceffendas bello, neque tentandas putavit. Erat etiam alia gravis atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causâ, in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ità nationes multæ atque magnæ novo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commovebatur. Hic jam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex iis locis à militibus nostris reditus magis maturus quàm processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmârat; & eorum, qui se ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam ferè sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facilè multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum qui aut reges sunt, aut vivunt in regno; quod regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cùm se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter

P
præter
sus era
ercitum
fecit.
solent,
nostram
aures L.
sermon
gravissim
tamen
fortasse
perii di
emplo p
pendiis
oni trad
vos con
lum fut
tentissim
integræ
vetere e
ba feciss
se ipso
restat ut
do, ac t
videatur
um, atq
retis, u
quemna
bello præ
sit unus
hominu
antiquit
res est,
dubium
mo, in
inesse o
tutem, a

præter spem acciderat, ut eam, postea quam pul-
sus erat, terram unquam attingeret; sed in ex-
ercitum vestrum clarum atq; victorem impetum
fecit. Sinite hoc loco, Quirites (sicut poetæ
solent, qui res Romanas scribunt) præterire me
nostram calamitatem; quæ tanta fuit, ut eam ad
aures L. Luculli non ex prælio nuncius, sed ex
sermone rumor afferret. Hic in ipso illo malo
gravissimâque belli offensione L. Lucullus, qui
tamen aliquâ ex parte iis incommodis mederi
fortasse potuisset, vestro jussu coactus, quod im-
perii diuturnitati modum statuendum veteri ex-
emplo putavistis, partem militum, qui jam sti-
pendiis confecti erant, dimisit; partem Glabri-
oni tradidit. Multa Prætereo consultò: sed ea
vos conjecturâ perspicitis, quantum illud bel-
lum futurum putetis; quod jungant reges po-
tentissimi, renouent agitatae nationes, suspiciant
integræ gentes, novus imperator vester accipiat,
verere expulso exercitu. Satis mihi multa ver-
ba fecisse videor, quare hoc bellum esset gene-
re ipso necessarium, magnitudine periculosum:
restat ut de imperatore ad id bellum deligen-
do, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse
videatur. **¶** Utinam, Quirites, virorum forti-
um, atque innocentium, copiam tantam habe-
retis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset,
quemnam potissimum tantis rebus ac tanto
bello præficiendum putaretis. Nunc verò cum
sit unus Cn. Pompeius, qui non modò eorum
hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam
antiquitatis memoriam virtute superârit: quæ
res est, quæ cujusquam animum in hac causâ
dubium facere posset? Ego enim sic existi-
mo, in summo imperatore quatuor has res
inesse oportere, scientiam rei militaris, vir-
tutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur
H 5 hoc

hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atq; pueritiæ disciplinâ, bello maximo, atq; acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atq; in militiæ disciplinam, profectus est, qui extremâ pueritiâ miles fuit summi imperatoris; ineunte adolescentiâ maximi ipse exercitûs imperator: qui sæpius cum hoste confligit, quàm quisquam cum inimico concertavit; plura bella gessit, quàm cæteri legerunt; plures provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis; non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis, est traducta. Quod deniq; genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum; varia & diversa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quæ hujus viri scientiam fugere possit. Jam verò virtuti Cn, Pompeii quæ potest par oratio inveniri? quid est quod quicquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in cōficiendo, consilium in providendo; quæ tantum sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ipse victor L. Sylla hujus virtute & consilio confessus est liberatum: testis est Sicilia, quam multis undique cinctum periculis & terrore belli, sed celeritate consilii expli-

vit:
stium
vit:
stris
pates
mè p
confi
cum
ab ho
exspe
tum
stes v
gente
niver
portu
nos, a
esset?
vigavi
riculo
to pra
bellum
sum, a
aut ab
omnib
se? Q
liberan
tutum
præsidi
existim
tas aut
urbes e
comme
um pop
propugn
sua ted
re clau
cùm ex

vit: testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit: testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter Gallorum internecione patefactum est: testis est Hispania, quæ sæpissimè plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq; conspexit: testis est iterum & sæpius Italia, quæ cum servili bello tetro periculososq; premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit: quod bellum expectatione Pompeii attenuatum atq; imminutum est; adventu sublatum ac sepultum: testes verò jam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes; deniq; maria omnia tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium, ut tutus esset? aut tam fuit abditus, ut lareret? quis navigavit, qui non se aut mortis, aut servitutis periculo committeret? cùm aut hieme, aut referato prædonum mari navigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam latè diffusum, atq; dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus, uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? Quam provinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio cladibus vestris fuistis? quàm multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani, longè à domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere. Sociis vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse: cùm exercitus nostri Brundisio nunquam, nisi

summa

summâ hieme, transmiserint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi Romani redempti sint? mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures in prædonum potestatem pervenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilésq; alias, captas esse commemorem; cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestate sciatis? An verò ignoratis, portum Cajetæ, celeberrimum, atq; plenissimum navium, inspectante prætore, à prædonibus esse direptum? Ex Miseno autem ejus ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum, atq; illam labem atq; ignominiam reipub. querar: cum prope inspectantibus vobis, classis ea, cui consul populi Romani præpositus esset, à prædonibus capta atque oppressa est. Proh dii immortales! tantâ mne unius hominis incredibilis ac divina virtus tam brevi tempore lucem afferre reipub. potuit, ut vos, qui modò ante ostium Tiberinum classem hostium videbatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium prædonum navem esse audiatís? atque hæc quâ celeritate gesta sint, quanquam videtis, tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam aut obeundi negotii, aut consequendi quæstus studio, tam brevi tempore tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus navigavit? qui nondum intempestivo ad navigandum mari, Siciliam adiit, Africam exploravit in Sardiniam cum classe venit: atque hæc tri frumentaria subsidia reipub. firmissimis præfidiis classibusque munivit. Inde, cum in Ita

lian

nam recepisset, duabus Hispaniis, & Galliâ Cis-
alpinâ, præsiidiis ac navibus confirmatâ, missis
item in oram Illyrici maris, & in Achaiam,
omnêmque Græciam, navibus, Italiæ duo ma-
ria maximis classibus firmissimisq; præsiidiis
adornavit: ipse autem, ut à Brundisio profe-
ctus est, unde quinquagesimo die totam ad im-
perium populi Romani Siciliam adjunxit. Om-
nes qui ubique prædones fuerunt, partim capti
interfectique sunt, partim unius hujus imperio
ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus,
cùm ad eum usque in Pamphyliam legatos
deprecatoresque misissent, spem deditiõis non
ademit, obsidésque imperavit. Itâ tantum
bellum, tam diuturnum, tam longè latèque
dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes
premebantur, Cn. Pompeius extremâ hieme
apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ æstate
consecit. Est hæc divina atque incredibilis
virtus imperatoris. Quid cæteræ, quas paulò
antè commemorare cœperam? quantæ atque
quàm multæ sunt? non enim solum bellandi
virtus in summo atque perfecto imperatore
quærenda est: sed multæ sunt artes eximiæ,
hujus administræ comitesque virtutis. Ac pri-
mùm quantâ innocentia debent esse imperato-
res! quantâ deinde omnibus in rebus tempe-
rantia! quantâ fide! quantâ felicitate! quanto
ingenio! quantâ humanitate! quæ breviter, qua-
lia sunt in Cn. Pompeio, consideremus. Sum-
ma enim omnia sunt, Quirites; sed ea magis ex
aliorum contentione, quàm ipsa per sese, cogno-
sci atque intelligi possunt. Quem enim possu-
mus imperatorem aliquo in numero putare, cu-
jus in exercitu veneant centuriatus, atque venie-
rint? quid hunc hominem magnum aut amplum
de republ. cogitare, qui pecuniam ex ærario
deprom.

depromptam ad bellum administrandum, aut propter cupiditatem, provinciæ magistratibus diviserit, aut propter avaritiam Romæ in quaestu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere videamini, qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui antè de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hosce annos in Italiâ, per agros atque oppida civium Romanorum nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exterarum nationes fieri existimatis. Utrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium urbes, an Hibernis Sociorum civitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet: neque severus esse in judicando, qui alios in se se veros esse iudices non vult. Hinc miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò, manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? jam verò quemadmodum milites hibernent, quotidiani sermones ac literæ perferuntur: non modò, ut sumptum faciat in militem, nemini vis affertur; sed nè cupienti quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, non avaritiæ, perfugum majores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt. Age verò, cæteris in rebus quali sit temperantiâ, considerate. Unde illam tardam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximius remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi tam celeriter in

time

timas
ros re
tia ab
cavit,
tas ac
cogni
tem;
namen
lenda
quider
in his
ex hac
tuentu
isse ho
tiâ: q
falsò
imper
nunc
tum cu
mus,
aliis m
eum p
orum
princip
videat
cendi
quæda
hoc ip
ejus in
quam l
judicâ
cile dic
pugna
eti dile
tantum
omnia
quodan

timas terras pertulerunt, sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardârunt: non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem; postremò, signa & tabulas cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille nè visenda quidem existimavit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cælo delapsum intuentur. Nunc denique incipiunt credere fuisse homines Romanos hæc quondam abstinentiâ: quod jam nationibus exteris incredibile ac falsò memoriæ proditum videbatur. Nunc imperii nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causâ majores suos tum cùm hac temperantia magistratus habebamus, servire populo Romano quam imperare aliis maluisse. Jam verò ità faciles aditus ad eum privatorum, ità liberæ querimoniæ de aliorum injuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Jam quantum consilio, quantum dicendi gravitate & copiâ valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognovistis. Eidem verò ejus inter socios quantum existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse judicârint? Humanitate jam tantâ est, ut difficile dictu sit, utrùm hostes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint: Et quisquam dubitavit quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda, divino quodam consilio natus esse videatur? Et quoni-

am auctoritas multum in bellis quoque administrandis atque imperio militari valet, certè nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid focii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut ode-rint, aut ament, opinione non minùs famæ, quàm aliquà certâ ratione commoveri. Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maximè facit auctoritatem, tanta & tam præclara iudicia fecistis? An verò ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit; cum universus populus Romanus referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? Itaque ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die à vobis maritimo bello præpositus est imperator, tanta repentè vilitas annonæ ex summâ inopiâ & caritate rei frumentariæ consecuta est, unius spe & nomine, quantam vix ex summâ ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Jam verò acceptâ in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulò antè invitatus admonui; cum focii pertinuissent, hostium opes animiq; crevissent, cum satis firmum præsidium provincia non haberet, amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis, divinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi Romani attulisset. Hujus adven-

tus

tus & M
riâ cont
tantem
quid vir
ritate pe
que exer
sit, qui
Age ver
hominis
tem, qu
versis, ta
dedideru
orum i
esset, ad
venerunt
dedere v
thridates
gatum ul
peius leg
per erat
um, spec
runt? P
hanc aud
magnisqu
um apu
ationes
est, ut d
emo po
ltero po
potestate
go eni
cipioni,
us, non
propter f
ue exero
dò quibu
udinem,

tus & Mithridatem insolitâ inflammatum victo-
 riâ continuit, & Tigranem magnis copiis mini-
 tantem Asiæ retardavit. Et quisquam dubitavit;
 quid virtute perfecturus sit, qui tantum aucto-
 ritate perfecit? aut quàm facilè imperio at-
 que exercitu socios & vectigalia conservaturus
 sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit?
 Age verò illa res quantam declarat ejusdem
 hominis apud hostes populi Romani auctorita-
 tem, quòd ex locis tam longinquis tamque di-
 versis, tam brevi tempore, omnes unâ huic se
 dediderunt? quod Cretenesium legati, cùm in
 eorum insulâ nostrâ imperator exercitûsque
 esset, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras
 venerunt, eique se omnes Cretenesium civitates
 dedere velle dixerunt? Quid? idem ipse Mi-
 thridates nonne ad eundem Cn. Pompeium le-
 gatum usque in Hispaniam misit? cùmque Pom-
 peius legatum semper judicavit, ii, quibus sem-
 per erat molestum, ac eum potissimum esse mis-
 sum, speculatorem quàm legatum judicare malu-
 erunt? Potestis igitur jam constituere, Quirites,
 hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis
 magnisque vestris judiciis amplificatam, quan-
 tum apud illos reges, quantum apud exterarum
 nationes valituram esse existimetis. Reliquum
 est, ut de felicitate, quam præstare de se ipso
 nemo potest, meminisse & commemorare de
 altero possumus, sicut æquum est homini de
 potestate deorum timidè & pauca dicamus.
 Igo enim sic existimo, Maximo, Marcello,
 Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatori-
 bus, non solum propter virtutem, sed etiam
 propter fortunam, sæpius imperia, mandata at-
 que exercitus esse commissos. Fuit enim profe-
 ctò quibusdam summis viris quædam ad ampli-
 tudinem, & gloriam, & ad res magnas benè ge-
 rendas

rendas divinitus adjuncta fortuna. De hujus autem hominis felicitate, de quo nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut praterita meminisse, reliqua sperare videamur: nè aut invisâ diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaque non sum predicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiaeque, terrâ marique, quantaque felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, focii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatésque obsecundârint. Hoc brevissimè dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui à diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis, atque imperii, tum ipsius hominis causâ sicuti facitis, velle & optare debetis. Quare cum & bellum ità necessarium sit, ut negligi non possit: ità magnum sit, ut accuratissimè sit administrandum: & cum imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à diis immortalibus oblatum & datum est, in rempublicam conservandam atque amplificandam conferatis. Quod si Romæ Cn. Pompeius privatus esset hoc tempore; tamen ad tantum bellum is erat delegendus atque mittendus: nunc cum ad cætera summas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere statim possit, quid exspectamus? aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem, cui cætera summa

cu

cum f
que b
vir c
ficiis
summ
ingeni
dissent
vos m
porter
noscit
viro
ritatib
veritat
quæ a
conced
num,
nia. C
tribuer
ium: s
oportet
magis
Horten
gulari
rum fo
dixisti,
nes con
ipso loc
cisti. Q
apud po
ipsum p
isset; ho
imperiu
hoc vide
tores, qu
bus prov
prohibet
nia mari

cum salute reipublicæ commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clarissimus, amantissimus reip. vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus, Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse & valere oportere confiteor: sed in hac causâ, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum & clarissimorum; tamen omissis auctoritatibus, ipsâ re & ratione exquirere possumus veritatem; atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, iidem isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt unum dignissimum esse Pompeium: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsolevit jam ista oratio, re multò magis quàm verbis refutata. Nam tu idem, Q. Hortensi, multa, pro tuâ summâ copiâ, ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter ornatèque dixisti, cum is de uno imperatore contra prædones constituendo legem promulgâsser; & ex hoc ipso loco permulta idem contra legem verba fecisti. Quid tum, per deos immortales, si plus apud populum Romanum auctoritas tua, quàm ipsius populi Romani salus & vera causa valuisset; hodie hanc gloriam atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium esse hoc videbatur, cum populi Romani, legati, prætores, quæstoresque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu, & privato & publico, prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque

Consequenter

neque publicam jam obire possemus? Quæ civitas antea unquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis latè quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginensium, qui permultum classe maritimisque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis & gloria remansit: quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parva insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At, herclè, aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Romanus, cujus usque ad nostram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanerat, magnâ ac multò maximâ parte, non modò utilitatis, sed dignitatis atque imperii, caruit. Nos quorum majores Antiochum regem classe Persæque superârunt, omnibûsque navalibus pugnis Carthaginenses homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimòsque vicerunt: ii nullo in loco jam prædonibus pares esse poteramus. Nos quoque, qui antea non modò Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperii salvos præstare poteramus, tum cùm insula Delos, tam procul à nobis in Ægæo mari posita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, sine muro nihil timebat: iidem non modò Provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portibus nostris, sed etiam Apriâ jam viâ carebamus; & his temporibus non pudebat magistratus populi Romani in hunc ipsum locum ascendere; cùm enim vobis majores vestri exuviis nauticis & classium spoliis ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Romanus, & cæteros, qui erant in eadem sententiâ, dicere existima-

vit

vit e
comm
malu
Itaque
dò n
vit;
derem
marig
videtu
cam,
verius
expete
stulat
idone
expila
quos v
jus leg
omnib
bet gl
tûs, c
stituti
lius L
noris
sent, a
hoc u
hoc be
impera
consti
de quo
laturos
ego m
diet cu
quo m
umque
quidqu
qui mi
confide

vit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus Romanus dolori suo maluit quàm auctoritati vestræ obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus, non modò nos illâ miseriâ ac turpitudine liberavit; sed etiam effecit, ut aliquando verè videremur omnibus gentibus ac nationibus terrâ marique imperare. Quo mihi etiam indigniùs videtur obrectatum esse adhuc: Gabinio dicam, anne Pompeio, an utrique? (id quod est verius) nè legaretur A. Gabinus Cn. Pompeio expetenti ac postulanti? Utrùm ille, qui postulat legatum ad tantum Bellum, quem velit, idoneus non est, qui impetret, cum cæteri ad expilandos socios, diripiendâsque provincias, quos voluerunt, legatos eduxerint; an ipse, cujus lege salus ac dignitas populo Romano atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ ejus imperatoris, atque ejus exercitûs, qui consilio ipsius atque periculo est constitutus? an Cn. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris causâ nomino, cùm tribuni plebis fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello: quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo jure esse deberet? de quo legando spero Consules ad Senatum relatu-
ros: qui si dubitabunt, aut gravabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediet cujusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minùs, fretus vobis, vestrum jus benefici-
umque defendam: nèque præter intercessionem, quidquam audiam, de quâ (ut arbitror) isti ipsi qui minantur, etiam atque etiam, qui id liceat, considerabunt. Meâ quidem sententiâ, Quirites,
unus

unus A. Gabinius, belli maritimi rerumque gestarum auctor, comes Cn. Pompeio adscribitur: propterea quod alter uni id bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit; alter delatum susceperitque confecit. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate & sententiâ dicendum esse videatur: qui cum ex vobis quæreretur, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri? cepit magnum suæ virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope unâ voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, ut nullæ res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non, & consilio regere, & integritate tueri, & virrute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissimè dissentio, quod quod minùs certa est hominum ac minùs diuturna vita, hoc magis respublica per deos immortales licet, frui debet summi hominis vitâ atque virtute. Etenim nihil novi sit contra exempla atque instituta majorum. Non dico hoc loco majores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse: semper ad novos casus temporum novorum, consiliorum rationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta: duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maximè minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas non commemorabo, nuper ita vobis patribusque vestris esse visum, ut in uno C. Mario spei imperii poneretur, ut idem cum Jugurthâ, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo novi constitui nihil vult Q. Catulus, quàm multa sint nova summæque, Catuli voluntate, constituta recordamini. Quid enim tam novum, quàm

adolescen-

adolefcentem
reipul
præesse
rere?
quàm
gradu
citum
bellum
Provinc
te: bell
rem exe
uditum
t eam
dò vidit
avit. Q
Consule
Romanu
numqu
Quo qu
enatu,
em priv
se dici
consule
o reipul
ur, ut d
scensis
ulare, q
olutus,
agistrat
m incre
us ex S.
inibus
tuta su
quæ in h
t exemp
eunden
rum eju

adulescentulum privatum, exercitum difficili
reipublicæ tempore conficere? confecit: Huic
præesse? præfuit: Rem optimè ductu suo ge-
rere? gessit. Quid tam præter consuetudinem,
quàm homini peradolescens, cujus à senatorio
gradu ætas longè abesset, imperium atque exer-
citum dari? Siciliam permitti, atque Africam,
bellumque in eà administrandum? Fuit in his
Provinciis singulari innocentia, gravitate, virtu-
te: bellum in Africâ maximum confecit, victo-
rem exercitum deportavit. Quid verò tam in-
auditum quàm equitem Romanum triumphare?
et eam quoque rem populus Romanus non mo-
do vidit; sed etiam studio omni visendam pu-
lavit. Quid tam inusitatum, quàm ut cùm duo
Consules clarissimi fortissimique essent, eques
Romanus ad bellum maximum formidolosissi-
mumque pro Consule mitteretur? missus est.
Ete. Quo quidem tempore, cùm esset non nemo in
Senatu, qui diceret non oportere mitti homi-
nem privatum pro Consule; L. Philippus dix-
isse dicitur, non se illum suâ sententiâ pro
consule sed pro Consulibus mittere. Tanta in
reipublicæ benè gerendæ spes constituebatur,
ut duorum Consulum munus unius ado-
lescentis virtuti committeretur. Quid tam sin-
gulare, quàm ut ex Senatûs consulto legibus
solutus, Consul antè fieret, quàm ullum alium
magistratum per leges capere licuisset? quid
tam incredibile, quàm ut iterum eques Roma-
nus ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus ho-
minibus nova post hominum memoriam con-
stituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc,
quæ in hoc uno homine videmus. Atque hæc
et exempla, tanta, ac tam nova, profecta sunt
eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæte-
rum ejusdem dignitatis amplissimorum homi-
num

num auctoritate. Quare videant, ne sit periculum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeii dignitate à vobis comprobatam semper esse, vestrum ab illis de eodem homine iudicium populi que Rom. auctoritatem improbari; præsertim cum jam suo jure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere; propterea quod istis reclamantibus vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. Hoc si vos temerè fecistis, & reiparum consuluistis; rectè isti studia vestra suis consiliis regere conantur: sin autem vos plerumque in republicâ vidistis; vos, his repugnantibus, per vosmet ipsos dignitatem huic imperio salutem orbi terrarum attulistis: ut aliquando isti principes, & sibi, & cæteris, pop. Rom. universi auctoritati parendum esse, fateantur. Atque in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa virtus, quæ est in Cn. Pompeio singularis, sed aliæ quoque virtutes animi, multæ & magnæ requiruntur. Difficile est, in Asia Ciliciâ, Lyciâ, Syriâ, regnisque exterarum nationum, ita versari vestrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste ac de laude cogitet, deinde etiam si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores; tamen eos esse tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo a se vitari debet. Difficile est dictu, Quirites, quando in odio simus apud exterarum nationes, propter terrorem eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, injurias ac libidines. Quod enim, magnum fanum putatis in illis terris, nostris magistratibus sanctum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse, quam urbes jam locupletes, ac copiosæ, requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi candam p-

pidit

piditatem inferantur. Libenter hæc coram cum
 Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, summis
 & clarissimis viris. Noverunt enim sociorum
 vulnera: vident eorum calamitates, querimoni-
 as audiunt. Pro sociis vos contra hostes exerci-
 tum mittere putatis? an hostium simulatione,
 contra socios atq; amicos? Quæ civitas est in A-
 sia, quæ non modò unius imperatoris, aut lega-
 ti, sed unius tribuni militum animos ac spiritus
 capere possit? Quare, etiamsi quem habetis, qui
 collatis signis exercitus regios superare posse vi-
 deatur; tamen nisi erit idem, qui se à pecuniis
 sociorum, qui ab eorum conjugibus, ac liberis,
 qui ab auro, gazâq; regiâ, manus, oculos, ani-
 mum cohibere possit; non erit idoneus, qui ad
 bellum Asiaticum regiûmq; mittatur. Ecquam
 putatis civitatem pacatam fuisse, quæ locuples
 sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata
 esse videatur? Ora maritima, Quirites, C. Pom-
 peium, non solùm propter rei militaris gloriam,
 sed etiam propter animi continentiam requisivit.
 Videbat enim populum Romanum non locu-
 pletari quotannis pecuniâ publicâ, præter pau-
 peres; neq; nos quidquam aliud assequi classium
 cogitemus, nisi ut detrimentis accipiendis majore
 fieri turpitudine videremur. Nunc quâ cupi-
 tudine homines in provincias, quibus jacturis,
 quibus conditionibus, proficiscantur? ignorant
 s, quâ delictis isti, qui, ad unum deferenda esse om-
 nes, prope non arbitrantur? Quasi verò Cn. Pompeium
 imponi cum suis virtutibus, tum etiam alienis vi-
 quod enis, magnum esse videamus! Quare nolite du-
 bis magtare, quin huic uni credatis omnia, qui inter
 sanctos nos tot unus inventus sit, quem socii in ur-
 bem fuisse suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod
 requirunt auctoritatibus hanc causam, Quirites, confir-
 mendi candam putatis: est vobis auctor vir bellorum
 pidit

omnium, maximarum rerum peritissimus, P. Servilius, cujus tantæ res gestæ terrâ marique exstiterunt, ut cùm de bello delibereris, auctor vobis gravior esse nemo debeat : est C. Curio, summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, summo ingenio & prudentiâ præditus : est Cn. Lentulus in quo omnes pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis : est C. Cassius integritate, virtute, constantiâ singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi qui dissentiunt, respondere posse videamur. Quæ cùm ita sint, C. Manili, primùm istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimèque comprobo : deinde te hortor, ut auctore populo Romano manneas in sententiâ ; neve cujusquam vim aut minas pertimescas. Primùm in te satis esse animi constantiæque arbitror ; deinde, cùm tantam multitudinem, cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus, quid est, quod aut de re aut de perficiendi facultate dubitemus ? ego autem, quicquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii ; quicquid hoc beneficio populi Romani, atque hac potestate prætorii, quid quid auctoritate, fide, constantiâ possum, id omne ad hanc rem consiciendam tibi, & populo Romano, polliceor & defero ; testorquæ omnes deos, & eos maximè, qui huic loco temploque præsident, qui omnium mentes erum, qui ad rempublicam agunt, maximè perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam, neque quod Cn. Pompeii gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quod mihi ex cujusquam amplitudine, aut prædida periculis, aut adjumenta honoribus qua-

Peroratio

P

ram :
nem p
mus :
hoc loc
ratione
quemur
a mihi
reipubli
que abel
isse vic
m obf
i non
isse. S
s vestri
estram
saluter
omnib
portere

A

tus Ann
num, &
ium hab
nes in R
am Milo
us anni 1
â & od
ram

ram : propterea quod pericula facilè, ut homi-
nem præstare oportet, innocentia tecti pelle-
mus : honores autem, neque ab uno, neque ex
hoc loco, sed eadem nostra illa labrionissima
ratione vitæ, si vestra voluntas feret, conse-
quemur. Quamobrem, quidquid in hac cau-
sa mihi susceptum est, Quirites, id omne me
reipublicæ causâ suscepisse confirmo : tantum-
que abest ut aliquam bonam gratiam mihi qua-
visse videar, ut multas etiam simulates, par-
tim obscuras, partim apertas, intelligam, mi-
hi non necessarias, vobis non inutiles susce-
pisse. Sed ego, me hoc honore præditum, tan-
tum vestris beneficiis affectum, statui, Quirites,
vestram voluntatem, & reipublicæ dignitatem,
salutem provinciarum atque sociorum, me-
um omnibus commodis & rationibus præferre
portere.

ORATIO XII,

Quæ est pro

ANNIO MILONE.

Argumentum.

Tus Annius Milo, civis Romanus, sibi infestissi-
mum, & infelicissimum Romanum civem P. Clo-
dium habuit : multæque inter hos duos altercati-
ones in Republica sæpe fuerunt. Præcipue vero,
cum Milo Consulatum illius anni pereret, cu-
jus anni Præturam P. Clodius adsectabatur, adeo
& odio motus fuit, ut Milonis competitores
ran

modis omnibus quibus posset iuvaret, ad hoc, ut Milone repulso, eum Consulatum alii consequerentur. Nam, ut dicit Cicero, non potuit abuti Præturâ, ut cupiebat, Consule inimico suo Milone, qui ejus furores, & rabiem compressisset. Itaque summo studio nitebatur, ut Milo eo anno Consul non fieret, quod, videns se ullo modo obtinere non posse, sed Milonem opinione omnium Consulem esse futurum, statuit, si Ciceroni credimus, Milonem ipsum occidere, & ita res gestâ fuit. Clodius enim ex Urbe recessit, antequam Milo, & ad quandam suam villam accessit in Albanum, unde vespere rediens versus Romanam, obviavit Miloni in via, ibat enim Læmum, sive [ut quidam textus habent] Lavinium Milo ad prodendum ibi Flaminem, nam erat illius loci dictator. Et ibat Milo penultimus in rheda cum uxore, ancillis, & pueris. Venerat Clodius expeditus in equo, cum electa manu virorum. Itaque inter eos ante fundum Clodii, in via scilicet Appia, Congressio facta fuit, ut dicit Cicero, factoque in Milonem impetu Clodianis, in illo certamine fuit Clodius interfectus. Ob quam causam accusatus est Milo, & à fautoribus Clodii expetuntur ab eo pœnæ debitæ, quia contra leges hominem interfecerat. Milo non negabat occidisse: Sed jure se occidisse dicebat. Decrevitque Pompeius ut de morte Clodii quæreretur. Quare ab eo ex cunctis ordinibus electi sunt iudices qui in hac causa judicarent. Pompeiusque ipse armatis cohortibus forum complevit, nè fortè in tanto judicio populares motus consurgerent. Cicero ergò Miloni amicissimus, inimicissimus Clodii, pro Milone hanc Orationem habuit insignem atque notabilem & summo artificio singularem.

F T

ipse ma
perturb
magnitu
vi judic
cunq; in
& prift
dent. N
st, ut fo
mus. N
ous cern
runt tan
& in ju
& necess
quidem
posita M
lices, ne
em orat
icit. Ch
iri, con
uraret
radidisse
apientia
uctorita
orma, ce
is, fed
t quiet
ortantur
neæ, ver
qua ver
ota nost
ndique
nde alio
xitum i

Exordium

ETSI vereor, iudices, nè turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere, minimèq; deceat, cùm T. Annius Milo ipse magis de reipublicæ salute, quàm de sua, perturbetur, me ad ejus causam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos; qui, quocumq; inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum, minimè vident. Non enim coronâ confessus vester cinctus est, ut solebat, non usitatâ frequentia stipati sumus. Nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, afferunt tamen oratori horroris aliquid; ut in foro & in judicio. Quancumq; præsidiiis salutaribus & necessariis septi sumus: tamen, ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Miloni putarem; cederem tempori, iudices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recreat & refovit Cn. Pompei, sapientissimi & justissimi viri, consilium: qui profectò nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicium tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publicâ armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nominant, sed præsidium denunciant: neque solum, ut quieto, sed etiam, ut magno animo simus, hortantur: Neque auxilium modò defensionis præbent, verùm etiam silentium pollicentur. Requæ vero multitudo, quæ quidem est civium, nostra est: Neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori aspici potest, & hujus exitum judicii expectantes, non cùm virtuti

Milonis favet, tum de se, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus est adversum infestumque nobis eorum, quos Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesternâ etiam concione incitati sunt, ut vobis voce præirent, quid judicaretis, quorum clamor, si quis fortè fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum, cladibusque morisque maximos, pro vestrà salute neglexit. Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam, si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de beneficiis civibus potestas vobis judicandi fuit, denique unquam locus amplissimorum ordinum dilectis viris datus est, ubi sua studia erga fortis & bonos cives, quæ vultu & verbis sæpe significassent, re & sententiis declararent; hoc in profectò tempore eam potestatem omnem vobis habetis, ut statuatis, utrùm nos, qui semper vestræ auctoritati dediti fuimus, semper melanè, conferi lugeamus, an diu vexati à perditissimis civibus, aliquando per vos ac vestram fidem, virtutem, sapientiamque recreemur. Quid enim hoc nobis duobus, iudices, laboriosius? quid magnè sollicitum, magis exercitum, dici, aut fingi potest? qui spe amplissimorum præmiorum à civitate rempublicam adducti, metu crudelissimorum imperatorum carere non possumus. Et quidem castam esse terras tempestates & procellas in illis duntaxat ignoret, & tubus concionum semper putavi Miloni elegari subeundas, quod semper pro bonis contra infestum jure probos senserat: in judicio verò, & in eo coetis de filio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimum à C. viri judicarent, nunquam existimavi spem editiosè esse habituros Milonis inimicos, ad eum morte non salutem modò extinguendam, sed etiam glori-

gloriam per tales viros infringendam. Quamquam in hac causa, iudices, T. Annii Tribunatus rebusq; omnibus pro salute reipublicæ gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis, multa propter præclara in rempublicam merita, condonetis: nec postulaturi, ut, si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quàm populi Romani felicitati assignetis: sed, si illius insidiæ clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo obtestaborque vos, iudices, si cætera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquantur, ab inimicorum audaciâ telisque vitam ut impunè liceat defendere. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ est propriæ nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in Senatu ab inimicis sæpè iactata sunt, et in concione ab improbis, etiam paulò antè ab accusatoribus: ut omni errore sublato, remper molanè, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas esse ei qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant, nempe in ea, que primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri: Qui nondum liberum à civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cùm suâ manu sororem interfecisset, tam esse fateretur. An est quisquam, qui hoc ignoret, cùm de homine occiso quæritur, aut Miloni negari solere omninò esse factum; aut rectè contra iure factum esse defendi? Nisi verò existimatis dementem P. Africanum fuisse, qui amplissimè à C. Carbone tribuno plebis in concione editiosè interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit, iure cæsum videri. Neque enim posset aut Ahala ille Servilius

Propositio.

Consultatio.

lius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me Consule, Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine causâ etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris ulciscendi causâ matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum humanâ, sed etiam deâ sapientissimâ sapientiâ liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo; diurnum autem, si telo defenderit, interfici impunè voluerunt: quis est qui, quoquo modo quis interfectus sit puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui, si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modò justum, verùm etiam necessarium, cum vis illata defenditur. Pudicitiam, cum eriperet militi tribunus militatis in exercitu C. Marii, propinquus eius imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim afferebat: facere enim probus adolescens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir summus scelere solum periculo liberavit. Insidiatori verò, & latroni, quæ potest afferri injusta rex? Quid comitatus nostri quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex naturâ ipsâ arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus; ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omni honesta ratio esset expediendæ salutis. *Sic lent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante*

injust
Et si
ipsa le
homin
cidend
quære
usus, r
lum, j
causâ,
turus f
neritis
rem ju
Miloni
P. Clod
tempul
non se
compro
is acta
versi or
Quando
ummu
ausam
ti tribu
uibusc
inabat
entiret
uidem
propter
iocris
fficiofo
ratia;
tatur
rditor
st iniq
adam
iones,
m moe

injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda.
 Et si persapienter, & quadammodo tacitè, dat
 ipsa lex potestatem defendendi, quæ non modò
 hominem occidi, sed esse cum telo hominis oc-
 cidendi causâ vetat: ut, cùm causa non telum
 quæreretur, qui sui defendendi causâ, telo esset
 usus, non hominis occidendi causâ, habuisse te-
 lum, judicaretur. Quapropter hoc maneat in
 causâ, judices. Non enim dubito, quin proba-
 turus sim vobis defensionem meam, si id memi-
 neritis, quod oblivisci non potestis, insidiato-
 rem jure interfici posse. Sequitur istud, quod à
 Milonis inimicis sæpissimè dicitur, Cædem, quâ
 P. Clodius occisus est, Senatum judicasse contra
 rempublicam esse factam. Illam verò Senatus
 non sententiis suis solùm, sed etiam studiis
 comprobavit. Quoties enim est illa causa à no-
 bis acta in Senatu? quibus assentionibus uni-
 versi ordinis? quàm nec tacitis, nec occultis?
 Quando enim frequentissimo Senatu quatuor, ad
 unum quinque, sunt inventi, qui Milonis
 causam non probarent? declarant hujus ambu-
 latoris tribuni plebis illæ intermertuæ conciones,
 quibus quotidie meam potentiam invidiosè cri-
 minabatur, cum diceret, Senatum non quod
 sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quæ
 videm si potentia est appellanda potius, quàm
 propter magna in rempublicam merita, me-
 moris in bonis causis auctoritas, aut propter
 officiosos labores meos nonnulla apud bonos
 gratia; appelletur ita sanè, dummodo eâ nos
 tamur pro salute bonorum contra amentiam
 creditorum. Hanc verò questionem, etsi non
 iniqua, nunquam tamen Senatus constitu-
 tam putavit: erant enim leges, erant quæ-
 siones, vel de cæde, vel de vi: Nec tan-
 tum mœrorem ac luctum Senatui mors P. Clo-

dii afferebat, ut nova quæstio constitueretur. Cujus enim Senatui de illo incesto stupro judicium decernendi potestas esset erepta; de ejus interitu, quis potest credere Senatui judicium novum constituendum putasse? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, eadem hanc ipsam, contra rempublicam Senatus factam esse decrevit? quia nulla vis unquam est in liberâ civitate suscepta inter civis non contra rempublicam. Non enim est ulla defensio contra vim unquam optanda; sed nonnunquam est necessaria. Nisi verò aut ille dies, in quo Tib. Gracchus est cæsus, aut ille quo Cajus, aut quo arma Saturnini oppressa sunt etiam si è republicâ, rempublicam tamen non vulnerârunt. Itaque ego ipse decrevi, cum eadem in Appia factam esse constaret, non eum qui se defendisset, contra rempublicam fecisse sed, cum inesset in re vis, & insidiæ, crimen judicio reservavi, rem notavi. Quod si per furiosum illum tribunum Senatui, quod sentiebat perficere licuisset: novam quæstionem nullam haberemus. Decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Divisa sententia est, postulante nesci quo. Nihil enim necesse est omnium flagiti proferre: sic reliqua auctoritas Senatûs, emptæ intercessionem, sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione suâ & de re, & de causa judicavit. Tulit enim de cæde, quæ in Appiâ facta esset, in quâ P. Clodius occisus fuit. Quæ ergo tulit? nempe, ut quæreretur. Quid porò quærendum est; factumne sit? at confiteor. A quo? at patet: videt etiam in confessione facti, juris tamen defensionem suscipi posse quod nisi vidisset, posse absolvi eum qui tereretur, cum videret nos fateri, neque quæ

unqu

unqu
in ju
differ
gravi
tuisse
oport
defensi
dam,
ipse p
dio tr
nobili
lis qui
lus hu
tonis,
Nihil
quæsti
in hac
cum P
eterna
quis
eri pos
riam q
igitur
certè
clari
inter v
morum
pœnis
rat par
si quis
cior e
majoru
sape ab
le Cæc
retur,
rentur
ornatis

unquam jussisset, nec vobis tam salutarem hanc in judicando literam, quam illam tristem, dedisset. Mihi verò Cn. Pomp. non modò nihil gravius contra Milonem judicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in judicando spectare oportet. Nam qui non pœnam confessioni, sed defensionem dedit, in causam interitûs quærendam, non interitum putavit. Jam illud dicit ipse profectò, quod suâ sponte fecit P. nè Clodio tribuendum puret, an temporari. Domi suæ nobilissimus vir, Senatûs propugnator, atque illis quidem temporibus penè patronus, avunculus hujus nostri judicis, fortissimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Drusus occisus est. Nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio decreta à Senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse à nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis esset illata? quis tum non gemit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, ejus nè necessariam quidem expectatam esse mortem? num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est? certè nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuro necantur, interfit inter vitæ dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem pœnis teneatur & legibus, nisi fortè magis erat parricida, si quis Consularem patrem, quam si quis humilem necaverit; aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum suorum sit interfectus. Hoc enim sæpe ab istis dicitur: Perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non quâ populus uteretur, sed ubi impunè sui posteri latrocinerentur. Itaque in eadem istâ Appiâ viâ cum ornatissimum equitem Romanum, M. Papirium occidisset,

occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in suis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc ejusdem Appiæ nomen quantas tragoedias excitat? quæ cruentata antea cæde honesti atque innocentis viri silebatur, eadem nunc crebrò usurpatur, posteaquam latronis & parricidæ sanguine imbuta est. Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitendi sica de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico: januâ se, ac parietibus, non jure legum judiciorumq; textit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæstio decreta est? atqui, si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illâ causâ summa omnia fuerunt: insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatûs: ei viro autem mors parabatur, cujus in vitâ nitebatur salus civitatis: eo porro reipublicæ tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solum civitas, sed gentes omnes concidissent. Nisi fortè, quia perfecta res non est, non fuit punienda. Perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur. Minùs dolendum fuit, re non perfectâ; sed puniendum certè nihilominus. Quoties ipse, judices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugit ex quibus si me non mea vel reipublicæ fortuna servasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos cum P. Clodio conferre audeamus, Tolerabiles fuerunt illa. P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest: luget Senatus: moeret equities ordo: tota civitas confecta senio est: squælent municipia: affliguntur coloniae, agri d

niqui

nique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam
 mansuetum civem desiderant. Non fuit ea pro-
 fectò causa, iudices, non fuit, cur sibi censeret
 Pompeius quæstionem ferendam: sed homo sa-
 piens, & altâ quâdam mente præditus, multa
 vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem
 Milonem: in communi omnium lætitiâ, si
 etiam ipse gauderet, timuit, nè videretur infir-
 mior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam
 alia vidit. Sed illud maximè; quamvis atrociter
 ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicatu-
 ros. Itaque delegit è florentissimis ordinibus ipsa lu-
 mina: neque verò, quod nonnulli dicunt, se-
 crevit in iudiciis legendis amicos meos. Ne-
 que enim hoc cogitavit vir fortissimus, neque
 in bonis viris legendis id assequi potuisset, eti-
 amsi cupisset. Non enim mea gratia familiarita-
 tibus contineretur, quæ latè patere non possunt,
 propterea quod consuetudines victus non possunt
 esse cum multis: sed, si quid possumus, ex eo
 possumus, quod respublica nos conjunxit cum
 multis, ex quibus ille cum optimos viros legeret,
 idque maximè ad fidem suam pertinere arbitra-
 retur, non potuit legere non studiosos mei. Quod
 verò te, Cn. Domiti, huic quæstioni præesse ma-
 ximè voluit, nihil quæsit aliud, nisi iustitiam,
 gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut con-
 sulare necesse esset: credo, quod principum
 munus esse ducebat, resistere & levitati multitu-
 dinis, & perditorum temeritati. Ex Consulari-
 buste creavit potissimum. Dederas enim, quàm
 contemneres populares insanias, jam ab adole-
 scentia documenta maxima. Quamobrem, iudi-
 ces, (ut aliquando ad causam crimenque venia-
 mus) si neque omnis confessio facti est inusitata;
 neque de causâ quidquam nostrâ aliter ac nos
 vellemus, à Senatu iudicatum est, & latio ipsa
 legis,

*Narra-
tio.*

legis, cū esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit; & electi iudices, & isti prappositus quæstioni, qui hæc justè sapienterque disceptet: reliquum est, iudices, ut nihil jam aliud quærere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quò facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in præturâ vexare rempubl. videretque ità tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæret: subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit, non religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse dicebat ad præturam gerendam, hoc est, ad evertendam rempublicam, plenum annum, atque integrum. Occurrebat, mancam, ac debilem præturam suam futuram, Consule Milone: eum porrò summo consensu populi Romani Consulem fieri videbat. Contulit se ad ejus competitores, sed ità totum ut petitionem ipse solus etiam, invitis illis gubernaret. Tota ut comitia suis, ut dictitabat, humeris sustineret, convocabat tribus: se interponebat: coloniam novam, delectum perditissimorum scribebat civium. Quantò ille plura miscebat, tantò hic magis indies convalescebat. Ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum Consulem, idque intellixit, non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sepe esse declaratum: palam agere coepit, & aperte dicere occidendum Milonem. Servos agrestes & barbaros, quibus silvas publicas depopulatu

erat

erat, Etruriamque vexârat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minimè obscura. Etenim palam dictitabat, Consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significavit hoc sæpe in Senatu, dixit in concione. Quin etiam Favonio fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe fureret Milone vivo: respondit, triduo illum, ad summum quatruiduo, periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Cal. Feb. Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo: Româ subitò ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret, atque ità profectus est, ut concionem turbulentam, in quâ ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempùsque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem cum in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit: calceos & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius (liquidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset. Obviam fit ei Clodius, expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus ut solebat, sine uxore, quod nunquam ferè: cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâset, cum uxore veheretur in rhedâ penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorùmque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum ejus horâ ferè undecimâ, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco supe-

riore impetum : adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rhedâ, rejectâ penulâ, defilisset, seque acri animo defenderet : illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur ; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui post erant : ex quibus qui animo fideli in dominum erant & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & irâ esse putarent ; fecerunt id servi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente, domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset. Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, judices : insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est : Nihil dico, quid respublica consecuta sit ; nihil quid vos, nihil quod omnes boni : nihil fanè id profit Milo, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin unâ rempublicam vòsque servaret. Si id jure non posset, nihil habeo, quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possunt, à corpore, à capite, à vitâ suâ propulsarent : non potestis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. Quod si ita putasset, certè optabilius Miloni fuit, dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primum petitum, quàm jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset. Sin hoc nemo ve-

strum

Consta
tutis
causa

P
strum
non,
inju
tum
quod
judic
hoc i
natus
de ju
quid
utri i
ut nè
solvar
insidi
dem,
cere,
lonis
Itaque
person
impel
Atqui
batur,
le, qu
ut, his
adjuva
se pos
tatis fu
cinaba
cùm ta
tur, &
homin
state a
ratis?
stræ pe
gato c
ges (si
& pest

strum ita sentit, illud jam in iudicium venit,
non, occisusne sit, quod fatemur; sed jure, an
injuria: quod multis antea in causis jam quaesitum est. Insidias factas esse constat: & id est,
quod Senatus contra rempublicam factum esse
judicavit: ab utro factae sint, incertum est: de
hoc igitur latum est, ut quaereretur. Ita & Se-
natus rem, non hominem notavit, & Pompeius
de jure, non de facto quaestionem tulit: Num
quid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter
utri insidias fecerit? profecto nihil. Si hic illi,
ut ne sit impune: si ille huic, tum nos scelere
solvamur. Quonam igitur pacto probari potest,
insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est qui-
dem, in illa tam audaci, tam nefaria bellua do-
cere, magnam ei causam, magnam spem in Mi-
lonis morte propositam, magnas utilitates fuisse.
Itaque illud Cassianum, *Cui bono fuerit*, in his
personis valeat, etsi boni nullo emolumento
impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo.
Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc asseque-
batur, non modò ut praetor esset non eo Con-
sule, quo sceleris nihil facere potesser: sed etiam
ut, his Consulibus praetor esset, quibus si non
adjuvantibus, at conniventibus certè sperasset
se posse rempublicam eludere in illis suis cogi-
tatis furoribus. Cujus illi conatus, ut ille ratio-
cinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent,
cum tantum beneficium ei se debere arbitraren-
tur, & si vellent fortasse, vix possent frangere
hominis sceleratissimi corroboratam jam vetu-
state audaciam. An verò, iudices, vos soli igno-
ratis? vos hospites in hac urbe versamini? ve-
strae peregrinantur aures? neque in hoc perva-
gato civitatis sermone versantur, quas ille le-
ges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis,
& pestes reipublicae) fuerit impositurus nobis
omnibus,

*Confir-
matio*

omnibus, atque iniustus? Exhibe quæso, Sexte Clodii, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse è domo, & ex medijs armis turbæque nocturnâ, tanquam Palladium sustulisse, ut præclarum inde munus, atque instrumentum tribunatûs ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur, movet me quippe lumen curiæ. Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi cujus tu inimicissimum multò crudeliùs etiam punitus es, quàm erat humanitatis meæ postulare? Tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti domo: tu in publicum ejecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompâ, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Quam rem etsi necessariò fecisti; tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo: P. Clodii præturam non sine maximo rerum novarum metu proponi & solutam esse videbatis: nisi esset is Consul, qui eam auderet possetque infringere. Eum Milonem esse cum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo, se metu, periculo rempublicam liberare? At * non P. Clodio remoto, usitatis jam rebus obnitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. Singularis illa huic una concessa gloria, quæ quotidie augebatur, frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit: vos adepti estis, nè quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem Consulatus, fontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaque Milonis Consulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari coëptus est. Non modò igitur nihil prodest,

dest, sed
valuit
ultor in
non di
Milone
quid vu
um Mil
ter hoc
odimus
rem salu
mitoren
cusatore
tiâ fuit
mo hoc
odium i
justum
ra ipsius
hæc ead
Clodius
dices? c
umne, n
Quæ fu
fuisset in
erat; mu
intender
malâ, au
timendu
facinoro
pericul
enim, vi
orname
rum ma
Vibienu
esset unâ
que, qua
nâ accep
est: huic

dest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. At valuit odium: fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quàm in Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiem suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat ut odisset primum defensorrem salutis meæ, deinde vexatorem furoris, dormitorem armorum suorum: postremò etiam accusatorem suum: reus enim Milonis lege Plotiâ fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium ipsius, & in homine injusto, quàm etiam justum esse? Reliquum est, ut jam illum natura ipsius consuetudòq; defendant: hunc autem hæc eadem coarguant. Nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergò? judices? cum mœrentibus vobis urbe cessi, judiciumne, non servos, non arma, non vim timui? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset injusta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat; multam irrogârat? actionem perduellionis intenderat: & mihi, judices, in causâ aut vestrâ malâ, aut meâ nec præclarissimâ, etiam judicium timendum fuit? fervorum, & egentium civium, facinorosorum armis, meos cives, meis consiliis periculisque servatos pro me objici nolui: Vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum reipublicæ, penè interfici fervorum manu, cùm mihi adesset: quâ in turbâ C. Vibienus Senator, vir optimus, cum hoc cùm esset unâ, ita est multatus, ut vitam amiserit. Itaque, quando illius postea sica illa, quam à Catilinâ acceperat, conquievit? hæc intentata nobis est: huic ego vos objici pro me non sum passus: hæc

hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirii cruentavit: hæc eadem longo intervallo conversa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad regiam panè confecit. Quid simile Milonis? cujus vis omnis hæc semper fuit, nè P. Clodius, cum in iudicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem si interficere voluisset, quantæ, quoties occasiones, quam præclaræ fuerunt? potuistine, cum domum, ac deos penates suos, illo oppugnanter, defenderet, jure se ulcisci? potuistine, cive egregio & viro fortissimo P. Sextio collegâ suo vulnerato? potuistine Q. Fabricio viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso crudelissima in foro eade factâ? potuistine L. Cæciliî justissimi fortissimiq; prætoris oppugnatâ domo? potuistine illo die, cum est lata lex de me; cum totius Italiæ concursus, quem mea salus concitârat, facti illius gloriam libens agnovisset, ut, etiam si id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vendicaret? Atqui erat id temporis clarissimus & fortissimus Consul inimicus Clodio, P. Lentulus ultor sceleris illius, propugnator Senatus, defensor vestræ voluntatis, patronus illius publici consensûs, restitutor salutis meæ; septem prætores, octo tribuni plebis, illius adversarii, defensores mei: C. Pompeius auctor & dux mei reditûs, illius hostis cujus sententiam Senatus omnis de salute meâ gravissimam & ornatissimam secutus est: qui populum Romanum cohortatus est: qui cum de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti, signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent: omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate ejus, sed de præmiis cogi-

cogitare
Clodium
cavit. C
lum, ac
um pro
quæ tur
lius opp
tonius f
tulisset,
reipubli
illam be
irretitan
dii imm
larum te
conscien
nii verò
po quot
irruisset,
curâisset,
tus, fuge
ta facere
Quem ig
voluit c
quem loc
est ausus
pore, pe
præfertim
tentio &
dem tem
tic, quan
sulatûs)
lâm, sed
memus.
horrescin
Nihil eni
fragile, au
usque ci

cogi-

cogitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid, Privato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum non modò occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? Nuper verò, cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamq; adolescens nobilissimus reipublicæ partem fortissimè suscepisset, atque illam belluam iudicii laqueos declinantem jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales, fuit? cum se ille fugiens in scalarum tenebris abdidisset? magnum Miloni fuit conficere illam pestem nullâ suâ invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ? Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa irruisset, gladios distringendos, lapides jaciendos curâisset, deinde subito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis ut Miloni uti virtute suâ liceret? Quem igitur cum omnium gratiâ noluit, hunc voluit cum aliquorum querelâ? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impunè non est ausus: hunc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere? præsertim, iudices, cum honoris amplissimi contentio & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quàm timida sit ambitio, quantâque & quàm sollicita cupiditas Consulatus) omnia non modò, quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscurè cogitari possunt, timeamus. rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atq; oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos sensusque civium; qui non modò improbitati irascuntur

cuntur candidatorum; sed etiam in rectè factis sæpe fastidiunt. Hunc diem igitur campisperatum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus præ se ferens, & confitens ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, quin ille se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ est, iudices; quis ignorat, *Maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem?* in utro igitur hæc fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut præclari, aut certè necessarii? an in Clodio, qui ita iudicia poenamq; contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te Q. Petilli, appello optimum, & fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quædam fors dedit iudices: vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, quam dixerat. Cum ille non dubitaret aperire quid cogitaret; vos potestis dubitare quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini stata sacrificia nòsse, negotii nihil erat: vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die. Itaq; antevertit: at quo die? quo ut antè dixi, infamissima concio ab ipsius mercenario tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus properaret, nunquam reliquisset. Ergò illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solùm, sed etiam necessitas fuit. Quid, si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in viâ, sic Clodium

um Milo
quæro, qu
Clodio qu
alium, ni
rogâsset;
ctatore M
erant pern
posset: on
reditu und
vobis larg
amicus dix
stium vest
Scola, Inte
mes P. Cl
Clodius eâ
P. Clodium
sed subitò e
esse mortu
proficisci.
Clodius. V
his sint co
o: non eo
in viâ Clod
indò non er
teum quoc
se qui in h
nis manu
ris alicuj
in abjecti h
ant suis tes
omam, nisi
isse. Resp
e, quod nè
cogitâsse.
t illud: nè
e, quoniam
iturus ad

um Milo nè suspicari quidem potuit. Primum
 quæro, qui scire potuerit? quod vos idem in
 Clodio quærere non potuistis. Utenim neminem
 alium, nisi T. Patinam familiarissimum suum
 rogasset; scire potuit illo ipso die Lanuvii à di-
 ctatore Milone prodi flaminem necesse esse: sed
 erant permulti alii, ex quibus id facillimè scire
 posset: omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii
 reditu unde quæsit? quæsierit sane. Videte quid
 vobis largiar. Servum etiam, ut Arrius meus
 amicus dixit, corruerit. Legite testimonia te-
 stium vestrorum dixit. C. Cassinius, cognomento
 Scola, Interamnis, familiaris meus & idem co-
 mes P. Clodii; cujus jam pridem testimonio
 Clodius eadem horâ Interamnæ fuerat & Romæ,
 P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse:
 sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum
 esse mortuum. Itaq; Romam repente constituisse
 proficisci. Dixit hoc comes item P. Clodii, C.
 Clodius. Videte, iudices, quantæ res his testimo-
 niis sint confectæ. Primum certè liberatur Mi-
 lo: non eo consilio profectus est, ut insidiaretur
 viâ Clodio, quippe qui ei obuius futurus om-
 nino non erat. Deinde (non enim video, cur non
 eum quoq; agam negotium) scitis, iudices, fu-
 isse qui in hac rogatione suadendâ dicerent, Mi-
 lonis manu eadem esse factam consilio verò ma-
 nis alicujus. Videlicet me latronem ac sicari-
 um abjecti hominis & perditum describebant. Ja-
 rant suis testibus ii, qui Clodium negant eo die
 Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum
 fuisse. Respiravi: liberatus sum: non vereor,
 quod nè suspicari quidem potuerim, videor
 cogitasse. Nunc persequar cætera. Nam occur-
 rit illud: nè Clodius quidem de insidiis cogita-
 vit, quoniam fuit in Albano mansurus, siquidem
 venturus ad eadem è villâ non fuisset. Video
 enim

enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunci-
 asse, non id nunciâsse, sed Milonem appropin-
 quare. Nam quid de Cyro nunciaret, quem Clo-
 dius Româ proficiscens reliquerat morientem?
 Unâ fui, testamentum simul obsignavi cum Clo-
 dio, testamentum autem palâm fecerat, & illum
 hæredem & me scripserat. Quem pridie horâ
 tertiâ animam efflantem reliquisset, eum mortu-
 um postridie horâ decimâ deniq; ei nunciabatur?
 Age sit itâ factum: quæ causa, cur Romam pro-
 peraret? cur in noctem se conjiceret? quid af-
 ferebat festinationem? quod hæres erat? pri-
 mùm erat nihil cur properato opus esset: dein-
 de si quid esset, quid tandem erat, quod eâ nocte
 consequi posset, amitteret autem si postridie ma-
 nê Romam venisset? atque ut illi nocturnus ad
 urbem adventus vitandus potiùs, quàm expe-
 tendus fuit: sic Miloni, cùm insidiator esset, si
 illum ad urbem noctu accessurum sciebat, sub-
 sistendum, atque expectandum fuit noctu, invi-
 dioso & pleno latronum in loco occidisset: ne-
 mo ei neganti non credidisset: quem esse om-
 nes salvum etiam confitentem volunt. Sustin-
 uisset hoc crimen primùm ipse ille latronum
 occultator & receptator locus, dum neque mu-
 ta solitudo indicâisset, neque cæca nox osten-
 disset Milonem: deinde ubi multi ab illo vio-
 lati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæ-
 timentes in suspicionem caderent: tota deni-
 que rea citaretur Etruria. Atque illo die certè
 Ariciâ rediens divertit Clodius ad Albanum
 Quod nisi sciret illum Milo Ariciæ fuisse, su-
 picari tamen debuit, eum etiamsi Romam il-
 die reverti vellet, ad villam suam, quæ viâ
 tangeret, diversurum. Cur neque antè occur-
 nè in villa resideret; nec eo in loco subsedi-
 quo ille noctu venturus esset; video adhuc
 consta

2da
pro-
Cato

P
 constar
 isse Clo-
 rat, opti-
 dium fi-
 lum hu-
 tuam in-
 dâ: mo-
 & præd-
 lone: p-
 ditum i-
 cessariu-
 præ se t-
 die se di-
 mutâsse
 filii finx-
 urbem
 timeret,
 fuisse n-
 caput es-
 gressi su-
 judices,
 dum est
 propter i-
 hominur
 loco supe-
 causam e-
 legerat.
 eo, qui
 rat? Res
 let plurim
 picta vid-
 diator, u-
 heretur in
 Quid hor
 vehiculur
 ad pugna
 ditus, ux

constare omnia, iudices: Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere; illi ad ea quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium fuisse illius in hunc acerbissimum; in illum hujus nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferendâ; hujus tantum in repellendâ: mortem ab illo denunciata palam Miloni, & prædicatam; nihil unquam auditum ex Milone: profectiois hujus diem illi notum; redditum illius huic ignotum fuisse: hujus iter necessarium; illius etiam potius alienum: hunc præ se tulisse illo die Româ exiturum; illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium; illum causam mutandi consilii finxisse: huic si insidiaretur, nocte propè urbem expectandum; illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ab urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò, iudices, etiam dubitandum, & diutiùs cogitandum est? ante fundum Clodii: quo in fundo propter insanas illas substructiones, facilè mille hominum versabatur valentium. Atqui excelsò loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum delegerat. At in eo loco est potius expectatus ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitabat? Res loquitur, iudices, ipsa; quæ semper valet plurimum. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter verheretur in rhedâ penulatus, unâ sederet uxor: Quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minùs promptum ad pugnam? cum penulâ irretitus, rhedâ impeditus, uxore penè constrictus esset. Videre nunc

illum primùm egredientem è villâ subitò. Cur vesperi? quid necesse est tardè? quì convenit præsertim id temporis? Divertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? sciebat in Alsienfi esse procul inde. Villam ut perspiceret? milles in eâ fuerat. Quid ergò erat moræ & tergiversationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age: nunc iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum sine eâ; nunquam non in rhedâ, tum in equo: comites Græculi, quocunque ibat, etiam cùm in castra Etrusca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. Ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupos ducebat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est? quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur; quia quanquam paratus in imparatos, Clodius tamen mulier inciderat in viros. Nec verò sic erat unquam non paratus Milo contra illum, ut non satis ferè esset paratus. Semper ille, & quantum interesset P. Clodii se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam maximis præmiis propositam, & pænè addictam sciebat, nunquam in periculum sine præsidio & sine custodiâ projiciebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum Martemque communem: qui sæpe spoliantem jam & exultantem evertit & perculit ab abjecto. Adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cùm à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos irâ, vitamq; domini desperantes, cùm incidisset, hæsit in hi-

pœni

pœ
exp
eba
ferr
cifu
diu
quæ
nihil
est,
rend
veni
si id
ceret
dere
conf
buler
placa
bus p
put
magn
libus
non t
fangu
ci me
misiss
servat
necis
minus
accida
persol
quæ su
busnar
eos por
pius. U
agi sev
minum
Proxim

pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vitâ expetiverunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, nè indicaretur, nè dolorem perferre non possent; ne tormentis cogerentur, occisum esse à servis Milonis in Appiâ viâ P. Clodium, confiteri. Quid opus est tortore? quid quæris? occideritne? occidit. Jure, an injuriâ? nihil ad tortorem. Facti enim in eculeo quæstio est, juris in judicio. Quid igitur in causâ querendum est, id agamus: hoc quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu verò cur miserit, si id potius quæris, quàm cur parùm amplis afficeret præmiis: nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter & fortiter, M. Cato; dixitq; in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti est, quàm quod propter eosdem, non sanguine & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit. Quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuissent conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis? Hic verò nihil habet in his malis quod minùs molestè ferat, quàm, etiamsi quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum. Sed quæstiones urgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis? quibusnam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni, quid potest agi severiùs? de servis nulla quæstio est in dominum nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proximè * deos accessit Clodius, propius quàm

374
proba
leo.

tum, cùm ad ipsos penetrarât, cujus de morte tanquam de ceremoniis violatis quæritur. Sed tamen majores nostri in dominum de servo quæri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse, & domini morte ipsâ tristius. In reum de servis accusatoris cùm quæritur, verum inveniri potest? Age verò, quæ erat aut qualis quæstio? Heus, ubi Ruscio, ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit: certa crux: Nullas fecit: sperata libertas. Quid hac quæstione certius? subitò arrepti in quæstionem, tamen separantur à cæteris, & in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes accusatorem cùm fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius? Quod si nondum satis cernitis, cùm res ipsa tot tam claris argumentis signisq; luceat, purâ mente atq; integrâ Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nullâ conscientia exanimatum, Romam revertisse: recordamini, per deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus ejus! qui ingressus in forum, ardente curiâ? quæ magnitudo animi? qui vultus? quæ oratio? Neque verò se populo solum, sed etiam Senatui tradidit: neque Senatui modò, sed etiam publicis præidiis & armis: neque his tantum, verum etiam ejus potestati, cui Senatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. Cui se nunquam profectò tradidisset, nisi causæ suæ consideret; præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientia judices, & magna in utramq; partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint; & peccatam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.

4 a p
batio.

P
carint.
lonis f
nim sap
sentian
rò obli
Clodiar
mones,
peritor
turum
cisset, u
bitraba
ut æqu
nimici
morte
rum fo
tem rei
gibus,
bis hæc
Multi
bantur
lum pa
mè de
non me
etiam r
runt, q
sisset a
que de
congef
lictoru
dii im
tempfi
maxim
ortissi
ladiori
tiam
ullun
Te di

cârint. Neq; verò sine ratione certâ, causa Milonis semper à Senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An verò obliti estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianæ, non modò inimicorum Milonis sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse reditum? Sive enim illud animo irato ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur eum tantam mortem P. Clodii putasse, ut æquo animo patriâ careret, cum sanguine inimici explisset odium suum: sive etiam illius morte patriam liberare voluisset; non dubitaturum fortem virum, quin, cùm suo periculo salutem reipublicæ attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servasset. Multi etiam Catilinam atq; illa porrenta loquebantur; *Erumpet*, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miseros interdum cives optimè de republicâ meritos, in quibus homines non modò res præclarissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspicantur! Ergò illa falsò fuerunt, quæ certè vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honestè verèque defendere. Quid? quæ postea sunt in eum congesta? quæ quamvis etiam mediocrium delictorum conscientiam perculisset, ut sustinuit, dii immortales! sustinuit? immò verò ut contempsit; ac pro nihilo putavit, quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset: scutorum, gladiatorum, frænorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse judicabatur: nullum in urbe vicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset con-

ducta domus: arma in villam Otriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solum, sed penè credita: nec ante repudiata sunt, quàm quæsitæ. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii; sed dicam, ut sentio, iudices. Nimis multa audire coguntur, neq; aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est respublica. Quinetiam audiendus sit Poppa Licinius nescio quis de Circo maximo; servos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio conjurasse; deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, nè indicaret. Pompeio in hortis nunciavit. Arcessor in primis. De amicorum sententia rem defert ad Senatum. Non poteram in illius, mei, patriæque custodiis tantâ suspitione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Poppæ, ebriosam confessionem servorum audiri; vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari. Verùm tamen, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quàm timebat, non ea solum, quæ timenda erant, sed omnia, nè aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæsaris, clarissimi & fortissimi viri, per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium præstantissimâ virtute civem timidum suspicari: diligentiam totâ republicâ susceptâ, nimiam nullam putabam. Frequentissimo Senatu nuper in Capitolio Senator inventus est, qui Milonem cum telo esse diceret. Nudavit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis & civis, & viri, fidem non faciebat, nisi eo tacente, res ipsa loqueretur. Omnia falsa, atq; insidiosè

ficta

fi
ti
m
ap
in
tin
tar
tal
cti
cub
cor
tum
inst
tè v
vire
num
publ
nes t
eas l
missa
basse
mine
nullu
fugiss
mè p
suum
isset,
stea de
peritio
cissimo
si non
sta sus
nique
lonis d
ste hau
natus
attestari

ficta comperta sunt. Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei (te enim jam appello eâ voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam suspensiones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiæ delectus, ut nonnulli conquistores tui dicunt, si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta Juventus, quæ tuum corpus domumq; custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certè vis, & incredibilis animus, & non unius viri vires atq; opes indicantur, si quidem in hunc unum & præstantissimus dux electus, & tota respublica armata est. Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ parteis ægras, & labantes, ut eas his armis sanares & confirmares, esse commissas. Quod si Miloni locus datus esset, probasset profectò tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse, quàm te sibi: nullum se unquam periculum pro tuâ dignitate fugisse: cum illâ ipsâ teterrimâ peste sæpissimè pro tuâ gloriâ contendisse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: sed à te postea defensum in periculo capitis, adjutum in petitione præturæ: duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret, si tibi ità penitus insedisset ista suspicio, nullo ut evelli modo posset: si denique Italiâ à delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset conquietura: nē iste haud dubitans cessisset patriâ; is, qui ità natus est, & ità consuevit, te, Magne, tamen attestaretur; quod nunc etiam facit. Vide,

quàm sit varia vitæ commutabilisq; ratio, quàm vaga volubilisque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ simulationes, quantæ in periculis proximorum, quantæ timiditates! Erit, erit illud profectò tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatus, (qui quàm crebrò accidat, experti debemus scire) & amicissimi benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium juris publici, moris majorum, rei denique publicæ peritissimum cum Senatus ei commiserit, ut videret, *nè quid respublica detrimenti caperet*, (quo uno versiculo satis armati semper Consules fuerunt, etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui vel judicia ipsa tolleret? satis judicatum est à Pompeio, falsò ista conferri in Milonem, qui legem tulit, quâ, ut ego sentio, Milonem absolvi à vobis oporteret, ut omnes confitentur, liceret. Quod verò in illo loco atque in illis publicorum præsidiorum copiis circumfusus sedet; satis declarat, se non terrorem inferre vobis (quid enim illo minùs dignum quàm cogere, ut vos eum condemnatis, in quem animadvertere ipse, & more majorum, & suo jure posset) sed præsidio esse: ut intelligatis, contra hesternam concionem illam licere vobis quod sentiatis, liberè judicare. Nec verò me, judices, Clodianum crimen movet: nec tam sum demens, tamque vestri sensus ignarus, atque expers, ut nesciam quid de morte Clodii sentiatis. De quâ si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impu-

Confutatio 2.^a

nè

nè M
licere
annon
nimis
nem
Gracc
onem
runt c
um (a
lo suc
pulvin
comp
tus so
eum
prum
bus ha
quem
tes, u
bant,
regna
cum v
dibus
civem
nihil u
libidin
dit, u
public
cui ja
possess
non i
fundo
peteba
nitùs
virum
dicem
strisqu
sempe

nè Miloni palàm clamare atq; mentiri gloriosè
liceret : Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui,
annonâ levandâ, jacturisque rei familiaris, quia
nimis amplecti plebem putabatur, in suspicio-
nem incidit regni appetendi : non Tiberium
Gracchum, qui collegæ magistratum per sediti-
onem abrogavit : quorum interfectores imple-
runt orbem terrarum nominis sui gloriâ : sed e-
um (auderet enim dicere, cùm patriam pericu-
lo suo liberâisset) cujus nefarium adulterium in
pulvinaribus sanctissimis nobilissimæ fæminæ
comprehenderunt : eum, cujus supplicio Sena-
tus solennes religiones expiandas sæpe censuit :
eum quem cùm sorore germanâ nefarium stu-
prum fecisse L. Lucullus juratus, se, quæstioni-
bus habitis, dixit comperisse : eum, qui civem
quem Senatus, quem populus, quem omnes gen-
tes, urbis ac vitæ civium conservatorem judica-
bant, servorum armis exterminavit : eum qui
regna dedit, ademit ; orbem terrarum, quibus-
cum voluit, partitus est : eum, qui, pluribus se-
dibus in foro factis, singulari virtute & gloriâ
civem, domum vi & armis compulit : eum, cui
nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in-
libidine : eum, qui ædem Nympharum incen-
dit, ut memoriam publicæ recensitionis tabulis
publicis impressam extingueret : eum, denique,
cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli
possessionum termini, qui non calumniâ litium,
non injustis vindictis ac sacramentis alienos
fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis,
petebat : qui non solum Etruscos (eos enim pe-
nitens contempserat) sed hunc Cn. Pompeium,
virum fortissimum, atque optimum civem ju-
dicem nostrum pellere possessionibus, armis ca-
strisque conatus est : qui cum architectis & de-
cempedis villas multorum hortosq; peragravit :

qui janiculo & Alpibus spem possessionum terminabat suarum: qui cū ab equite Romano, splendidissimo & forti viro, T. Paciano, non impetrasset, ut insulam in lacu pretio venderet, repente lintribus in eam insulam materiam, calcem, camenta atq; * arenam convexit; Dominog; trans ripam inspectante, non dubitavit adificium extruere in alieno: qui huic T. Furfanio, (cui viro, Dii immortales! quid enim de mulierculā Sanctā, quid de adolescente Apronio, dicam? quorum utriq; mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum ejus illaturum; quā invidiā huic esset tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidelissimā gratiā, absentem de possessione fundi dejecit; qui parietem sic per vestibulum fororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modō vestibulo privaret, sed omni aditu & * limine. Quanquam hæc quidem jam tolerabilia videbantur: etsi æquabiliter in rempublicam, in privatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat; sed nescio quomodo jam usu obduruerat; & percalluerat, civitatis incredibilis patientia. Quæ verō aderant jam, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? Omitto socios, exterarum nationes, reges, tetrarchas. Vota enim feceratis, ut in eos se potius * mitteret quā in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias: * pecunias dico? à liberis medius fidius, ac conjugibus vestris, nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis, quæ patent, quæ nota sunt omnibus, quæ tenentur? servorum exercitus

ercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempublicam resq; privatas omnium possideret? Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste, quæso, atq; audite cives, P. Clodium interfeci: ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frænare poteramus, hoc ferro & hac dextrâ à cervicibus vestris repuli: & per me unum * effectum est, ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: * Enimverò timendum quonam modo id * factum ferret civitas. Nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicæ profuisse, maximâ lætitiâ populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat, & sentiat? * Nequeo vetera illa populi Romani, quanta fuerint gaudia, indicare: multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiâ, nec tantam. Mandate hoc memoriæ, judices: spero, multa vos liberosq; vestros, in republica bona esse visuros. In his singulis itâ semper existimabitis, vivo P. Clodio, nihil horum vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam, adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, compressâ hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & judiciis constitutis, salutare civitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui, hoc, P. Clodio vivo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis, privata, atque vestra, dominante homine turco, quod jus perpetuæ possessionis habere potuissent? Non timeo, judices, nè odio inimicitarum mearum inflammatas, licentius hæc in illum evomere, quam verius. Etenim etsi præcipuam

cipuum esse debebat, tamen ità communis erat
 omnium ille hostis, ut in communi odio pænè
 æqualiter versaretur odium meum. Non potest
 dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo
 sceleris, quantum exitii fuerit. Quin sic atten-
 dite, iudices, nempe hæc est quæstio de interitu
 P. Clodii. Fingite animis: liberæ enim sunt
 cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuen-
 tur, ut ea cernimus, quæ videmus. Fingite i-
 gitur cogitatione imaginem hujus conditionis
 meæ; si possem efficere, ut Milonem absolvatis;
 sed ità si P. Clodius revixerit. Quid vultu ex-
 timuistis? quonam modo ille vos vivus affice-
 ret, qui mortuus inani cogitatione percussit?
 Quid? si ipse Cn. Pompeius, qui eâ virtute ac
 sapientiâ est, ut ea potuerit semper, quæ nemo
 præter illum; si is, inquam, potuisset, ut, quæ-
 stionem de morte P. Clodii ferre, sic ipsum ab
 inferis excitare: utrum putatis facturum fuisse?
 etiamsi propter amicitiam vellet illum ab infe-
 ris revocare, propter rempublicam non fecisset.
 Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam,
 si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de e-
 jus nece lata quæstio est, qui si eâdem lege revi-
 viscere posset, lata lex nunquam esset. Hujus er-
 gò interfector non esset etiam confitendo ab iis
 impetraturus, nè pœnam timeret, quos liberavisset?
 Græci homines deorum honores tribuunt
 iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vi-
 di Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas
 res divinas talibus institutas viris? quos cantus?
 quæ carmina? propè ad immortalitatem, & re-
 ligionem, & memoriam consecrantur. Vos tan-
 ti conservatorem populi; tanti sceleris ultorem
 non modò honoribus nullis afficietis, sed ad
 supplicium rapi etiam patieminis? Confitere-
 tur, confiteretur, inquam, si fecisset, & magno
 animo,

animo, & libenter, se fecisse libertatis omnium causâ: quod ei certè non confitendum modò fuisset, verùm etiam prædicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? nisi verò gratius putat esse vobis, sui se capitis, quàm vestri ordinis defensorem fuisse; cùm præsertim in eâ confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos: sin factum vobis non probaretur? (quanquam qui poterat salus sua cuique non probari?) Sed tamen si minùs fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo constantique cederet ex ingratâ civitate. Nam quid esset ingratus, quàm lætari cæteros, lugere eum solum, propter quem cæteri lætarentur? Quanquam hoc animo semper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, & invidiam nostram putaremus: nam quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cùm tantum in Consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quòd conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quæ mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? Propositâ invidiâ, morte, pœnâ, qui nihilo segniùs rempublicam defendit, is vir verè putandus est. Populi grati est, præmiis afficere bene-meritos de republicâ cives: viri fortis nè suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat. Quamobrem uteretur eâdem confessione T. Annius, quâ Ahalâ, quâ Nasica, quâ Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi: & si grata respublica esset, lætaretur: si ingrata, tamen in gravi fortunâ, conscientiâ suâ niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, iudices, fortuna populi Romani, & vestra felicitas,

tas, & dii immortales sibi deberi putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim cœlestem existimat numénve divinum : quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec cœli & signorum motus, nec vicissitudines rerum atq; ordines movent; neq; id quod maximum est, majorum nostrorum sapientia; qui sacra, qui ceremonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est, est profectò illa vis: neq; in his corporibus atq; in hac imbecillitate nostrâ inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu, nisi fortè idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur; perinde quasi nostram ipsam mentem, quâ sapimus, quâ providemus, quâ hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre aut planè qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates atq; opes attulit; quæ illam perniciem extinxit ac sustulit: cui primùm mentem iniecit, ut vi irritare, ferròq; laceßere fortissimum virum auderet. vincereturq; ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempiternam. Non est humano concilio, ne mihiocri quidem, iudices, deorum immortalium curâ, res illa perfectâ: religiones meherculè ipsæ, aræque cùm illam belluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & jus in illo suum retinuisse. Vos enim Albani tumuli, atq; luci, vos inquam, imploro, atq; obtestor, vósq; Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ, & æquales, quas ille præceps amentia, cæsis, prostratisq; sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat, vestræ tum aræ, vestræ religiones vignerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: túque, ex tuo edito monte, Latialis,

Latialis, sancte Jupiter, cujus ille lucus, nemo-
 ra, finesq; sæpe omni nefario stupro & scelere
 macularet, aliquando, ad eum puniendum ocu-
 los aperuisti: vobis illæ, vobis vestro in con-
 spectu seræ, sed justæ tamen, & debitæ pœnæ
 solutæ sunt. Nisi fortè hoc etiam casu factum
 esse dicimus, ut ante ipsum sacrarium Bonæ deæ,
 quod est in fundo T. Sexti Galli, in primis ho-
 nesti & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam,
 Bonam deam, cum prælium commisisset, pri-
 mum illud vulnus acceperit, quo teterrimam
 mortem obiret: ut non absolutus judicio illo ne-
 fario videretur, sed ad hanc insignem pœnam re-
 servatus. Nec verò non eadem ira deorum hanc
 ejus satellitibus injecit amentiam, ut sine ima-
 ginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequiis, sine
 lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus
 cruore & luto, spoliatus illius supremi diei cele-
 britate, quam concedere etiam inimici solent,
 ambureretur, etiam abjectus. Non fuisse credo
 fas clarissimorum virorum formas illi teterrimo
 parricidæ aliquid decoris asferre; neque ullo in
 loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo
 vita esset damnata. Dura mihi medius fidijs jam
 fortuna populi Romani & crudelis videbatur,
 quæ tot annos illum in hanc rempublicam in-
 sultare videret & pateretur: polluerat stupro
 sanctissimas religiones: Senatûs gravissima de-
 creta perfregerat: pecuniâ se palam à judicibus
 redemerat: vexârat in tribunatu Senatum: om-
 nium ordinum consensu pro salute reipublicæ
 gesta resciderat: me patriâ expulerat; bona di-
 ripuerat, domum incenderat, liberos, conjugem
 meam vexaverat: Cneio Pompeio nefarium bel-
 lum indixerat: magistratum privatorumq; cæ-
 des effecerat: domum mei fratris incenderat:
 vastârat Etruriam: multos sedibus ac fortunis
 ejecerat:

ejecerat: instabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant. Incidebantur jam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamâisset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat ejus cogitationibus nemo, præter Milonem illum ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompeium novo reditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur: Cæsaris potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat: Milo unus urgebat. Hic, dii immortales, ut suprâ dixi, mentem dederunt illi perditio, ac furioso, ut huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit. Nunquam illum res publica suo jure esset ultra. Senatus, credo, prætorem eum circumseripsisset. Nec cum solebat quidem id facere in privato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in prætore coercendo fortes fuissent? primum, Milone occiso, habuisset suos Consules: Deinde, quis in eo prætore Consul fortis esset, per quem tribunum, virum Consularem, crudelissimè necatum esse meminisset? omnia possideret, teneret lege novâ, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis: servos nostros libertos suos fecisset. Postremo, nisi eum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effœminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempub. nullam haberetis. An ille Prætor, ille verò Consul, si modò hæc templa atq; ipsa mœnia stare, eo vivo, tamdiu, & Consulatum ejus expectare potuissent, ille deniq; vivus, mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sext. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum,

portum

portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini inflam-
 mari, excindi, funestari? neq; id fieri à mul-
 tudine imperitâ, (quanquam esset miserum id
 ipsum) sed ab uno, qui, cùm tantum ausus sit,
 ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non
 esset ausus? In curiam potissimùm abiecit, ut
 eam mortuus incenderet, quam vivus everterat:
 & sunt qui de viâ Appiâ quærantur, taceant de
 curiâ: Ecquando ab eo spirante forum potuisset
 defendi, cujus non restiterit cadaveri curia?
 Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis:
 frangeretis impetum vivi, cujus vix sustinetis fu-
 rias insepulti? nisi verò sustinuistis eos, qui cum
 falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro voli-
 târunt. Cædi vidistis populum Romanum, con-
 cionem gladiis disturbari, cum audiretur silen-
 tio M. Cælius tribunus plebis, vir fortissimus,
 & in susceptâ causâ firmissimus, & bonorum vo-
 luntati & auctoritati Senatûs deditus, & in hac
 Milonis sive invidiâ, sive fortunâ singulari, di-
 vinâ, & incredibili fide. Sed jam satis multa de
 causâ, extra causam etiam nimis fortasse multa.
 Quid restat? nisi ut orem, obtestérq; vos, judi-
 ces, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo
 viro, quam ipse non implorat: ego autem, re-
 pugnante hoc, & imploro, & exposco. Nólite, si
 in nostro omnium fletu nullam lacrymam aspex-
 istis Milonis, si vultum semper eundem, si vo-
 cem, si orationem stabilem ac non mutatam vi-
 detis, hoc minùs ei parcere: atqui haud scio, an
 multò etiam sit adjuvandus magis. Etenim, si
 in gladiatoris pugnis, & infimi generis homi-
 num conditione atque fortunâ, timidos, & sup-
 plices, & ut vivere liceat, obsecrantes, etiam
 odisse solemus; fortes, & animosos, & se acriter
 ipsi morti offerentes, servare cupimus,
 eorumq;

Peroratio.

eorumq; nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis civibus facere debemus? Me quidem, **Judices**, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie: valeant, inquit, valeant cives mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: flet hæc uerbs præclara, mihiq; patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquillâ republicâ cives mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur. Ego cedam, atq; abibo, si mihi republicâ bonâ frui non licuerit; at carebo malâ: & quamprimum retigero benè moratam & liberam civitatem, in eâ conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meæ! ego cum tribunus plebis, republicâ oppressâ, me Senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium de futurum putarem? ego cum te (mecum enim sæpissimè loquitur) patriæ reddidissem mihi non futuram in patriâ putarem locum? Ubi nunc Senatus est, quem secuti sumus? ubi equites Romani illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italiæ voces? ubi deniq; tua, **M. Tulli**, quæ plurimis fuit auxilio vox, & defensio? mihiq; ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec verò hæc **judices**, ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim se, negat ingratissimis civibus fecisse, quæ fecit: timidus, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, & infimam multitudinem, quæ, **P. Clodio** duce, fortunis vestris imminabat, eam quò tutior esset vita

vi
no
tri
mu
in
ben
per
occ
cur
dic
dò
ver
Con
con
non
tè v
præ
rect
feci
quæ
quib
tame
cerin
si eff
esse
brevi
retur
mort
dibu
cende
nus,
quam
ipso,
meæ
cætu
bendi
mitto

vita vestra, suam se fecisse commemorat, ut non modò virtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonii deliniret: nec timet, nè, cum plebem muneribus placârit, vos non conciliârit meritis in rempublicam singularibus. Senatus erga se benevolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam: vestras rarò, & vestrorum ordinum occurrationses, studia, sermones, quemcumque cursum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi vocem præconis modò defuisse, quam minimè desiderârit: populi verò cunctis suffragiis, quod unum cupierit, se Consulem declaratum: nunc deniq; si hæc arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen obstare. Addit hæc, quæ certè vera sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia iequi solere rectè factorum, quàm ipsa rectè facta: se nihil in vitâ, nisi præclarissimè, fecisse; siquidem nihil sit præstabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit à suis civibus: nec tamen eos miseros, qui beneficio cives suos vicerint. Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium, gloriam: esse hanc unam quæ brevitatem vitæ posteritatis memoriâ consolaretur: quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc deniq; esse, cujus gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso, cùm omnes à meis inimicis faces invidiæ meæ subjiçiantur: tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Ommitto Etruriæ festos, & actos, & institutos dies: centesima.

centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, &, ut opinor, ultra quàm fines imperii populi Romani sunt, non solum fama jam de illo, sed etiam lætitia peragravit. Quamobrem ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & jam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem, quod isto animo es, fatis laudare non possum: sed quò est ista magis divina virtus, eò majore à te dolore divellor. Nec verò, si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut his irasci possim, quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: non malè aliquando de me meriti, sed semper optimè. Nullum unquam, judices, mihi tantum dolorem inuretis; (etsi, quis potest esse tantus?) Sed ne hunc quidem ipsum ut obliviscar quanti me semper feceritis; quæ si vos cepit oblivio, aut in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potius luitur, quam Milonis? Præclarè enim vixero, si quid mihi acciderit priùs, quàm hoc tantum mali videro. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, O T. Anni, nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum sæpe corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abjeci: bona, fortunæ meas ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli: hoc deniq; ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deponco. Quid jam restat? quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcunq; erit tua, ducam meam? Non recuso, non abnuo; vosq; obsecro, judices,

ut

ut vestra beneficia quæ in me contulistis, aut in hujus salute augeatis, aut in ejusdem exitio occasura esse jubeatur. His lacrymis non movetur Milo; est quodam incredibili robore animi septus. Exilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sed hic eâ mente quâ natus est: quid vos, judices? quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum ejicietis? & erat dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quàm hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republicâ sanguinem effudistis: vos in viri, & in civis invicti appello periculo, centuriones, vósque milites: vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelleretur? exterminabitur? ejicietur? O me miserum! O me infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos; egote in patriâ per eosdem retinere non potero? Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. Frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servâisset? at in quâ causâ non potuisse? quæ est grata gentibus: à quibus non potuisse? ab iis, qui maximè P. Clodii morte acquieverunt. Quo deprecante? me. Quodnam concepì tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, judices, cùm illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, exstinxì? omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse voluistis? an ut, inspectante me, expellerentur ii, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro, vos pati mihi acerbiorum reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam quì possum putare me restitutum esse,

esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Utinam dii immortales fecissent (pace tuâ, patria, dixerim: metuo enim, nè sceleratè dicam in te, quod pro Milone dicam piè) ut P. Clodius non modò viveret, sed etiam Prætor, Consul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem. O Dii immortales! fortem, & à vobis, iudices, conservandum virum. Minimè, minimè, inquit? immò verò pœnas ille debitas luerit: nos subeamus, si ità necesse est, non debitas. Hic cine vir patriæ natus, usquam nisi in patriâ morietur? aut, si fortè pro patriâ, hujus vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italiâ nulum sepulchrum esse patiemini? hunc suâ quiscquam sententiâ ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratam, si ejecerit: miseram, si amiserit. Sed finis sit. Neq; enim præ lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi vetat. Vos oro, obtestorque, iudices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, justitiam, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudiciis legendis optimum & sapientissimum quemque legit.

M. Fabii Quintiliani
De C I C E R O N E Judicium.

Lib. 10. Institut. Orat. Cap. 1.

10 **O**Ratores verò vel præcipuè Latinam Eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicumq; eorum fortiter opposuerim: Nec ignoro quantam mihi concitem pugnam, cùm præsertim id non sit propositi ut eum Demostheni comparem hoc tempore; neq;
enim

enim attinet; cùm Demosthenem imprimis legendum, vel ediscendum potius putem. Quorum ego virtutes plerasq; arbitror similes, consilium, ordinem dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia deniq; quæ sunt inventionis. In eloquendo est aliqua diversitas; densior ille, hic copiosior: ille concludit adstrictius, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequenter, & pondere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adjici: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certè, & commiseratione (qui duo plurimùm affectus valent) vincimus. Et fortasse epilogos illi mos civitatis abstulerit: sed & nobis illa quæ Attici mirantur, diversa Latini sermonis Ratio minùs permiserit. In epistolis quidem, quanquam sint utriusq; nulla contentio est. Cedendum verò in hoc quidem, quòd ille & prior fuit, & ex magnâ parte Ciceronem, quantus est, fecit: nam mihi videtur M. Tullius cùm se totum ad imitationem Græcorum contulisset, effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis. Nec verò quod in quoq; optimum fuit, studio consecutus est tantùm; sed plurimas, vel potius omnes ex se ipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissimâ ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat: dono quodam providentiæ genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur. Nam quis docere diligentius, movere vehementius potest? cui tanta unquam jucunditas affluit, ut ipsa illa quæ extorquet, impetrare eum credas, & cùm transversum vi suâ judicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed sequi. Jam in omnibus quæ dicit, tanta autoritas inest, ut dissentire pudeat; nec advocati studium, sed testis aut judicis afferat fidem. Tum interim hæc omnia, quæ vix singula quisquam intentissimâ curâ consequi posset, fluunt illaborata: & illa, quâ

quā nihil pulchrius auditu est, oratio, prae se fert
tamen felicissimam facilitatem. Quare non imme-
ritò ab hominibus ætatis suæ regnare in iudiciis
dictus est: apud posteros verò id consecutus, ut
Cicero jam non hominis, sed eloquentiæ nomen
habeatur. Hunc igitur spectemus: hoc proposi-
tum nobis sit exemplum. Ille se profecisse sciat,
cui Cicero valdè placebit.

Orationum Selectarum Index.

- I. **PRO ARCHIA POETA**, *quæ habita est à*
Cic. anno U. C. 629. *Æt. an. 46.* M. Pupio
Pisone, & M. Æmilio Valerio Messala,
COSS. Page 1
- II. **PRO M. MARCELLO**, *habita an. U. C. 707*
Æt. an. 61. C. Julio Cæsare, & M. Æmilio
Lepido, COSS. 15
- III. **PRO Q. LIGARIO**, *habita anno U. C. 707. Æt.*
an. 61. C. Julio Cæsare, & M. Æmilio Lepi-
do, COSS. 27
- IV. **PRO REGE DEIOTARO**, *an. U. C. 708.* Caio
Julio Cæsare III. Dictatore, & IV. COS
sine Collega, Æt. an. 62. 42
- V. VI. VII. VIII. 1, 2, 3, 4. **IN CATILINAM**
an. U. C. 690. M. Tullio Cicerone, & M. An-
tonio COSS. *Æt. an. 44.* 59, 75, 88, 102
- IX. **Philippica II. in MARC. ANTONIUM**
an. U. C. 709. Caio Julio Cæsare V, & M.
Antonio, COSS. *Æt. an. 63.* 115
- XI. **PRO LEGE MANILIA**, *an. U. C. 687.* M.
Æmilio Lepido, & L. Volcatio Tullo
COSS. *Æt. an. 41.* 163
- XII. **PRO T. ANNIO MILONE**, *an. U. C. 701.*
Cn. POMPEIO Magno III. COS. *sine Colle-*
ga, Æt. an. 61. 191

se fert
imme-
udiciis
tus, ut
nomen
roposi-
e fciat,

ta est à
Pupio
Massala,
Page 1

C. 707
Emilio
15

107. Æt.
o Lepi-

27
8. Caio
. COS

41
INAM

M. An-

88, 102
NIUM

, & M

115
87. M

Tulle

161
C. 701

ine Coll.

191